

Trgovina ljudima

Priručnik za naprednu obuku kriminalističke
policije u Bosni i Hercegovini

TRGOVINA LJUDIMA

Priručnik za naprednu obuku
kriminalističke policije
u Bosni i Hercegovini

Banja Luka – Mostar – Sarajevo 2015.

Ova publikacija je izrađena u okviru projekta „Borba protiv trgovine ljudima i organizovanog kriminala“, koji finansira Evropska komisija, a provodi ICMPD u saradnji sa EF i FIIAPP.

Publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora Eldana Mujanovića i Elmedina Muratbegovića i ni na koji način se ne može smatrati da odražava stajališta Evropske unije, kao ni stajališta ICMPD-a.

This manual has been elaborated in the framework of the project “Fight against Trafficking in Human Beings and Organised Crime” funded by the European Union and implemented by ICMPD in cooperation with Expertise France and FIIAPP. This manual has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of the authors and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or ICMPD.

Autori:

Eldan Mujanović

Elmedin Muratbegović

Saradnici na izradi materijala:

Taib Spahić

Boris Ivanović

Mile Šikman

Izradi ovog Priručnika doprinijeli su zaposleni na policijskim akademijama u Bosni i Hercegovini.

Za izdavača:

International Centre for Migration Policy Development (ICMPD)

Gonzagagasse 1

A-1010 Vienna

Austria

www.icmpd.org

Copyright:

International Centre for Migration Policy Development

Austria, 2015

Sva prava zadržana od strane ICMPD. Zabranjeno je umnožavanje, kopiranje ili prijenos u bilo kojem obliku ili sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili pohranu dijela ili cijele publikacije bez prethodne saglasnosti nosioca autoriskih prava.

Prelom:

Poeta Plsta d.o.o.

Štampa:

TopDog d.o.o.

ISBN: 978-3-902880-33-8

ISBN: 978-3-902880-34-5

GLOSARIJ KORIŠTENIH POJMOVA

Diskriminacija je svako pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na osobe ili grupe, kao i na članove njihove porodice, ili osobe u vezi s njima, na otvoren ili prikriven način, a koja se zasniva na rasu, boji kože, nacionalnom ili etničkom porijeklu i pripadnosti, jeziku, vjerskom ili političkom ubjedjenju, spolu, seksualnoj orientaciji, imovinskom stanju, rođenju, zdravstvenom stanju, bračnom stanju i drugim ličnim svojstvima. Diskriminacija predstavlja aktivno djelovanje i ponašanje na temelju predrasuda ili namjernog osporavanja prava nekoj društvenoj grupi i/ili pripadnicima/cama tih grupa. Kriteriji osporavanja mogu se temeljiti na spolu/rodu, spolnoj orientaciji, rasu, vjeroispovijesti, etnicitetu, dobi i sl. Diskriminirajuće djelovanje ide u prilog pojedinca/grupe, a usmjereno je na štetu drugog pojedinca/grupe, čime se ističe njegov/njihov manje vrijedan položaj u društvu. Norme i pravila na temelju kojih se isključuju te druge, najčešće manjinske grupe, ugrađene su u društvenu strukturu i socijalizacijski se reproduciraju putem obrazovnog sistema, kulture, medija, a katkad i političkog sistema.

Dječiji rad se odnosi na rad osoba ispod 18 godina starosti.¹ Nije svaki rad djeteta štetan i ne podrazumijeva nužno eksploraciju. Ne može se govoriti o radnoj eksploraciji djeteta kada dijete pomaže roditeljima u obavljanju osnovnih kućnih obaveza i svoj džeparac zarađuje od roditelja ili radom u kućnom biznisu, kada se rad obavlja u djetetovo slobodno vrijeme, kada je posao primjereno njegovom psihofizičkom razvoju i kada posao ne utječe na socijalno-emocionalni razvoj djeteta. Blagovremeno uključivanje djece u obavljanje određenih poslova predstavlja važan podsticaj za njihov socio-emocionalni razvoj, učeći ih socijalnim vještinama, koje će iskustveno koristiti u budućem životu.

Eksploracija predstavlja iskorištavanje drugih ljudi putem prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prinudnog rada ili pružanja usluga, ropstva ili postupaka sličnim ropstvu, služenja pod prinudom ili uklanjanja organa.

Krijumčarenje predstavlja nedozvoljeno prevođenje ili omogućavanje prevođenja jednog ili više migranata ili drugih lica preko državne granice ili sačinjavanje, nabavljanje ili posjedovanje lažne putne ili lične isprave u namjeri pribavljanja neke koristi za sebe ili drugog. Krijumčarenje predstavlja i vrbovanje, prevoženje, sakrivanje, pružanje zaštite ili na drugi način omogućavanje boravka krijumčarenih lica u Bosni i Hercegovini.

Maloljetna osoba/dijete je osoba koja nije navršila 18 godina života.

¹ Konvencija o pravima djeteteta, Zakon o ratifikaciji UN Konvencije o pravima djeteta, Službeni list RBiH, broj 2/92 i 13/94

Migracija (latinski migratio, migrare – lutanje, kretanje, seljenje) podrazumijeva pristanak osobe da ode iz svoje zemlje porijekla i useli se u dugu zemlju. Migracija je dobrovoljna i ne podrazumijeva prevaru, prisilu, eksploraciju i nasilje. Migracija podrazumjeva fizičko kretanje kroz prostor između dvije destinacije; pritom je važna udaljenost, vrijeme ili trajnost boravka u drugoj zemlji, stanovanje tj. prebivanje, aktivnosti i njihove posljedice.

Nadležne institucije predstavljaju svi državni, entitetski, kantonalni i općinski organi u Bosni i Hercegovini, koje imaju zakonom propisane nadležnosti da koordiniraju ili provode aktivnosti na prevenciji i suzbijanju trgovine ljudima, odnosno nadležne su za pružanje pomoći i zaštite. Ti organi i institucije su: Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije, Ministarstvo sigurnosti, Državna agencija za istrage i zaštitu, Granična policija, Služba za poslove sa strancima, Tužilaštvo i Sud Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Agencija za ravnopravnost spolova, Ministarstvo civilnih poslova, Ministarstvo pravde, Ministarstvo vanjskih poslova, te entitetske, kantonalne i općinske institucije i organizacije, kao i nadležna odjeljenja Brčko Distrikta za unutrašnje poslove, socijalnu, porodičnu i zdravstvenu zaštitu, nauku i obrazovanje, raseljena lica i izbjeglice, gender centri, sudovi i tužilaštva.

Ovlaštene organizacije označavaju registrirana udruženja ili fondacije (nevladine organizacije) s kapacitetom za zaštitu i pružanje pomoći žrtvama i svjedocima žrtvama. To su organizacije koje su zaključile protokol o saradnji u aktivnostima vezanim za borbu protiv trgovine ljudima s nadležnim institucijama.

Pitanje jednakosti žena i muškaraca obuhvata pravo na jednakost i jednake mogućnosti, kao i pravo na razliku te priznanje prava i subjektivno znanje o tome, a tiče se samoreprezentacije, samopoštovanja i mnogostrukih identifikovanja pojedinaca/ki kao ljudskih bića.

Prava žrtava trgovine ljudima su: adekvatan i siguran smještaj; zdravstvena zaštita; informiranje o njenom pravnom statusu i savjetovanje u segmentu njezinih prava i obaveza na jeziku koji žrtva razumije; pravna pomoć žrtvi u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava; informacije o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine; informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije; i različiti vidovi treninga i edukacija u zavisnosti od finansijskih mogućnosti.

Prisilni dječiji rad etiološki podrazumijeva prisilu ili prijetnju nekim oblikom kazne, rad na koji to dijete nije samovoljno pristalo. Treba naglasiti da kod pojedinih oblika iskoristavanja djece postojanje dobrotljivog pristanka ne sprečava utvrđivanje počinjenog krivičnog djela nad djetetom, zbog čega se pored termina "prisilni dječiji rad" više koristi termin „radna eksploracija djece“.

Prostitucija predstavlja praksu dobrotljivog upuštanja u seksualne aktivnosti, obično sa osobama koje nisu supružnici ili prijatelji, radi direktnе isplate u novcu ili drugim vrijednostima. Prostitucija može biti dobrotljiva ako je u pitanju individualni izbor isključivo punoljetne osobe, pod uvjetom da to nije organizirana aktivnost u kojoj sudjeluje više osoba (npr. podvođač i osoba koja se prostitira ili više njih).

Rehabilitacija predstavlja mjere poduzete radi oporavka i uključivanja rehabilitovane osobe u svakodnevne životne tokove.

Reintegracija se može shvatiti kao naknadno obnavljanje ili dopunjavanje nečega što je pojedincu ili nekoj društvenoj grupi bilo bitno ili im je nedostajalo, a što je imalo presudan utjecaj na nastanak neželjene pojave, u ovom slučaju trgovine žrtvom. Reintegracija predstavlja sveobuhvatan proces koji je usmjeren na otklanjanje uzroka trgovine ljudima. Izazivanje promjena u ličnosti pojedinca, njegovoj porodici i lokalnoj zajednici je glavni preduvjet uspješne reintegracije. Ukoliko su promjene samo na jednom nivou, npr. ličnom, a ne prate ih istovremeno promjene i na ostalim nivoima,

izvjesnije je da će žrtva ponovo biti u opasnosti, nego da će se u potpunosti reintegrirati. U ovome i jeste najznačajnija razlika između resocijalizacije i reintegracije. Dok resocijalizacija insistira na odgovarajućim promjenama na nivou pojedinca, reintegracija podrazumijeva neophodnost promjena na svim nivoima. Reintegracija uključuje procese rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije.

Repatriacija podrazumijeva proces povratka stranca žrtve trgovine ljudima u zemlju porijekla.

Resocijalizacija predstavlja povratak žrtve u društvenu zajednicu i njenu osposobljenost da živi društveno usklađenim životom, kao i da normalno i uspješno obavlja društvene djelatnosti. Ovdje se prepostavlja ili da proces socijalizacije pojedinca nije uspješno okončan tokom razvoja i sazrijevanja ličnosti ili da je kod osoba, koje su bile uspješno socijalizirane, došlo do ispoljavanja neadaptiranog ponašanja uslijed različitih nepovoljnih faktora. Zbog toga postoji potreba za njihovom naknadnom resocijalizacijom.

Samoidentifikovanje podrazumijeva situaciju u kojoj punoljetna osoba pojašnjava oblike eksploracije, kojima je bila izložena tokom određenog vremenskog perioda, a na osnovu kojih će nadležni službenik ili ovlašteno lice procijeniti da li se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima.

Seksualno nasilje je prevladavajući oblik spolno uvjetovanog nasilja i pokriva brojne vrste seksualnog zlostavljanja, među kojima su: spolno uzneniranje, prisilne seksualne radnje, silovanje, incest, seksualno ropstvo, prostitucija, nasilna djela protiv seksualnog integriteta žena, prisilna trudnoća, negiranje prava na korištenje kontracepcije i drugi oblici neželjenog seksualnog ponašanja. Svjetska zdravstvena organizacija definira seksualno nasilje kao bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, a koji može počiniti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze. Karakterizira ga upotreba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti i/ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba. Uz to, u taj tip nasilja valja uključiti i različite oblike ritualnih praksi, uključujući silovanje u ratu, genitalno sakraćenje žena ili kazne za rodnu transgresiju.

Specijalni tretman djeteta podrazumijeva obezbjeđivanje smještaja na sigurno mjesto, poštovanje mišljenja djeteta, pravo na povjerljivost i diskreciju, pravo na informaciju, efikasno vođenje postupka odnosno procjenu pojedinačnog slučaja, te pronalaženje i primjenu trajnog rješenja.

Spol/rod predstavlja biološke karakteristike koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce. U društvenim se naukama spol definira kao društvena i zakonska klasifikacija bioloških karakteristika koje osobe dijele na samo dvije kategorije, na muški i ženski spol.

Spolna diskriminacija predstavlja svako isključivanje, ograničavanje ili nejednak tretman temeljen na spolu. Uključuje sve oblike ponašanja ili predrasuda koji su usmjereni na osporavanje prava na temelju spola. Pojam se najčešće odnosi na diskriminaciju ženskog spola.

Stereotip predstavlja generalizirane stavove o nekoj drugoj, ali i vlastitoj skupini. Najčešće obuhvataju fizičke i psihičke karakteristike za koje se prepostavlja da određuju prije svega nekog/nekog pojedinca/ku, a zatim cijelu grupu kojoj taj pojedinac/ka pripada. Najčešće su pozitivni stereotipi stavovi o našoj grupi, a negativni se odnose na stavove o drugim grupama, iako je moguća i obrnuta situacija.

Svjedok je lice bez čijeg svjedočenja nema izgleda da se u krivičnom postupku istraže i utvrde činjenice ili utvrdi boravište osumnjičenog lica, ili bez čijeg svjedočenja bi to bilo znatno otežano.

Trgovina ljudima označava upotrebu sile ili prijetnje upotrebe sile ili druge oblike prinude, otmice, prevare ili obmane, zloupotrebe vlasti ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti ili davanja ili primanja isplata ili drugih koristi kako bi se privolilo lice koje ima kontrolu nad drugim licem da: vrbuje, preze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja prostitucijom drugog lica ili drugih oblika seksualnog

iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela ili drugog iskoristavanja. Izraz trgovina ljudima, isto tako, obuhvata sljedeće pojmove krivičnih djela, koja su predviđena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine: zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu i međunarodno vrbovanje radi prostitucije. Također, obuhvata krivična djela trgovine ljudima koja su predviđena krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine radi vršenja prostitucije, iskoristavanje djece u svrhu pornografije, proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije, navođenje na prostituciju i upoznavanje djeteta sa pornografijom.

Vrbovanje/regrutiranje u domenu trgovine ljudima obuhvata razne oblike prevare, obmane, laži i/ili iskrivljavanje činjenica u svrhu uvjeravanja osobe – žene, djeteta i/ili muškarca – da pristane na ponuđene, odnosno lažno predstavljene uvjete života i/ili rada u matičnoj zemlji ili inostranstvu. Vrbovanje može vršiti nepoznata osoba, ali se u praksi najčešće radi o poznaniku, prijatelju, partneru i/ili članu porodice. Također, vrbovanje se može vršiti posredstvom agencije za zapošljavanje i/ili sklapanje brakova, kao i putem oglasa za posao koji se mogu naći u novinama.

Žrtva je svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima u smislu definicije trgovine ljudima.

1.

PRVI SAT NASTAVE

ETIOLOGIJA FENOMENA TRGOVINE LJUDIMA

1.1. Pojam i pojavni oblici trgovine ljudima

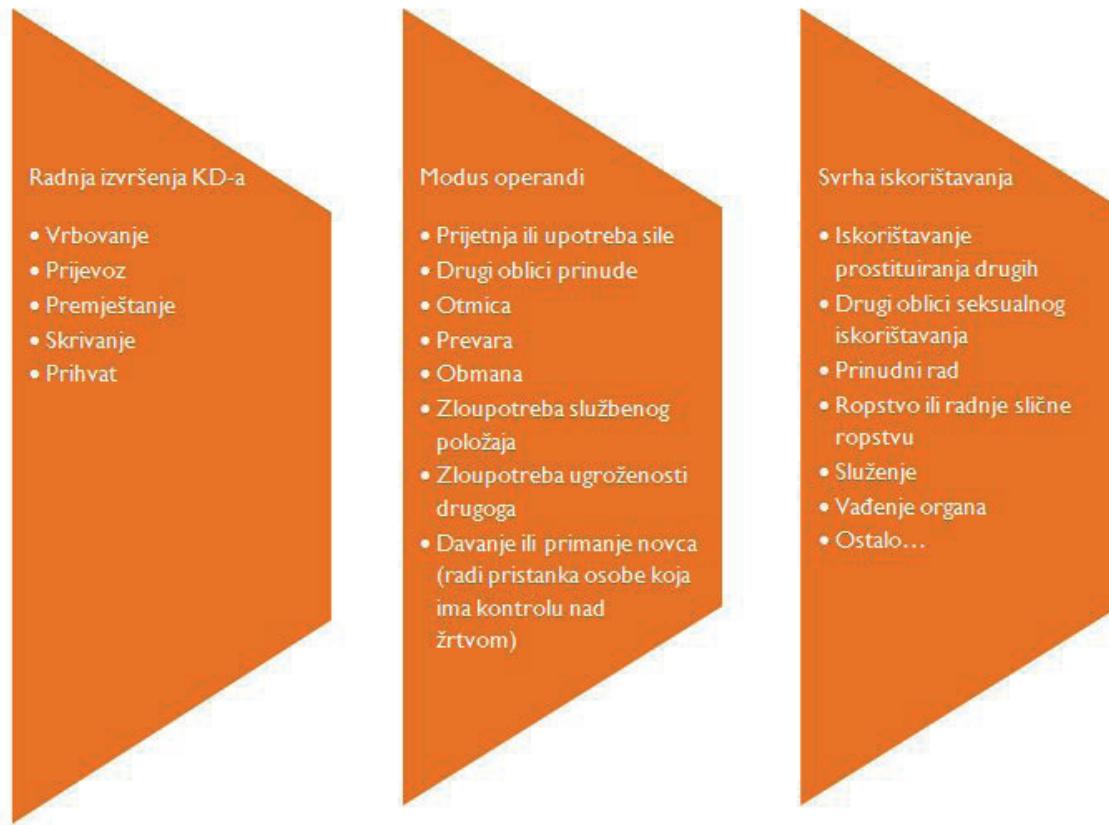
Trgovina ljudima predstavlja fenomen koji "baštini" dugu tradiciju u razvoju civilizacije. Ako bismo je vezali za neki zdravorazumski pojam u historiji, kojim bismo u najvjernijem obliku objasnili samu suštinu onda bismo zasigurno krenuli od objašnjenja da je to fenomen koji u prenesenom smislu riječi tretira problem ropskog položaja ljudi. Međutim, teško se zadržati na ovoj analogiji. Historija trgovine ljudima seže daleko u prošlost, u period robovlasništva, kada su ljudi držani u društvenom ili pravnom statusu roba, s oduzetim ljudskim pravima, i u vlasništvu druge osobe ili zajednice. Za potrebe ovog priručnika, koristit ćemo, u neku ruku, izvedbenu definiciju trgovine ljudima, koja će na najbolji način poslužiti za kasniju razradu ovog fenomena. Tako bismo mogli zaključiti da trgovina ljudima (najčešće ženama i djecom), u svom biću krivičnog djela, obuhvata radnje regrutiranja, transporta, transfera, skrivanja, odnosno pružanja utočišta ili prihvata osoba. S druge strane, radnja izvršenja obuhvata prinudu, prijetnju ili upotrebu sile u svrhu stvaranja straha kao osnovnog generatora ove pojave. Svakako, radnja izvršenja u velikom broju slučajeva je proširena i na otmice, prevare, obmanjivanja, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti ljudi, kako bi se stvorio zavisnički odnos s "eksploatatorom".

Ovo nije rijetka pojava i mora biti evidentirana, stoga za potrebe ovog priručnika trebamo posebno naglasiti pojmove davanja ili primanja novca/beneficija za dobijanje pristanka osobe, koja ima kontrolu nad nekom drugom osobom, a sve u svrhu eksploatacije. Sve ove radnje su, najčešće, kumulativno uključene u savremene oblike trgovine ljudima, koje ćemo u ovom Priručniku rasvijetliti sa aspekta etiologije (uzroci), fenomenologije (oblici) ali i načina otkrivanja i razjašnjavanja slučajeva (heuristička kriminalistika) te na kraju i dokazivanja istih (silogistička kriminalistika).

Naravno, fenomen "trgovine ljudima" i ne bi bio tako opasan da se ne mijenja brzo i da ne poprima nove oblike. Širenje i ekspanzija ovog problema doprinijela je i tome da se forma iskorištavanja ljudi nije ograničila samo na seksualnu eksploataciju i prinudni rad. U novije vrijeme ona dobija noviju formu oličenu u uzimanju ljudskih organa, iskorištavanju ljudi u pornografiji i ostalim oblicima rastuće "seks industrije", kao i kroz druge oblike ropskog rada. Posebno je zabrinjavajući trend to što su žrtve uglavnom djeca, uglavnom djevojčice, a sve češće i dječaci. Žrtve su sve mlađe dobi, čime ovaj problem postaje složeniji i problematičniji u odnosu na kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda, osiguravanje odgovarajuće zaštite prije svega djeci i maloljetnicima, ali i ostalim marginiliziranim grupama stanovništva (stranci, izbjeglice, imigranti, manjine i dr.) (Wooditch, 2012).

S obzirom da je problem trgovine ljudima veoma kompleksan, često dolazi do grešaka u identifikovanju potencijalne žrtve. Bitno je napraviti razliku između trgovine ljudima i ilegalne migracije, jer se priroda pomoći i zaštite za žrtve trgovine razlikuje od one koja se pruža ovim žrtvama. Također je bitno da svi profesionalci koji učestvuju u borbi protiv trgovine ljudima znaju razliku između prostitucije i trgovine ljudima (Di Nicola, 2009).

Protokolom o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno žena i djece (Protokol iz Palerma), uz Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (UNCTOC) propisuje se, u 2003. godini, složena definicija trgovine ljudima. Ova definicija, data u Protokolu iz Palerma, vrlo je detaljna i višeslojna, kako bi obuhvatila promjenljivu prirodu trgovine s obzirom na profil žrtava i modus operandi počinitelja. U novijem regionalnom pristupu, Konvencijom Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima proširuje se zaštita iz Protokola iz Palerma, tako da obuhvata unutarnju trgovinu ljudima. Međunarodnim standardima jasno se propisuje da je trgovina ljudima kršenje međunarodnih normi, te obavezuju države članice da poduzimaju efikasne mjere krivičnog gonjenja počinitelja, mjere zaštite žrtve i preventivne mjere. (Vidjeti više: Slika 1).

Slika 1 – Matrica elemenata krivičnog djela “trgovina ljudima” (Protokol iz Palerma i Evropska konvencija)

Prema odredbama Protokola, “trgovina ljudima” predstavlja i propisana je kao kršenje međunarodnog prava, a njeni konstitutivni elementi propisani su u relevantnim međunarodnim instrumentima. Važno je napomenuti da eksploracija obuhvata, u najkraćem objašnjenju, iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropski položaj ili uklanjanje organa. Vrlo značajna stavka ove definicije je i činjenica pozivanja na odredbu Konvencije o pravima djeteta, prema kojoj je “dijete” bilo koja osoba mlađa od osamnaest godina.

1.2. Trenutno stanje i trendovi trgovine ljudima

Globalno, trgovina ljudima, tokom proteklih decenija, privlači sve veću pažnju jer dobija nove forme, mijenja svoju strukturu i karakteristike i poprima sve veće razmjere. Trgovina ljudima je zato postala predmet mnogih istraživanja, naučnih i stručnih debata i kampanja, privlačeći pažnju političkih struktura na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Globalizacija, ekonomski kriza, političke nestabilnosti, konflikti, društvene nejednakosti, razvoj tržišne ekonomije, rodna diskriminacija, kao i širi procesi socijalne transformacije tokom proteklih decenija su doprinijeli velikim migracionim kretanjima u svijetu. Osim toga došlo je do pojave novih, težih i iregularnih vidova migracije i u okviru njih doprinijeli su pojavi i porastu trgovine ljudima. Kriminalne organizacije su iskoristile novonastale okolnosti i ove strukturalne nejednakosti te kreirale kanale ilegalne migracije i trgovine ljudima, eksploratišući one koji su prinuđeni ili voljni da migriraju.

1.3. Trgovina ljudima u zemljama Zapadnog Balkana

Na prostorima Zapadnog Balkana trgovina ljudima se pojavila prvenstveno zbog rata i raspada bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Rat je propratilo veliko razaranje, raseljavanje i nekontrolirana migracija stanovništva. Brzina i razmjere širenja trgovine ljudima na prostoru Istočne i Jugoistočne Evrope bila je zapanjujuća, jer prije 10 godina osobe iz zemalja Jugoistočne Evrope skoro da nisu bile izložene ovom obliku iskorištanju i vrbovanju, da bi danas činile više od 25 posto tog posla (Obradović, 2004). U cjelini gledano trgovina ljudima je globalna pojava od koje ni jedna država nije više pošteđena, pa ni Bosna i Hercegovina.

“Kvantitativna analiza” trgovine ljudima u BiH u prošlosti, upućuje nas na istraživanje koje je provedeno na Fakultetu kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu pod vodstvom dr. Vladimira Obradovića. U navedenom istraživanju su izneseni rezultati provedenih intervjua s ukupno 691. žrtvom i žrtvama registriranim u skloništima IOM-a (International Organisation for Migration). Radilo se o evidentiranim žrtvama trgovanja ljudima u BiH od 1996. do 2003. godine. Radilo se primarno o žrtvama “seksualne eksplotacije”, među kojima je tada zabilježena sljedeća struktura: najviše žrtava je bilo iz Moldavije (44%), Rumunije (37%) i Ukrajine (12,1%). Njihova prosječna dob je bila od 22,5 do 23,5 godine. Analiziran je proces regrutiranja, transportiranja, krijumčarenja, kupnje i preprodaje žrtava trgovine ljudima, profil njihovih klijenata, uvjeti rada i boravka te izloženost pojedinim vrstama zlostavljanja, nasilja i prinude. Najveći broj tadašnjih žrtava odlučio se na put u inostranstvo kako bi pronašle dobro plaćen posao. Struktuirani intervju je tada upućivao najčešće na obećane poslove kao što su: njegovateljice, konobarice ili prodavačice. Naravno, niti jedna žrtva u svom iskazu nije očekivala rad u tzv. “seksualno-eksplotatorskoj industriji”. Tada se bilježi podatak da se tek petina žrtava odlučila na odlazak u inostranstvo kako bi radile kao plesačice ili prostitutke, čime je po prvi put razvijena laički raširena tvrdnja, koja je bila i medijski raširena, da “u BiH dolaze već iskusne prostitutke kako bi pronašle novo tržište” (Obradović, 2004).

Ovo istraživanje je bilo ujedno i prvi ozbiljan korak u dubinskoj analizi uzroka i pojavnih oblika trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini. Prema pomenutoj studiji, zbog neposjedovanja odgovarajućih putnih isprava, svaka je druga intervjuirana žrtva trgovine ljudima “izložena strepnji da će biti otkrivena za počinjeno krivično djelo prelaska granice s krivotvoreni dokumentima i/ili ilegalnog ulaska u BiH što je čini vulnerabilnom i objektivno izloženom mogućim mentalnim zlostavljanjima, prijetnjama i ucjenama” (Obradović, 2004).

Analizirajući podatke o kupnji i preprodaji žrtava, dr. Obradović već tada zaključuje kako se u procesu trgovine ljudima ljudska bića tretiraju kao roba s tržišnom cijenom, najčešće između 2.000 i 5.000

konvertibilnih maraka. S kriminalističkog aspekta proučavanja, prema autoru, taj iznos postaje dug koji žrtve moraju nadoknaditi svome "gazdi" (kupcu, vlasniku bara ili noćnog kluba) pružanjem seksualnih usluga, uglavnom domaćim klijentima. Imaju prosječno četiri klijenta dnevno, većina ih nije plaćena za pružene seksualne usluge, potpuno im je zabranjeno kretanje, onemogućeno korištenje medicinskim uslugama i izložene su "nehumanim uvjetima života i stalno prisutnoj fizičkoj i mentalnoj prinudi i seksualnom nasilju." Žrtve trgovine ljudima se prema njemu mogu podijeliti na neupitne žrtve (34,0% ispitanica, koje su bile seksualno izrabljivane i prisiljene na prostituciju), situacijske žrtve (48,4% ispitanica, koje su računale s određenim rizikom ili mogućnostima zarade pružanjem seksualnih usluga, ali su bile izložene iskorištavanju i zlostavljanju) i upitne žrtve (17,6% ispitanica, kojima su pri regrutiranju obećane visoke zarade za poslove koji takve zarade ne omogućavaju, npr. konobarice i plesačice, ili im je izravno bilo ponuđeno da rade kao prostitutke; prihvatile su prostituciju, ali ne i seksualno zlostavljanje) (Obradović, 2004).

Kao što vidimo, ovdje se radilo o prisutnosti jednoga ili više elemenata kršenja ljudskih prava i sloboda (oduzimanje putnih isprava, ograničavanje slobode kretanja, nedostupnost medicinskih usluga, neplaćanje zarade te tjelesno, mentalno i seksualno zlostavljanje), stoga na toj platformi dr. Obradović razlikuje sljedeće stepene viktimizacije žrtava trgovine ljudima:

- ✓ potpuno ropski odnos (prisutno je svih pet oblika zlostavljanja i zabrana);
- ✓ djelomično ropski odnos;
- ✓ teški oblici viktimizacije;
- ✓ srednje teški oblici viktimizacije;
- ✓ blaži oblici viktimizacije i nikakvi oblici viktimizacije.

Prema ovom istraživanju u potpuno ropskom odnosu živjela je svaka peta žrtva trgovine ljudima u BiH, dok je teškim oblicima viktimizacije bila izložena svaka treća trgovana žrtva (Obradović, 2004).

U ovoj studiji je izvršena dodatna analiza psihološkog i psihijatrijskog profila žrtava. Taj dio istraživanja sadrži narativnu analizu životnih priča "trgovanih" i seksualno izrabljivanih žrtava ($N = 238$), studiju slučaja štićenica "La Strade" (program borbe protiv trgovine ljudima) iz Mostara ($N = 10$) te neuropsihijatrijski pregled i tretman žrtava u skloništu IOM-a ($N = 257$). U životnim pričama žrtava ponavlja se gotovo identičan obrazac događaja tokom različitih faza trgovine ljudima (početak trgovine ljudima, uključivanje u tu trgovinu, dužničko ropstvo, zlostavljanje, ograničavanje slobode i ljudskih prava) (Obradović, 2004).

Već tada su utvrđene neke zablude kod organa gonjenja i organa formalne socijalne kontrole uopće, a bile su uvjetovane nepoznavanjem osnovne suštine bića krivičnog djela trgovine ljudima. Naime, prema rezultatima ovog istraživanja već tada je konstatirano da je trgovina ljudima u BiH kriminal koji kod svojih žrtava stvara neopisivu patnju. Ne samo da ima razoran utjecaj na fizičko i psihičko zdravlje žrtava, nego ih dovodi u dodatnu opasnost ako traže pomoći policije, koja ih je (u tom periodu) kriminalizirala kao ilegalne imigrante i deportirala iz BiH. Ovaj podatak autor je i tada opravdavao činjenicom da je od 1997. do 2003. godine objavljeno ukupno 266 članaka o trgovini ljudima i prostituciji na B/H/S jezičkim područjima. Prema njemu je samo 5% tih članaka pristupalo temi s gledišta trgovine ljudima, dok 36% temi pristupa kao prostituciji, a 42% razmatra prostituciju i trgovinu ljudima zajedno. Stoga, autor zaključuje da je "proces informiranja javnosti apsolutno bio saturiran senzacionalističkim sadržajima prisutnosti prostitucije" (Obradović, 2004).

U proteklih nekoliko godina u BiH su zabilježeni i drugi pojavnji oblici trgovine ljudima. Naime žrtve se vrbuju na lokalnom nivou u cilju seksualne i drugih vidova eksploracije u drugim dijelovima zemlje. Tako danas možemo konstatirati da je broj identifikovanih stranih žrtava u stalnom opadanju, dok je broj državljana Bosne i Hercegovine, koji su identifikovani kao žrtve trgovine ljudima unutar granica BiH, u blagom porastu. Većina žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini se vrbuje i trguje u cilju seksualne eksploracije. Na ovaj podatak upućuje i statistika zvaničnih organa u BiH, naročito statistika Ministarstva sigurnosti BiH (vidjeti godišnje izvještaje o trgovini ljudima). Poseban problem predstavlja prosjačenje djece – djece koja rade na ulici, problem koji je vezan za ekonomsko

iskorištavanje – prisilni rad – prosjačenje, zanemarivanje i zapuštanje djece. Najčešće se kao žrtve ove vrste zloupotrebe javljaju djeca i žene koji su pripadnici romske manjine u BiH. Prema dosadašnjim pokazateljima², od faktora koji uzrokuju i pospješuju prisustvo trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini prisutni su: nasilje u porodici; neravnopravan položaj spolova i nasilje zasnovano na spolu; nasilje nad djecom; siromaštvo; veoma loš ekonomski i socijalni položaj manjinskih naroda, posebno Roma; još uvijek veliki broj interno raseljenih osoba i izbjeglica. Kao dodatni faktor prisutan je i nizak nivo svijesti o prisustvu fenomena trgovine ljudima, njegovih uzroka, posljedica, načina sprečavanja te otklanjanja posljedica.

1.4. Sličnosti i razlike između trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela

Službenici za provedbu zakona često propuste prepozнати žrtvu trgovine ljudima jer se one često pojavljuju kao nedokumentovani pojedinici, nezakonito prisutni u zemlji, a nerijetko su uključeni u krivična djela počinjena u sklopu procesa trgovine ljudima. Prepoznavanje žrtava trgovine ljudima pri prvom susretu sa službama za provođenje zakona je kritično za razvijanje uspješnog krivičnog gonjenja organizacija i pojedinaca koji ih uključuju u trgovinu ljudima. Žurno deportiranje ili podvrgavanje žrtava trgovine ljudima krivično-pravnom postupku će ugroziti mogućnosti za uspješno istraživanje i gonjenje trgovaca. Dodatno imamo i neuspjeh u prepoznavanju teških fizičkih i psiholoških trauma kojima su u pravilu izložene žrtve, tako da to često ograniči njihovu saradnju sa službenicima za provođenje zakona.

1.4.1. Krijumčarenje migrantima

“Krijumčarenje migranata” podrazumijeva posredovanje u svrhu izravnog ili neizravnog stjecanja finansijske ili druge materijalne koristi od nezakonitog ulaska osobe u državu stranu koje ta osoba nije državljanin ili u njoj nema trajno boravište. Općenito, krijumčarenje ljudi se dešava pristankom osobe koja se krijumčari (Gallagher & Holmes, 2008).

Međutim, treba navesti da u praksi razliku između trgovine ljudima i krijumčarenja migranata nije uvijek jednostavno utvrditi i održati. Naprimjer, mnoge žrtve trgovine ljudima, muškarci, kao i žene, svoje putovanje započnu kao krijumčareni migranti – tako što angažiraju pojedinca ili grupu da im pomognu prilikom njihovog ilegalnog kretanja u zamjenu za finansijsku korist. U klasičnoj situaciji krijumčarenog migranta, odnos između migranta i krijumčara zasniva se na dobrovoljnoj osnovi i kratkoročan je – završava u trenutku kada migrant dolazi u zemlju koja je konačno odredište. Međutim, u određenom broju slučajeva, migranti su primorani da nastave takav odnos kako bi otplatili velike troškove prijevoza ili postaju ranjivi u zemlji odredišta. Upravo u ovoj posljednjoj fazi, moguće je utvrditi elemente krivičnog djela trgovine ljudima (dužnički odnos, iznuda, upotreba sile, prisilan rad, prisilno činjenje krivičnih djela, prisilna prostitucija). U nastavku je tabelarno prikazana razlika između krivičnog djela trgovine ljudima i krijumčarenja.

² Izvještaj o implementaciji Državnog akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima za 2011., pripremilo MSBiH, usvojeno od VMBiH

Za postojanje djela krijumčarenje migranata zahtijeva se prelazak međunarodne granice dok za postojanje djela trgovine ljudima ovaj elemenat, iako često prisutan, nije potrebno dokazivati. Trgovina ljudima postoji i ukoliko je djelo počinjeno unutar teritorije jedne države.

	THB (odrasli)	THB (djeca)	Krijumčarenje migranata
Starosna dob	>18	< 18	Nije bitno
Mentalni element	namjera	namjera	namjera
Fizički element	Djelo; Način; U svrhu iskorištavanja	Djelo; U svrhu iskoristiavanja	Djelo: posredovanje pri ilegalnom ulasku Svrha: stjecanje finansijske ili druge materijalne koristi
Pristanak osobe kojom se trguje ili koja se krijumčari:	Nije bitno kada se utvrde načini	Nije bitno, načini ne moraju biti utvrđeni	Krijumčarena osoba dobrovoljno pristaje
Transnacionalni karakter	Nije potreban	Nije potreban	Potreban
Uključenost grupe za organizirani kriminal	Nije potrebna	Nije potrebna	Nije potrebna

Slika 2. Matrica razlika "trgovina ljudima" i "krijumčarenje migranata" (Britton & Maljević, 2010)

1.4.2. Prostitucija i trgovina ljudima

Posebnu pažnju treba posvetiti razlikama između "trgovine ljudima" (seksualna eksploracija) i prostitucije. Pogledajmo shematski pristup, kojim je to i slikovito opisano u nastavku:

	TRGOVINA LJUDIMA	PROSTITUCIJA
Volja	Žrtva trgovine ljudima je uvijek prisilno eksplorirana	Prostitutka se uvijek dobrovoljno bavi prostitucijom
Sloboda odlučivanja	Žrtva nema slobodu odlučivanja, osoba koja ih eksplorira potpuno ih kontrolira	Prostitutka ima slobodu da samostalno odlučuje o sopstvenom životu
Sloboda kretanja	Žrtve nemaju slobodu kretanja	Prostitutka ima slobodu kretanja
Raspolaganje zaradom	Žrtva ne raspolaže samostalno ostvarenom zaradom	Prostitutka samostalno raspolaže ostvarenom zaradom

2.

DRUGI SAT NASTAVE

FAKTORI RIZIKA I ZAŠTITNI FAKTORI ZA NASTANAK I KONTROLU POJAVE TRGOVINE LJUDIMA

2.1. Faktori rizika

Složenost fenomena trgovine ljudima, zasigurno otežava i precizno definiranje "riziko-faktora", koji dovode do pojave različitih oblika trgovine ljudima. Iako se problem trgovine ljudima teži posmatrati integralno, ipak su uvjeti koji dovode do različitih vidova trgovine ljudima različiti. Naime, složit ćete se da su uvjeti, koji mogu dovesti neku osobu u situaciju da postane žrtva seksualne eksploracije, u velikoj mjeri drugačiji od uvjeta za radnu eksploraciju. U tom pravcu, uvjeti koji determiniraju potrebu za ilegalnom trgovinom ljudskim organima su zaista veoma složeni i kao takvi imaju taj disertabilni karakter.

U teoriji i praksi moguće je identificirati različite uzroke koji dovode do toga da neko postane žrtva trgovine ljudima. Ti uzroci se mogu podeliti na tzv. „push“ i „pull“ faktore, tj. faktore koji nekog „guraju“, tj. „privlače“ da dođe u situaciju koja će se završiti kao trgovina ljudima. Nezaposlenost, siromaštvo, nedostatak obrazovanja, nedostatak mogućnosti, nasilje ili diskriminacija mogu podstićati nekoga da pokuša izgraditi život na nekom drugom mjestu, i „guraju“ ga da potraži rješenja. Svako ko želi da promijeni svoj život će biti zainteresiran da razmotri neku ponudu, koja može to da mu omogući. Ukoliko takva ponuda donosi i zamišljene predstave o boljem životu, poslu ili zanimljivom iskustvu, onda je ponudu teško odbiti.

Uvriježena je činjenica da teška ekonomska situacija u BiH uzrokuje mnogo toga asocijalnog ali i antisocijalnog. Iako ozbiljni istraživači bježe od ovakvih objašnjenja jer su vrlo uopćeni, ipak možemo zaključiti da socio-ekonomska situacija dovodi do izvjesnih pokušaja pojedinca da osigura stabilan izvor finansiranja, tražeći posao. Na neki način, socio-ekonomski faktori su samo "intervenirajuća varijabla", koja će stvoriti nekoliko konkretnih "riziko-faktora" za različite oblike trgovine ljudima.

Uvriježeno je mišljenje da su riziko-faktori za "seksualnu eksploraciju" mnogostruki i da obuhvataju socio-ekonomske prilike ali i individualna psihološka svojstva žrtava. Nerijetko se susrećemo sa slučajevima osoba koje imaju određeni finansijski dug prema osobama iz kriminalnog miljea i koje zauzvrat moraju "raditi za njih". U pojedinim slučajevima se radi o pripadnosti rizičnim skupinama koje nemaju adekvatan roditeljski nadzor ili ga nisu imale u djetinjstvu. Svakako, uvjek postoji rizik za one osobe koje imaju ambiciju i predrasudu o "svijetu mode i manekenstva" u razvijenim zemljama EU. Naime, nerijetko takve motive koriste kriminalne skupine, koje dovode u zabludu mlade osobe i na različite načine od njih prave "robu".

Svakako, možemo zaključiti da je i Internet postao dio svakodnevice velikog procenta populacije što je rezultiralo povećanjem stepena zloupotrebe „online“ servisa i njihovih mogućnosti. Iako se trgovina ljudi i eksploracija osoba kao posljedica trgovine nužno moraju odigravati u „offline“ svijetu, Internet omogućava takvu vrstu komunikacije koja olakšava ili omogućava kriminalnim pojedincima i grupama:

- ✓ Lakši pristup većem broju potencijalnim žrtvama trgovine ljudima;
- ✓ Veći stepen anonimnosti, i samim tim, otežanu provjeru identiteta osobe ili kompanije;
- ✓ Veći stepen upotrebe „socijalnog inženjeringa“, odnosno zloupotrebe društvenih i komunikacionih normi i društvenih konvencija zarad psihološke manipulacije i pribavljanja informacija ili zloupotrebe informacionih sistema;
- ✓ Kontinuirano vrbovanje potencijalnih žrtava putem društvenih medija i drugih oblika informaciono-komunikacionih tehnologija;
- ✓ Olakšanu komunikaciju unutar jedne kriminalne grupe u toku eksploatacije žrtve, posebno seksualnih oblika eksploatacije;
- ✓ Olakšanu komunikaciju između kriminalnih grupa na teritorijama različitih država (<http://kliknibezbedno.rs>).

Kao faktor rizika, koji je vezan za našu regiju, pojavljuje se i problem lažnog oglašavanja za posao. Ovaj metod se zloupotrebljava u svrhu raznovrsnih kriminalnih radnji: krađe podataka o ličnosti i čitavog identiteta, krađe finansijskih podataka ili novca, kao i trgovine ljudima. Ovakvi oglasi obično sadrže vrlo primamljive ponude obavljanja poslova u inostranstvu, za koje je obećana za nijansu veća zarada od one koju osoba može dobiti u svojoj zemlji. Nakon stupanja u kontakt s potencijalnom žrtvom, koriste se metode psihološke manipulacije, kojima se ruši žrtvin skepticizam, dok se lažima i fabrikovanim dokumentima (bilo u vidu dokumenata na papiru ili „online“ resursa) žrtvi dokazuje validnost i legalnost same kompanije, osoba koje se predstavljaju kao predstavnici kompanije ili samih ponuđenih poslova.

Međutim, vrlo često kriminalci s potencijalnim žrtvama ostvaruju direktni kontakt, pri čemu se zloupotrebljava relativno visok stepen anonimnosti, koji „online“ svijet omogućava. Nasilnik sa žrtvom nastoji da uspostavi odnos povjerenja, zasnovan na neistinama, psihološkoj i emotivnoj manipulaciji koje su zasnovane na poznavanju životne situacije potencijalne žrtve, kao i njenog psihološkog profila. Iako je tačno da je veliki broj ovakvih nasilnika muškog spola, koji s potencijalnim žrtvama ženskog spola pokušavaju uspostaviti prisne ili intimne odnose, koji se zatim zloupotrebljavaju kako bi se žrtva ili primoralna na seksualnu eksploataciju ili druge vrste prinudnog rada, statistike pokazuju da je i veliki broj osoba ženskog spola počinitelj ove vrste krivičnog djela.

Pošto su mlađe žene vrlo često primarna meta nasilnika, komunikacija sa osobama ženskog spola stvara lažan osjećaj sigurnosti, koji omogućava laku manipulaciju zasnovanu na društvenim predrasudama. Procenat žena koje su osuđene za kriminalne radnje učestvovanja u trgovini ljudima često su i do tri puta veće od procenta žena koje su osuđene za sve druge oblike kriminaliteta zajedno! Dakle, kao profesionalci moramo biti jednako oprezni, koliko u odnosu na muškarce, toliko i u odnosu na žene (<http://kliknibezbedno.rs>).

Najčešće okolnosti zbog kojih neka osoba postaje žrtava trgovine ljudima su:

- ✓ Socijalna isključenost – siromaštvo;
- ✓ Nasilje u porodici;
- ✓ Nizak stepen obrazovanja ili isključenost iz obrazovnog sistema;
- ✓ Zdravstveno stanje (mentalno nedovoljno razvijene osobe, duševno oboljenje, osobe sa fizičkim nedostacima i sl.);
- ✓ Vaspitna zapuštenost i zanemarenost;
- ✓ Bolesti ovisnosti (psihoaktivne supstance i alkohol);
- ✓ Uvjeti rada;
- ✓ Narušeni porodični odnosi, spol, rasa, dob i etnička pripadnost mogu neku osobu dovesti u povećan rizik od vrbovanja. Djecu, kao posebno ranjivu kategoriju, mnogo je lakše vrbovati da postanu žrtve trgovine ljudima (Gallagher & Holmes, 2008).

Najčešće okolnosti u kojima se djeca regrutiraju u svrhu trgovine ljudima:

- ✓ socijalno i ekonomski ugrožena porodica;
- ✓ porodica je iz ruralne sredine koja se oslanja na finansijsku pomoć djece koja stasaju za rad;
- ✓ djeca bez roditeljskog staranja;
- ✓ djeca razvedenih roditelja ili djeca koja su uslijed ratnih događanja ostala bez jednog ili oba roditelja;
- ✓ djeca smještena u institucijama;
- ✓ djeca dolaze iz porodice gdje su roditelji na radu u inostranstvu;
- ✓ djeca dolaze iz porodice s djecom ometenom u psihičkom i fizičkom razvoju;
- ✓ djeca dolaze iz porodice gdje su roditelji zavisnici;
- ✓ djeca dolaze iz porodice bez prijavljenog boravišta (prebivališta), npr. romske i raseljene porodice;
- ✓ djeca iz porodica koje toleriraju kasne izlaske i slične situacije nedovoljnog roditeljskog nadzora.

(<http://www.zemljadjece.org>)

3.

TREĆI SAT NASTAVE

INDIKATORI TRGOVINE LJUDIMA – SISTEM RANOG UPOZORAVANJA

3.1. Indikatori trgovine ljudima

Indikator predstavlja jedan od nekoliko razloga za vjerovanje da neka osoba može biti potencijalna žrtva trgovine ljudima. Indikatori su pokazatelji kojima se mogu tumačiti posmatranja, činjenice, izjave i druge informacije koje se odnose na osobu za koju se sumnja da je žrtva. Ipak, nisu svi indikatori, koje navodimo u nastavku, prisutni u svim situacijama koje uključuju trgovinu ljudima. Prisustvo ili odsustvo pojedinačnih indikatora ili više njih, ne može niti dokazati niti opovrgnuti postojanje slučaja trgovine jednom osobom. Da bi se to uradilo neophodno je napraviti integralnu procjenu cjelokupne životne situacije osobe za koju sumnjamo da je žrtva trgovine ljudima. Osoba kod koje prepoznajemo nekoliko indikatora ne mora biti u situaciji da je trgovana. Na primjer, kod tražitelja azila može se prepoznati više indikatora, a da se ne nalaze u situaciji da su trgovani.

Lista indikatora koja je predstavljena u ovom Priručniku je rezultat rada bosanskohercegovačke nevladine organizacije Zemlja djece, te se može koristiti kao jedan od načina lakšeg utvrđivanja postojanja i prepoznavanja djela trgovine ljudima.

Opći indikatori (<http://www.zemljadjece.org>):

- ✓ Imaju povrede koje izgledaju kao da su rezultat fizičkog napada, povrede ili poremećaje tipične za određene poslove ili mјere kontrole ili povrede za koje izgleda da su rezultat primjene mјera kontrole, postoje znakovi zanemarivanja i zlostavljanja djeteta;
- ✓ Postoje znakovi da su izloženi kontroli kretanja (ne smiju otići s određenog mjesta bez pitanja, prisustvo odraslih osoba u blizini koje ih nadziru i sl.);
- ✓ Pravna nevidljivost – nisu upisani u matične knjige rođenih;
- ✓ Isključenost iz školskog sistema ili neradovno pohađanje nastave;
- ✓ Stalna promjena iskaza;
- ✓ Izražavaju negodovanje povodom rada koji obavljaju;
- ✓ Navedeni da vjeruju da rade svojom voljom;
- ✓ Izloženi su nasilju ili prijetnji nasiljem nad njima, članovima njihovih porodica ili voljenim osobama;
- ✓ Pokazuju nepovjerenje prema vlastima;
- ✓ Lažno se predstavljaju;
- ✓ Strahuju od otkrivanja svog imigracionog statusa;

- ✓ Nemaju pri sebi pasoš, ili druge putne ili lične isprave;
- ✓ Pronađeni su na lokaciji ili u vezi s lokacijom koja se najvjeroatnije koristi za eksploataciju ljudi ili dolaze iz mjesta koje je poznato kao mjesto porijekla kod trgovine ljudima;
- ✓ Ne poznaju lokalni jezik;
- ✓ Ne znaju adresu stanovanja ili posla;
- ✓ Dozvoljavaju drugima da govore u njihovo ime, kada im se neko obrati direktno;
- ✓ Primaju malu ili nikakvu naknadu za rad, ili nemaju pristup svojoj zaradi;
- ✓ Rade izuzetno veliki broj sati tokom dugog perioda, nemaju slobodne dane;
- ✓ Žive u oskudnim ili nestandardnim uvjetima;
- ✓ Nemaju pristup medicinskoj njezi i socijalnoj zaštiti;
- ✓ Imaju ograničene ili nikakve socijalne interakcije i kontakte ili nemaju pristup roditeljima ili starateljima, svojoj porodici ili drugim ljudima iz svog neposrednog okruženja;
- ✓ Nalaze se u stanju zavisnosti od trećih osoba;
- ✓ Prisustvo odraslih osoba koji nisu članovi porodice;
- ✓ U kontaktu su sa osobama iz kriminalnog miljea;
- ✓ Snalažljivost djeteta koja nije u skladu sa njegovim uzrastom;
- ✓ Postupaju kao da su dobili instrukcije od nekog;
- ✓ Pokazuje specifične reakcije na traumatska iskustva;
- ✓ Živi u vanbračnoj zajednici ili prisilnom braku;
- ✓ Nemaju prijatelja svog uzrasta izvan mjesta gdje rade;
- ✓ Izgledaju preplašeno i ponašaju se na način koji nije u skladu s tipičnim ponašanjem djece svog uzrasta, manifestuju strah ili anksioznost;
- ✓ Putuju bez odraslih lica u pratnji;
- ✓ Putuju u grupama, s licima koji im nisu roditelji ili staratelji;
- ✓ Često mijenjaju mjesto boravka;
- ✓ Strani državljanin bez riješenog statusa;
- ✓ Eksplatacija je organiziranog karaktera (u smislu transporta do mjesta eksplatacije, postojanja organizatora, poslovođe i sl.);
- ✓ Provode na ulici veći dio dana, na frekventnim lokacijama, bez nadzora roditelja ili staratelja;
- ✓ Odjevenost neprimjerena uzrastu ili godišnjem dobu;
- ✓ Djeca zatečena na frekventnim mjestima, tokom noći i bez pratnje odraslih;
- ✓ Imaju poremećaj ponašanja ili pokazuju znakove zavisnosti o opojnim drogama ili alkoholu;
- ✓ Posjeduju mobilni telefon s kojeg obavljaju česte i kratke razgovore, nagla promjena raspoloženja nakon telefonskog razgovora;
- ✓ Ne raspolažu svojim slobodnim vremenom niti imaju vremena za igru;
- ✓ Ilegalno usvajanje.

3.1.1. Seksualna ekspolatacija (<http://www.zemljadjece.org>)

Indikatori:

- ✓ Trudnoća i abortus djeteta;
- ✓ Povrede nastale uslijed seksualne eksploracije, sumnja na nasilan seks, te spolne bolesti kod djeteta, sumnja na seksualnu aktivnost djece ispod 14 godina starosti;
- ✓ Maloljetnički brakovi i vanbračne veze (dobrovoljni i prisilni);
- ✓ Prisan, neprimjerjen odnos s trećim, odraslim licima koji nisu članovi porodice, kao i članovima porodice (incest);
- ✓ Prisustvo tetovaže sa specifičnim oznakama „pripadnosti“ grupi (obilježeno dijete);
- ✓ Primanje poklona od strane odraslih osoba, posebno onih koji su neuobičajeni za uzrast djeteta;
- ✓ Nemaju sopstveni novac;
- ✓ Neprimjerena garderoba ili prisustvo garderobe i opreme koja se koristi za seksualni rad u dječijim veličinama;
- ✓ Žive ili putuju u grupi, ponekad i sa osobama koje ne govore isti jezik/dijalekat i nemaju slično ponašanje i odijevanje;
- ✓ Znaju svega nekoliko riječi na lokalnom jeziku ili jeziku klijenata, i to onih sa seksualnom konotacijom, ograničeno poznавање lokalnog jezika;
- ✓ Seksualizirano i erotizirano ponašanje djeteta.

Radna eksploracija (<http://www.zemljadjece.org>)

Indikatori:

- ✓ Zatečeni da rade posao neprimjeren djetetu ili uzrastu djeteta, na neprimjerrenom mjestu i/ili u neprimjereno vrijeme;
- ✓ Zatečeni s robom spremnom za prodaju ili s alatom za rad;
- ✓ Oprema za rad je dizajnirana ili prekrojena tako da je mogu koristiti djeca;
- ✓ Rade poslove u domaćinstvu, skriveni od šire zajednice u kojoj žive;
- ✓ Žive u kolektivnom smještaju, često u degradiranim, neuvjetnim prostorima kao što su poljoprivredne i industrijske zgrade ili na istom mjestu gdje rade, te rijetko napuštaju prostorije;
- ✓ Nemaju pristup svojoj zaradi;
- ✓ Zavise od poslodavca u pogledu zadovoljavanja osnovnih potreba, izloženi su bezbjednosnim mjerama koje su postavljene tako da ih zadrže unutar radnih prostorija;
- ✓ Postoje indikacije da je prekršeno radno zakonodavstvo, nemaju ugovor o radu (za maloljetnike od 15 do 18 godina starosti);
- ✓ Izrazita neuhranjenost i iscrpljenost;
- ✓ Obavljuju posao na javnom mjestu, neuobičajenom za dijete.

3.1.2. Organizirano prosjačenje

Indikatori eksploatacije u svrhu prosjačenja i sitnog kriminala:

- ✓ Posjeduju značajnije iznose novca ili drugih dragocjenosti;
- ✓ Loš fizički izgled (neuhranjeni, malaksali, garderoba ne odgovara uzrastu i spolu djeteta niti godišnjem dobu);
- ✓ Zatečeni da prose ili u vršenju krivičnog djela;
- ✓ Nose oružje;
- ✓ Imaju tjelesne nedostatke za koje se sumnja da su posljedice sakáćenja;
- ✓ Dijete prenosi ili preprodaje narkotike;
- ✓ Učestvuju u aktivnostima organiziranih kriminalnih grupa;
- ✓ Svakodnevno se kreću u velikim grupama i prelaze značajne razdaljine;
- ✓ Dio su velike grupe djece, koja ima istog odraslog „staratelja“;
- ✓ Skloni su patološkim oblicima ponašanja (droga, alkohol...);
- ✓ Imaju agresivan i nametljiv stav;
- ✓ Nose ispisane molbe za pomoć;
- ✓ Vaspitna i higijenska zapuštenost djeteta;
- ✓ Kreću se u „bandama“ i imaju njihove oznake pripadnosti;
- ✓ Pojavljuju se novi oblici kriminaliteta povezani sa „bandama“ (reketiranje, ucjene, novi vidovi vršnjačkog nasilja).

3.2. Pokazatelji Međunarodne organizacije rada

Također, postoje i drugi razrađeni indikatori, kao što su indikatori Međunarodne organizacije rada (MOR) koji služe lakšem prepoznavanju djela. Koriste posebnu metodologiju korištenja indikatora, kako bi se na adekvatan način prepoznao djelo i vršila istraživa u tom smjeru. Postoje četiri seta operativnih pokazatelja za odrasle i za djecu žrtve trgovine ljudima. Svaki set predstavlja listu pokazatelja koji su relevantni za:

- ✓ Vrbovanje putem obmane (ili obmana tokom vrbovanja, transfera i transporta): 10 indikatora;
- ✓ Prinudno vrbovanje (ili prinuda tokom vrbovanja, transfera i transporta): 10 indikatora;
- ✓ Vrbovanje zloupotrebom teškog položaja: 16 indikatora;
- ✓ Eksploatacijski uvjeti rada: 9 indikatora;
- ✓ Prinuda na odredištu: 15 indikatora;
- ✓ Zloupotreba teškog položaja na odredištu: 7 indikatora.

Da bi neka dimenzija bila pozitivna, ona mora uključivati najmanje:

- ✓ dva jaka indikatora;
- ✓ jedan jaki indikator i jedan srednji ili slabi indikator;
- ✓ tri indikatora srednje vrijednosti, ili
- ✓ dva indikatora srednje vrijednosti i jedan slabe vrijednosti.³

³ Kompletnu listu indikatora pogledati na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_105023.pdf

4.

ČETVRTI SAT NASTAVE

METODOLOGIJA TRGOVINE LJUDIMA

(modus operandi, regrutacija,
prijevoz, iskorištavanje)

4.1. Modus operandi

Trgovina ljudima, u pravilu, je kontrolirana od organiziranih kriminalnih grupa, jer vrlo izgledan veliki profit i minimalan rizik od otkrivanja čine ovu aktivnost veoma primamljivom. Naprimjer, profitabilnost od trgovine ljudima je vrlo slična onoj od trgovine drogom, ali su zato kazne mnogo manje, dok je društvena tolerancija trgovaca ljudima, također, neuporediva u odnosu na druge oblike kriminaliteta. Bitna karakteristika trgovine ljudima je i da ona nije isključivo pod kontrolom glavnih kriminalnih grupa. Trgovina ljudima se može vršiti u okviru malih grupa, ponekad u krugu porodice dok su zabilježeni i slučajevi uspostavljanja površnih veza među članovima grupe samo zbog uzajamne koristi. Ove grupe se mogu specijalizirati u različitim dijelovima lanca, kao što je regrutiranje, transport, smještaj, upravljanje objektima u kojima se vrši eksploracija i slično. Grupe, koje se bave trgovinom, nerijetko su etnički homogene i trguju žrtvama iste pozadine, ali su zabilježeni i slučajevi kreiranja miješanih grupa, gdje počinjenici i žrtve dolaze iz različitih etničkih pozadina. Kriminalne mreže ne rade izolirane jedna od druge. Često sarađuju, koordiniraju, dijele teritorije, razmjenjuju ili trguju žrtvama. Strukturne veze mogu biti stalne ili jednostavno dobiti oblik površnih veza, gdje se različite komponente vežu samo onda kada imaju zajednički interes. *Modus operandi* trgovine ljudima skoro uvijek uključuje ranjive žrtve koje dolaze iz gore navedenih kategorija, koje se transportiraju s jedne na drugu lokaciju, čime se odvode iz svoje porodične i mikro-društvene okoline, koja im je stvarala koliku-toliku sigurnost i dovode u položaj isključive ovisnosti od trgovaca ljudima. Nekada se ta ovisnost pojačava nasiljem, prijetnjom, psihološkim pritiscima, ucjenama i slično, a sve u svrhu bespogovorne eksploracije u seksualnoj industriji, obavljanju teških fizičkih poslova, prosjačenja, sakupljanja sekundarnih sirovina, činjenja krivičnih djela, prisilnih brakova, oduzimanja organa i slično, a sve zbog stvaranja imovinske koristi za kriminalace.

4.2. Faza regrutacije

Potražnja za novim žrtvama trgovine ljudima je konstantna, što za kriminalne grupe stvara potrebu neprestanog pronaleta novih žrtava i njihovu regrutaciju, odnosno pridobijanje. Da bi uspješno regrutirali nove žrtve, trgovci moraju ubijediti ili natjerati žrtve da napuste svoje sigurno i poznato okruženje i da se prepuste trgovcima (Obradović, 2004). To se postiže na više načina, putem otmica ili prisilnom konzumacijom opojnih droga. Neke žrtve su kupljene od njihovih roditelja ili staratelja

ili drugih lica pod čijom se kontrolom nalaze, posebno ako se radi o djeci ili osobama zaostalim u razvoju. Neke žrtve će podleći ucjeni, prijetnji, prevari, lažnim obećanjima ili pristati na izazove nepoznatog. Neke žrtve su namamljene, nakon što su njihovi odnosi s trgovcima postali emotivni. Treba spomenuti da postoje i druge žrtve, koje će otići svojom voljom po uspostavljanju sporazuma s trgovcem koji je uspostavio kontakt sa žrtvom preko oglasa u novinama, agencijama za regrutaciju ili preko ličnog kontakta. Neke od ovih "dobrovoljnih" žrtava su u potpunoj zabludi po pitanju same prirode trgovine, vjerujući da će dobiti normalne poslove. Druge znaju da će raditi u seksualnoj industriji ili na drugim mjestima, ali su prevarene po pitanju radnih i životnih uvjeta, finansijskih dogovora i nivoa osobne slobode.

Nerijetko se žrtve dodatno dovode u odnos ovisnosti prema trgovcima, jer u okviru dogovora s trgovcima pristanu platiti ili kasnije kroz rad isplatiti značajne sume novca za stavke kao što su putne isprave, troškovi puta, troškovi radnih i boravišnih dozvola, troškovi infrastrukture za rad i slično. Ovo stvara "dužničku vezu" u sklopu koje žrtva nikad ne može zaraditi dovoljno novca da plati orginalni dug prema trgovcu. Orginalni dug često i poraste zbog skrivenih, neplaniranih i iznenadnih troškova, koji nisu predstavljeni žrtvi u fazi regrutacije.

Općenito gledano, kriminalna mreža u kojoj se proteklih godina odvijala trgovina ljudima ima oblik lanca u kojem su, najčešće preko posrednika koji se bave prevozom i krijumčarenjem, odnosno u kome su povezani *naručitelj – dobavljač i posrednik – „prodavac“* (Obradović, 2014). Ove dvije osobe, sa stanovišta kriminalističke analize i istraživanja, predstavljaju ključne figure u lancu trgovine, jer od njih ovisi razvijanje perifernih dijelova na krajevima mrežnog lanca, odnosno broj i aktivnosti *regrutera – namamljivača* s jedne strane, te broj konačnih *kupaca – seksualnih eksplotatora* i učestalosti njihove kriminalne aktivnosti s druge strane.

Glavni akteri u tim dijelovima mrežnog lanca su: s jedne strane dobavljač, a s druge strane prodavač. Dobavljači razvijaju svoju mrežu provokatora (namamljivača) preko pojedinaca koji su bliski žrtvama, ili se kreću po mjestima izlazaka i zabave mladih (diskoteke, kafići i sl.), gdje se upoznaju sa žrtvama i privlače ih svojim pričama o mogućnostima rada i lažnoj zaradi.⁴ To djeluje kao faktor pobude, čiji je efekt veći što je žrtva izloženija djelovanju svakodnevnih negativnih faktora koje čine siromaštvo, nezaposlenost, disfunkcionalnost porodice itd.

Iz iznesenog možemo zaključiti da regrutiranje u domenu trgovine ljudima obuhvata razne oblike prevare, obmane, laži i/ili iskrivljavanja činjenica u svrhu uvjeravanja osobe – žene, djeteta i/ili muškarca da pristane na ponuđene, odnosno lažno predstavljene uvjete života i/ili rada u matičnoj zemlji ili inostranstvu. Vrbovanje može vršiti nepoznata osoba, ali se u praksi najčešće radi o poznaniku, prijatelju, partneru i/ili članu porodice. Također, vrbovanje se može vršiti posredstvom agencije za zapošljavanje i/ili sklapanje brakova, kao i putem oglasa za posao koji se mogu naći u novinama.

4.3. Faza transporta

Geografske i neke druge okolnosti diktirat će pravce i metode transporta žrtava. Žrtve se transportiraju svim mogućim prevoznim sredstvima, avionima, brodovima, željeznicom, putevima, trajektima, ili jednostavno pješice a sve u cilju dolaska do krajnje destinacije, bez obzira da li je ona u granicama jedne zemlje ili uključuje i međunarodne transporte. Maršuta može uključiti tranzitnu zemlju ili može biti direktno između zemlje izvora i odredišta (Obradović, 2004).

Ukoliko se radi o međunarodnom transportu, trgovci će često pribjeći pribavljanju falsifikovanih putnih i drugih dokumenata za žrtve i pratiti ih u fazi transporta, da bi osigurali njihovu sigurnost i dolazak na krajnje odredište.

S druge strane i oduzimanje identifikacijskih putnih isprava počinje najčešće već za vrijeme transporta kroz tranzitne zemlje. Oduzimaju ih krijumčari ili prijevoznici, a potom te isprave predaju naručitelju – prodavaču. Na taj način vrši se prisilna kontrola ponašanja žrtava, koje su se prisilno „upustile u trgovinu“. Ukoliko one traže svoje dokumente, ucjenjuju ih da će ih predati policiji, koja će ih zbog posjedovanja krivotvorenih ili lažnih dokumenata, odnosno neposjedovanja putnih isprava, pritvoriti i protjerati natrag u domicilnu zemlju. Ovakve ucjene prate i druge mjere i postupci prisile koji vrše pratitelji na putovanju i sami trgovci/krijumčari, dok se te ucjene i prisile postepeno ne pretvore u neki oblik psihičkog i seksualnog zlostavljanja.

4.4. Faza eksploracije

Obim i način eksploracije žrtve će prije svega zavisiti od oblika eksploracije, a zatim i od uvjeta u lokalnoj „industriji prostitucije“, odnosno „industrijama gdje se vrši eksploracija radne snage“, kao i uvjetima pod kojima se vrši eksploracija žrtava u organiziranom prosjačenju, vršenju krivičnih djela ili drugog oblika rada djece na ulici. Dodatno, obim i uvjeti eksploracije zavisit će i od nivoa policijskog, inspekcijskog i imigracionog nadzora. Žrtve seksualne eksploracije će pružati usluge prostitucije ili na ulici ili u ugostiteljskim i sličnim objektima, noćnim barovima, agencijama za pratnju, salonima za masažu kao i na privatnim adresama (Obradović, 2004). Žrtve radne eksploracije će raditi u proizvodnim radionicama, gradilištima, poljoprivrednim imanjima, domaćinstvima. Žrtve organiziranog prosjačenja će prosjačiti na svim javnim mjestima koja se pokažu kao profitabilna, a žrtve koje su organizirane i prisiljene da čine krivična djela džeparit će po ulicama, prijevoznim sredstvima i svim drugim javnim mjestima pogodnim za vršenje ovog krivičnog djela. Isto tako, vršit će sitne krađe po prodavnici, vršiti provalne krađe u vozila, stanove i druge prostore. Žrtve prisiljene raditi u industriji sakupljanja sekundarnih sirovina bit će prisiljeni raditi na deponijama i drugim mjestima gdje se sakuplja i upravlja otpadom. Žrtve prisilnih brakova bit će prodate njihovim budućim „muževima“, bez njihove volje i pristanka s tim da veliki broj ovakvih žrtava bude dalje eksplorisan u seksualnoj industriji. Žrtve trgovine radi oduzimanja organa i njihove transplantacije bit će podvrgnute medicinskim intervencijama, u kojima će im biti oduzeti pojedini organi, a nakon toga će biti ostavljene bez odgovarajuće medicinske njegi.

Da bi osigurali potpunu kontrolu, potčinjenost i saglasnost žrtava, trgovci mogu upotrebljavati razne mehanizme kontrole, a to su najčešće:

- ✓ oduzimanje i zadržavanje putnih i identifikacionih dokumenata;
- ✓ ograničavanje kretanja, zatvaranje i stalan nadzor bez mogućnosti normalnog društvenog kontakta s drugim ljudima;
- ✓ često preseljavanje na druga mesta, kao i preseljavanje osoba s kojima su žrtve u kontaktu da bi se spriječilo uspostavljanje bilo kakvih veza s drugim žrtvama ili dobijanje informacija i detalja o trgovini ljudima;
- ✓ davanje do znanja o postojanju jakih veza trgovaca s policijom, inspekциjama, imigracionim vlastima, kako bi se žrtvama predočilo da bi eventualni bijeg i prijavljivanje bili bezuspješni;
- ✓ upotreba ili prijetnja upotrebom fizičkog ili seksualnog nasilja prema žrtvama ili njihovim voljenim, ucjene, psihološki pritisci raznih oblika i slično.

5.

PETI SAT NASTAVE

**PREGLED
MEĐUNARODNIH
POLITIKA U BORBI
PROTIV TRGOVINE
LJUDIMA**

5.1. Međunarodna politika i trgovina ljudima

Definiranje međunarodnih politika je dugotrajan proces, koji se zasniva na procjenama prošlih i aktuelnih trendova i stanja, kao i konstantan proces traženja odgovarajućih rješenja kojim bi se djelovalo na suzbijanje i sprečavanje trgovine ljudima.

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina i njeno članstvo, ili planovi za članstvo u međunarodnim organizacijama i integracijama, od posebne važnosti su politike koje su definirane i koje se provode u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija, Organizacije za saradnju i sigurnost u Evropi, Vijeću Evrope, Evropskoj uniji te Međunarodnom centru za razvoj migracionih politika.

5.2. Ujedinjene nacije

Ujedinjene nacije svoju politiku u borbi protiv trgovine ljudima definira i provodi putem svojih specijaliziranih agencija, kao što je Ured za drogu i kriminal (UNODC) te putem Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara za trgovinu ljudima.

Usvajanje Protokola o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (Palermo protokol)⁵ predstavlja je prekretnicu u međunarodnim naporima na zaustavljanju trgovine ljudima. UN svoju politiku provodi kroz praćenje ispunjavanja obaveza te pružanja podrške zemljama u ispunjavanju obaveza sukladno ovom protokolu.

Važno je istaći da postoje i posebni programi kao što je UNODC-ov Globalni program protiv trgovine ljudima, koji predstavlja osnovu politike Ujedinjenih nacija u ovom području. Interesantni su i napori UNODC-a da prikaže situaciju vezanu za trgovinu ljudima na globalnom nivou kroz istraživanje i podizanje svijesti, odnosno kroz objavljivanje Globalnog izvještaja o trgovini ljudima⁶.

5 Službeni glasnik BiH, broj: 03/2002.

6 Dostupno na: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP_2014-Global_PP.pdf

5.3. Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE)

U svom odnosu prema problemu trgovine ljudima OSCE polazi od akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima s *addendumom*,⁷ gdje posmatra trgovinu ljudima kao sigurnosnu prijetnju ali i kao pitanje ljudskih prava. Organizacija svoje politike u oblasti trgovine ljudima koordinira kroz ured (i poziciju) Specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima da bi pomogla zemljama članicama da razviju i implementiraju efektivne politike.

Ured podržava nastojanja u borbi protiv trgovine ljudima na četiri nivoa: u vođenju aktivnosti pri definiranju politika, izgradnji kapaciteta, tehničkoj pomoći i podizanju svijesti o problemu. To čini direktno s vladama, motivišući ih da pojačaju svoje aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima, uz pružanje tehničke ekspertize u podržavanju razvijanja odgovarajućih politika.

OSCE, također, nastoji podržati svoje zemlje članice kroz rad Alijanse protiv trgovine ljudima. Alijansa je međunarodni forum koji uključuje međunarodne, nevladine i međuvladine organizacije u ujedinjavanju snaga na sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima. Također pomaže u razvijanju efektivnih zajedničkih strategija, kombinuje pojedinačne napore, te pruža zemljama članicama i partnerima saradnju s inovativnim i koordiniranim pristupima u jačanju sprečavanja trgovine ljudima i u borbi protiv nje. Svake godine, Specijalni predstavnik održava konferencije Alijanse na visokom nivou te dva sastanka na ekspertnom nivou koordinacionog tima Alijanse.

5.4. Vijeće Evrope

Vijeće Evrope se temom trgovine ljudima počelo baviti krajem devedesetih godina. Komitet ministra Vijeća Evrope, adresirajući trgovinu ljudima za seksualnu eksplotaciju, usvojio je tri preporuke,: Preporuka broj R (2000) 11 Komiteta ministara zemljama članicama o akciji protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksplotacije; Preporuka broj Rec (2001) 16 Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti djece protiv seksualne eksplotacije; Preporuka Rec (2002) 5 Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti žena od nasilja.

Parlamentarna skupština Vijeća Evrope također je usvojila brojne preporuke u ovoj oblasti, uključujući: Preporuku 1325 (1997) o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji u zemljama članicama Vijeća Evrope; Preporuku 1450 (2000) o nasilju nad ženama u Evropi; Preporuku 1523 (2001) o ropstvu u domaćinstvu; Preporuku 1545 (2002) o kampanji protiv trgovine ženama; Preporuku 1610 (2003) o migracijama povezanim s trgovinom ženama i prostituticom; i Preporuku 1663 (2004) o ropstvu u domaćinstvima: služenju, djevojke za pomoć u domaćinstvu i naručenim/ugovorenim mladama za zaključenje braka.

Potpuni angažman Vijeća Evrope u borbi protiv trgovine ljudima počinje usvajanjem i stupanjem na snagu Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, koja je stupila na snagu 1. februara 2008.⁸ Konvencija ima cilj spriječiti trgovinu ljudima, te omogućiti mjere za efikasno krivično gonjenje počinitelja s fokusom na zaštiti žrtvava trgovine ljudima. Konvencija se odnosi na: sve oblike trgovine,

7 <http://www.osce.org/actionplan>; <http://www.osce.org/addendum?download=true>

8 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Source/PDF_Conv_197_Bosnian.pdf

bilo unutar ili preko granica države, oblike koji su povezani ili nepovezani s organiziranim kriminalom; sve žrtve trgovine (žene, muškarci i djeca); sve oblike iskorištavanja (seksualno, prisilni rad ili usluge, ropstvo, uklanjanje organa, itd.).

Glavna dodatna vrijednost Konvencije je sveobuhvatni pristup zaštiti žrtava te fokusu na zaštiti ljudskih prava. Konvencija definira trgovinu ljudima kao kršenje ljudskih prava i napad na dostojanstvo i integritet čovjeka. Dodatno, Konvencija uspostavlja efektivan i nezavisani monitoring mehanizam provedbe obaveza sadržanih u njoj kroz rad Grupe eksperata za suzbijanje trgovine ljudima.⁹

5.5. Evropska unija

Direktiva o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava iz 2011. godine¹⁰ odražava aktuelnu politiku EU u borbi protiv trgovine ljudima, koju karakterizira jačanje holističkog pristupa (prevencija, zaštita, gonjenje); približavanje materijalnog krivičnog prava; sveobuhvatan pristup zaštiti žrtava; podrška principu nekažnjavanja žrtve i bezuvjetnu pomoć.

Ova Direktiva predviđa određena prava žrtava u krivičnim postupcima, uključujući i specifične tretmane za posebno ranjive žrtve u cilju sprečavanja sekundarne viktimizacije (odsustvo vizuelnog kontakta s okrivljenim, zabrana ispitivanja o privatnom životu, bez nepotrebnih ponavljanje svjedočenja i sl.). Zatim uključuje pravno savjetovanje žrtve s ciljem da se omogući žrtvama da zahtijevaju naknadu pretrpljene štete. Predviđene su posebne mjere zaštite djece kao što je uzimanje intervjua u prijateljskom okruženju.

Direktiva traži uspostavljanje nacionalnih mehanizama za rano identifikovanje i pomoć žrtvama, na temelju saradnje između službi za provedbu zakona i organizacija civilnog društva, što uključuje da se žrtvama pruža: sklonište, medicinska i psihološka pomoć, informiranje i prevođenje. Žrtva će se tretirati kao žrtva čim postoji indikacija da je on/ona izložena trgovini, te će dobiti pomoć prije, za vrijeme i nakon krivičnog postupka. Direktivom se, također, predviđa imenovanje koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, koji će davati svoj doprinos izvještajima Komisiji o napretku postignutom u borbi protiv trgovine ljudima.

9 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Leaflets/Monitoring/HRV_Mecanisme.pdf

10 Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća Europe od 5. aprila 2011. godine, kojom se zamjenjuje Okvirna odluka Vijeća 2002/629/JHA, dostupna na: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodeId=9c9ba3cd-794b-4a57-b534-ad89effac575&fileName=Directive+T-HB+L+101+15+april+2011.pdf&fileType=pdf>;

5.6. Međunarodni centar za razvoj migracionih politika (ICMPD)

Međunarodni centar za migracione politike (ICMPD) je još 2000. godine uvrstio borbu protiv trgovine ljudima u svoja osnovna ovlaštenja. Program borbe protiv trgovine ljudima podržava zemlje na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou, kroz pružanje podrške u razvoju sveobuhvatnih politika u skladu s međunarodnim i evropskim standardima. ICMPD je članica Alijanse za borbu protiv trgovine ljudima.

ICMPD blisko sarađuje s vladama, javim institucijama, međunarodnim organizacijama i civilnim društвom kroz primjenu akademskog istraživanja i istraživanja javnih politika u stvarnom društvenom kontekstu. Istraživanje se vrši kroz multidisciplinarni pristup koji se temelji na poštovanju ljudskih prava¹¹.

6.

ŠESTI SAT NASTAVE

**MEĐUNARODNO
PRAVO I TRGOVINA
LJUDIMA**

Trgovina ljudima je predmet reguliranja međunarodnog prava već više od jednog stoljeća. Pažnja međunarodne zajednice na trgovini ljudima je konstantna, jer priroda trgovine ljudima stvara veliku zabrinutost zbog svoje opasnosti za stabilnost i sigurnost, ne samo pojedinačnih zemalja već i globalno. Trgovina ljudima je predmet reguliranja međunarodnih i regionalnih instrumenata. U nastavku su kratko predstavljeni najznačajniji međunarodni i regionalni instrumenti koji adresiraju pitanja vezana za borbu protiv trgovine ljudima.

6.1. Rani sporazumi o trgovini ljudima

Prvi međunarodni instrument koji adresira trgovinu ljudima je Međunarodni sporazum o suzbijanju trgovine bijelim robljem, koji je usvojen 1904. godine. Potom je uslijedila Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine bijelim robljem 1910. godine, dok je naknadno 1921., Liga naroda usvojila Konvenciju o suzbijanju trgovine ženama i djecom, koja je afirmisana u kasnijej Međunarodnoj konvenciji za suzbijanje trgovine punoljetnim ženama iz 1933. Značajniji instrument je predstavljala UN Konvencija za suzbijanje trgovine ljudima i eksploracije prostitucije drugih iz 1949. godine.

6.2. Okvirni protokol Ujedinjenih naroda za Konvenciju o pravima djeteta, trgovini djecom, prostitucijom djece i dječijom pornografijom

Ovaj Protokol traži od država da zabrane trgovinu djecom, prostituciju djece i dječiju pornografiju. Član 2. ovog Protokola definira prodaju djece, prostituciju djece i dječiju pornografiju na sljedeći način:

- (a) Prodaja djece podrazumijeva bilo koji čin ili transakciju gdje je dijete predato osobi ili grupi ljudi sa isplatom ili bilo kojim drugim načinom nadoknade;
- (b) Prostitucija djece znači upotrebu djece za seksualne aktivnosti s plaćanjem ili drugom vrstom naknade;
- (c) Dječija pornografija će značiti svaki materijal koji vizuelno opisuje dijete angažirano u stvarno ili simulirano seksualno jasno ponašanje, ili opis dječijih i seksualnih organa čija je primarna svrha seks.

6.3. Palermo Protokol

Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, a koji dopunjuje Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala naziva se Palermo Protokol. Njegova preambula navodi:

“Izjavljujemo da efikasna akcija na sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, zahtijeva sveobuhvatan međunarodni pristup u zemljama porijekla, tranzita i odredišta, uključujući mjere sprečavanja takve trgovine, kažnjavanja trgovaca i zaštite žrtava takve trgovine, uključujući zaštitu njihovih međunarodno priznatih ljudskih prava.”

Član 3(a) definira “trgovinu ljudima” kao: “regrutiranje, transport, transfer, smještanje ili primanje osoba, putem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili položaja ranjivosti ili davanja ili primanja isplate ili koristi da bi se postigao pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu eksplotacije. Eksplotacija, kao minimum, uključuje eksplotaciju prostitucije drugih ili druge oblike seksualne eksplotacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili praksa slična ropstvu, služenje ili uklanjanje organa.”

Član 3(b) uređuje da je pristanak žrtve trgovine na namjeravanu eksplotaciju irelevantan ako je bilo koje sredstvo iz člana 3(a) bilo korišteno.

Član 5. obavezuje države da: “usvoje takve zakonodavne i druge neophodne mjere koje će podvesti pod krivično djelo ponašanje propisano u članu 3. ovog Protokola, kada je učinjeno s namjerom.”

Pomoć i zaštita žrtava trgovine se uređuje u članu 6., koji navodi kao relevantno:

“2. Svaka država ugovornica će osigurati da domaći pravni ili upravni sistem sadrži mjere koje pružaju žrtvama trgovine ljudima, u odgovarajućim slučajevima:

- (a) Informacije o relevantnim sudskim i upravnim postupcima;

- (b) Pomoći koja će omogućiti iznošenje i razmatranje njihovih pogleda i zabrinutosti u odgovarajućim fazama krivičnog postupka protiv trgovaca, na način koji ne ugrožava prava optuženog.
3. Svaka država ugovornica će razmotriti provedbene mjere da bi pružila fizički, psihološki i društveni oporavak žrtve trgovine ljudima [...]
5. Svaka država ugovornica će nastojati osigurati fizičku sigurnost žrtava trgovine ljudima dok se nalazi na njenoj teritoriji.”

Član 9. o prevenciji trgovine ljudima, propisuje:

“1. Države ugovornice će uvesti sveobuhvatne politike, programe i druge mjere:

- (a) Na preveniranju i borbi protiv trgovine ljudima; i
 - (b) Na zaštiti žrtava trgovine ljudima, posebno žena i djece od revictimizacije.
2. Države ugovornice će nastojati poduzeti mjere poput istraživanja, informativnih i kampanja u masovnim medijima i društvene i ekomske inicijative za prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima.
3. Politike, programi i druge mjere uvedene u skladu s ovim članom će, kada je odgovarajuće, uključiti saradnju s nevladinim organizacijama, drugim relevantnim organizacijama i drugim elementima civilnog društva.
4. Države ugovornice će poduzeti ili jačati mjere, uključujući i puteve bilateralne ili multilateralne saradnje, da ublaže one faktore koji čine da osobe, posebno žene i djeca, budu izloženi trgovini ljudima, a to su siromaštvo, nedovoljna razvijenost i pomanjkanje jednakih mogućnosti.
5. Države ugovornice će usvojiti ili ojačati zakonodavne ili druge mjere, poput obrazovnih, socijalnih ili kulturnih mera, uključujući kroz bilateralnu i multilateralnu saradnju, da bi obeshrabriile potražnju koja održava sve oblike eksplotacije ljudi, posebno žena i djece, koja vodi prema trgovini ljudima.”

Član 10. naglašava potrebu za efikasnom razmjenom informacija između relevantnih vlasti i obuku vlasti za provođenje zakona i imigraciju. To podrazumjeva, kao relevantno:

- “1. Vlasti za provođenje zakona, imigraciju i druge relevantne vlasti država ugovornica, kada je odgovarajuće, međusobno će sarađivati, razmjenjujući informacije u skladu s njihovim domaćim zakonima, da bi mogle utvrditi:
- (c) sredstva i metode korištene od organiziranih kriminalnih grupa u svrhu trgovine ljudima, uključujući regrutiranje i transport žrtava, rute i veze između i unutar pojedinaca i grupa uključenih u takvu trgovinu i moguće mjere za njihovo detektiranje.
2. Države ugovornice će uvesti ili ojačati obuku za službenike za provođenje zakona, imigracione i druge relevante službenike u prevenciji trgovine ljudima. Obuka se treba fokusirati na metode korištene u prevenciji takve trgovine, krivičnog gonjenja trgovaca i zaštite prava žrtava, uključujući zaštitu žrtava od trgovaca. Obuka, također, treba uzeti u obzir potrebu za razmatranjem pitanja povezanih s ljudskim pravima i rodnim i dječijim pitanjima i treba ohrabriti saradnju s nevladinim organizacijama, drugim relevantnim organizacijama i drugim elementima civilnog društva.

6.4. Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima

Izvještaj s objašnjenjima, koji je prilog ove Konvencije (CETS No. 197, 16 maj 2005), naglašava da je danas trgovina ljudima veliki problem u Evropi, gdje se krše ljudska prava i fundamentalne vrijednosti demokratskih društava.

U svojoj preambuli Konvencija tvrdi, *inter alia*, da:

**"SMATRAJUĆI DA TRGOVINA LJUDIMA PREDSTAVLJA KRŠENJE
LJUDSKIH PRAVA I ZLOČIN PROTIV DOSTOJANSTVA I INTEGRITETA
LJUDSKOG BIĆA;
SMATRAJUĆI DA TRGOVINA LJUDIMA MOŽE REZULTIRATI ROPSTVOM
ZA ŽRTVE;
SMATRAJUĆI DA POŠTOVANJE PRAVA ŽRTAVA, ZAŠTITA ŽRTAVA I
AKCIJE NA BORBI PROTIV TRGOVINE LJUDIMA MORAJU BITI NAJVVIŠI
CILJEVI; ..."**

Član 1. predviđa da je svrha Konvencije prevencija i borba protiv trgovine ljudima, zaštita ljudskih prava žrtava trgovine ljudima, dizajniranje sveobuhvatnog okvira za zaštitu i pomoći žrtvama i svjedocima da bi se osiguralo efikasno istraživanje i istrage trgovine ljudima.

Član 4(a) prihvata definiciju trgovine ljudima iz Palermo Protokola, a član 4(b) ponavlja odredbe Palermo Protokola o nerelevantnosti pristanka žrtve trgovine na eksplotaciju.

Član 10. uvodi mjere vezane za obuku i saradnju, te propisuje:

1. Svaka strana će staviti na raspolaganje svojim nadležnim vlastima osoblje koje je obučeno i kvalifikovano u prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima, u identifikovanju i pružanju pomoći žrtvama, uključujući djecu, i osigurati će da različite vlasti međusobno sarađuju kao da sarađuju s relevantnim organizacijama za podršku, tako da žrtve mogu biti identifikovane u procedurama koje u potpunosti uzimaju u obzir posebne situacije žena i djece žrtava...
2. Svaka strana će usvojiti takve zakonodavne ili druge mjere, koje mogu biti neophodne, za identifikovanje žrtava, a kada je odgovarajuće i u saradnji s drugim stranama i relevantnim organizacijama za podršku. Svaka strana će osigurati, ako nadležne vlasti imaju razložnu osnovu da vjeruju da je osoba bila žrtva trgovine ljudima, da takva osoba neće biti protjerana s njene teritorije, dok proces identifikovanja žrtve krivičnog djela, sadržanog u članu 18. ove Konvencije, ne bude kompletiran od nadležnih vlasti i da će, također, osigurati da takva osoba primi pomoći predviđenu u članu 12. paragraf 1. i 2.

Član 12. predviđa:

1. Svaka strana će usvojiti takve zakonodavne i druge mjere, koje budu neophodne, da pomognu žrtvu u njenom psihičkom, psihološkom i socijalnom oporavku (...);
2. Svaka strana će u potpunosti voditi računa o žrtvinoj sigurnosti i potrebama zaštite.

Članovi od 18. do 21. traže od država da kriminaliziraju specifične vidove postupanja:

- “18. Svaka strana će usvojiti takve zakonodavne ili druge mjere, koje budu neophodne, da uvede kao krivično djelo, postupanje sadržano u članu 4. ove Konvencije, kada je počinjeno s namjerom.
19. Svaka strana će razmotriti usvajanje takvih zakonodavnih ili drugih mera, koje mogu biti neophodne, da uvede kao krivično djelo u skladu sa svojim unutrašnjim zakonodavstvom, korištenje usluga koji su objekat eksploatacije kao što je navedeno u članu 4. paragraf a) ove Konvencije, sa znanjem da je osoba žrtva trgovine ljudima.
20. Svaka strana će usvojiti takve zakonodavne ili druge mjere, koje mogu biti neophodne, da uvede kao krivično djelo sljedeća postupanja, kada su počinjena s namjerom i u svrhu omogućavanja trgovine ljudima:
 - a. krivotvorene putnih ili identifikacionih dokumenata;
 - b. nabavljanje ili ispručivanje takvih dokumenata;
 - c. zadržavanje, oduzimanje, sakrivanje ili uništavanje putnog ili identifikacionog dokumenta druge osobe.
21. Svaka strana će usvojiti takve zakonodavne ili druge mjere, koje mogu biti neophodne, da uvede kao krivično djelo, kada je počinjeno s namjerom, pomaganje ili podstrekavanje na počinjenje bilo kojeg krivičnog djela propisanog u skladu sa članom 18. i 20. ove Konvencije.

Članom 23. pozivaju se države potpisnice da usvoje zakonske ili druge mjere koje se pokazu neophodne u svrhu provedbe efikasnih, srazmjernih i preventivnih sankcija. Sankcije koje se predviđaju za krivično djelo trgovine ljudima ne smiju biti predviđene ispod kaznenog okvira koji je potreban za ekstradiciju.

Član 27. propisuje da države moraju osigurati da istrage i optuživanja krivičnih djela u skladu s Konvencijom ne budu ovisne o prijavi ili optužbi podnesenoj od žrtve, najmanje kada je krivično djelo u cjelini ili jedan njegov dio počinjen na njenoj teritoriji. Države moraju nadalje osigurati da žrtve krivičnih djela, počinjenih na teritoriji države koja nije država njihovog boravka, mogu podnijeti žalbu pred nadležnim vlastima njihove države boravka. Država boravka koja je zaprimila žalbu mora bez odlaganja istu proslijediti nadležnim vlastima države na čijoj teritoriji je prijavljeno krivično djelo bilo počinjeno, kada po žalbi mora biti postupano u skladu s unutrašnjim pravom države u kojoj je krivično djelo počinjeno.

Član 31(1) se bavi jurisdikcijom i traži da države usvoje takve zakonodavne i druge mjere, koje mogu biti neophodne, a kojima će se ustanoviti jurisdikcija nad bilo kojim krivičnim djelom propisanim u skladu s konvencijom kada je krivično djelo počinjeno:

- “a. na njenoj teritoriji; ili [...]
- d. od njenog državljanina ili lica bez državljanstva koje ima uobičajeni boravak na njenoj teritoriji, ako je krivično djelo kažnivo prema krivičnom zakonu mesta gdje je počinjeno ili ako je krivično djelo počinjeno van mjesne jurisdikcije bilo koje države;
- e. protiv njenog državljanina.”

7.

SEDMI SAT NASTAVE

**TRGOVINA
LJUDIMA U BOSNI I
HERCEGOVINI**

(pozitivno-pravni okvir)

7.1. Trgovina ljudima – pravni okvir

Ustav BiH¹² kao najviši pravni akt osigurao je zaštitu međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda kroz integralni tekst Ustava i Aneks I Ustava, kroz koji je u ovaj pravni akt inkorporirao niz međunarodnih konvencija među kojima je i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR). U skladu s članom 2. Ustava BiH, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni prateći protokoli se direktno primjenjuju u BiH. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima u BiH.¹³

Ustavi Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, također, u sebi sadrže međunarodne instrumente za zaštitu ljudskih prava i sloboda, čime su im dali najveću pravnu snagu.

7.1.1. Krivični zakon Bosne i Hercegovine¹⁴

Definicije koje treba uzeti u obzir u svrhu razumijevanja problema trgovine ljudima sadržane su u „Krivičnim djelima protiv čovječnosti i vrijednostima zaštićenih međunarodnim pravom“ u poglavljiju XVII, i to u okviru sljedećih krivičnih djela:

- 1) Međunarodna trgovina ljudima (član 186);
- 2) Organizirana međunarodna trgovina ljudima (član 186a);
- 3) Zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu (član 185);
- 4) Međunarodno vrbovanje radi prostitucije (član 187);
- 5) Krijumčarenje ljudi (član 189).

Posljednjim izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine¹⁵ uvedeno je djelo međunarodna trgovina ljudima, dok je djelo trgovina ljudima izbrisano.

12 Ustav Bosne i Hercegovine, član II Ljudska prava i osnovne slobode

13 Ustav Bosne i Hercegovine, član II Ljudska prava i osnovne slobode, stav 2.

14 Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15

15 Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 40/15

Međunarodna trgovina ljudima

Član 186.

1. Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotreborom ovlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi, kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja tog lica u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.
2. Ko vrbuje, navodi, preze, preda, sakrije ili primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostituticom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili u svrhu kakvog drugog iskorištavanja u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina.
3. Ako je krivično djelo iz st. (1) i (2) ovog člana izvršilo službeno lice prilikom vršenja službene dužnosti, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.
4. Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, ošteće, uništava putnu ili ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja međunarodne trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od jedne do pet godina.
5. Ko koristi usluge žrtve međunarodne trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.
6. Ako su izvršenjem krivičnog djela iz st. (1) i (2) ovog člana prouzrokovani teže narušavanje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt lica iz st. (1) i (2) ovog člana, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.
7. Iskorištavanje u smislu stava (1) ovog člana podrazumijeva: prostituticu drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.
8. Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršenje djela bit će oduzeti.
9. Na postojanje krivičnog djela međunarodne trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je lice koje je žrtva međunarodne trgovine ljudima pristalo na iskorištavanje.
10. Protiv žrtve međunarodne trgovine ljudima koju je počinitelj krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak ako je takvo njen postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve međunarodne trgovine ljudima.

7.1.2. Krivični zakon Republike Srpske¹⁶

KZ RS predviđa sljedeća krivična djela za:

- a) Navođenje na prostituticu (član 198. stav 4.);
- b) Trgovina maloljetnim licima (član 198b.);
- c) Organiziranje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnog djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima (član 198v);

- d) Iskorištavanje djece i maloljetnih osoba za pornografiju (član 199., stav 1.);
- e) Proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječje pornografije (član 200., stav 2, 4. i 5).

Navođenje na prostitutiju

Član 198.

1. Ko radi zarade ili druge koristi navodi, podstiče ili namamljuje drugoga na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način učestvuje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
2. Nije od značaja za postojanje djela iz ovog člana da li se lice koje se navodi, podstiče ili namamljuje već ranije bavilo prostitucijom.

Trgovina ljudima

Član 198a.

1. Ko silom, prijetnjom ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog lica, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, preveze, prebacu, preda, kupu, posreduje u prodaji, sakrije, primi ili drži drugo lice, a u cilju iskorištavanja ili eksploracije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije, korištenja u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja, kaznit će se zatvorom najmanje tri godine.
2. Ko oduzme, zadržava, falsificuje ili uništi lične identifikacione isprave radi vršenja djela iz stava 1. ovog člana, kaznit će se zatvorom od dvije do dvanaest godina.
3. Ako je djelo iz st. 1. i 2. ovog člana izvršeno u sastavu organizirane grupe, učinitelj će se kazniti zatvorom najmanje pet godina.
4. Ko koristi ili omogući drugom korištenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksploracije, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kaznit će se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
5. Ako djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe, kaznit će se zatvorom najmanje osam godina.
6. Ako je uslijed djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jednog ili više lica, učinitelj će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
7. Pristanak žrtve na bilo koji oblik iskorištavanja iz stava 1. ovog člana ne utječe na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima.
8. Predmeti, prevozna sredstva i objekti korišteni za izvršenje djela iz ovog člana oduzet će se.

Trgovina maloljetnim licima

Član 198b.

1. Ko vrbuje, preveze, prebací, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakriva, drži ili prihvati lice mlađe od 18 godina radi iskorištavanja ili eksplatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, pornografije, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, nezakonitog usvojenja ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja, kaznit će se zatvorom najmanje pet godina.
2. Ko djelo iz stava 1. ovog člana izvrši primjenom sile, ozbiljne prijetnje ili drugim oblicima prinude, dovođenjem u zabludu, otmicom, ucjenom, zloupotrebom svog položaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog, davanjem novca ili druge koristi, kaznit će se zatvorom najmanje osam godina.
3. Ko koristi ili omogući drugom korištenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksplatacije maloljetnog lica, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kaznit će se zatvorom najmanje pet godina.
4. Ko oduzme, zadržava, falsifikuje ili uništi lične identifikacione isprave radi vršenja djela iz st. 1. i 2. ovog člana, kaznit će se zatvorom od tri do petnaest godina.
5. Ako je djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvršeno u sastavu organizirane kriminalne grupe, učinitelj će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
6. Ako djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe, kaznit će se zatvorom najmanje osam godina.
7. Ako je uslijed djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jednog ili više lica, učinitelj će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
8. Pristanak maloljetnog lica na bilo koji oblik iskorištavanja iz stava 1. ovog člana ne utječe na postojanje ovog krivičnog djela.
9. Predmeti, prevozna sredstva i objekti korišteni za izvršenje djela iz ovog člana oduzet će se.

Organiziranje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnih djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima

Član 198v.

1. Ko organizuje kriminalnu grupu, udruženje ili zločinačko udruženje za izvršenje krivičnih djela iz čl. 198a. i 198b. ovog zakona, kaznit će se zatvorom od tri do petnaest godina.
2. Ko postane pripadnik grupe ili udruženja iz stava 1. ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili udruženje, kaznit će se zatvorom od jedne do deset godina.

7.1.3. Krivični zakon Brčko Distrikta¹⁷

KZ BD, također, predviđa krivična djela sa sličnim sadržajem kao zakoni Republike Srpske:

- a) Navođenje na prostituciju (član 207. stav 4.);
- b) Trgovina ljudima (član 207a. stav 2., 3., 6. i 8.);
- c) Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije (član 208. stav 1. i 2.);
- d) Upoznavanje djeteta s pornografijom (član 208. stav 1. i 2.).

Veoma je značajna mogućnost upotrebe posebnih istražnih radnji jer je predviđena kazna zatvora u trajanju od tri godine i minimalno propisana kazna kada su u pitanju krivična djela trgovine ljudima, učinjena prema djeci. Policajcima i Tužilaštvu omogućava se korištenje prikrivenih istražitelja, praćenje ili snimanje i dr. istražne radnje, kako bi se olakšano dokazalo izvršnje ovog krivičnog djela.

Navođenje na prostitutuciju

Član 207

1. Ko radi zarade ili druge koristi navodi, potiče ili namamljuje drugoga na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način sudjeluje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
2. Bez utjecaja je za počinjenje krivičnog djela iz ovoga člana činjenica je li se osoba koja se navodi, potiče ili namamljuje, već ranije bavila prostitutucijom.

Trgovina ljudima

Član 207a

1. Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem vrbuje, preze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja tog lica kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina. Iskorištavanje u smislu ovog člana podrazumijeva: prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.
2. Ko vrbuje, navodi, preze, preda, sakrije ili primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitutucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili kakvim drugim iskorištavanjem, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina.
3. Ako je krivično djelo iz stavova 1 i 2 ovog člana izvršilo službeno lice prilikom obavljanja službene dužnosti, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.

¹⁷ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovina, Službeni glasnik Brčko Distrikta, broj 9/13

4. Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećeuje, uništava putnu ili ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja trgovine ljudima, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.
5. Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
6. Ako je izvršenjem krivičnog djela iz stavova 1 i 2 ovog člana prouzrokovano teže narušenje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt lica iz stavova 1 i 2 ovog člana, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.
7. Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršenje djela će se oduzeti.
8. Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez utjecaja je okolnost da li je lice koje je žrtva trgovine ljudima pristalo na iskorištavanje.
9. Protiv žrtve trgovine ljudima koja je bila prisiljena, od strane izvršitelja krivičnog djela, učestvovati u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak, ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

Posljedni stav ovog člana po prvi put u krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini uvodi Princip nekažnjavanja žrtava a o njegovoј provedbi ostaje da se profilira sudska praksa.

Organizovana trgovina ljudima

Član 207b

1. Ko organizuje ili rukovodi grupom, organiziranom grupom, ili zločinačkom organizacijom koja zajedničkim djelovanjem učini ili pokuša krivično djelo iz člana 207a (Trgovina ljudima) ovog zakona, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili dugotrajanim zatvorom.
2. Ko počini krivično djelo u okviru grupe iz stava 1 ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina.
3. Ko postane pripadnikom grupe iz stava 1 ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora najmanje jednu godinu.
4. Pripadnik grupe iz stava 1 ovog člana, koji tu grupu ili udruženje otkrije, može se oslobođiti kazne.

7.1.4. Krivični zakon Federacije BiH¹⁸

KZ FBiH predviđa, također, krivična djela za:

- a) Navođenje na prostituciju (član 210. stav 4.);
- b) Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije (član 210. stav 1. i 2.);
- c) Upoznavanje djeteta s pornografijom (član 210. stav 1. i 2.).

Krivični zakon Federacije BiH još uvijek nije usklađen s međunarodnim standardima u oblasti trgovine ljudima i tek predstoji usvajanje izmjena i dopuna ovog zakona.

Navođenje na prostitutiju

Član 210.

1. Ko radi ostvarenja koristi navodi, potiče ili namamljuje drugog na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način učestvuje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.
2. Ko radi ostvarenja koristi silom ili prijetnjom upotrebe sile ili nanošenja veće štete prisili drugog ili obmanom navede na pružanje seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.
3. Kaznom iz stava 2. ovog člana kaznit će se ko radi ostvarenja koristi, na način iz stava 2. ovog člana, koristeći tešku situaciju proizašlu iz boravka neke osobe u stranoj zemlji, prisili ili navede tu osobu na pružanje seksualnih usluga.
4. Ko krivično djelo iz st. od 1. do 3. ovog člana učini prema djetetu ili maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
5. Bez uticaja je za učinjenje krivičnog djela iz ovog člana je li se osoba koja se navodi, potiče, namamljuje ili prisiljava već ranije bavila prostitucijom.

7.2. Pravni okvir zaštite žrtava trgovine ljudima

Kroz krivično-pravnu regulativu obezbeđuje se generalna prevencija trgovine ljudima i kažnjavanje počinitelja, međutim pored toga, u borbi protiv fenomena trgovine ljudima, neophodno je pružiti i adekvatnu pomoć i zaštitu žrtvama trgovine ljudima. U kontekstu pružanja zaštite u okviru krivičnog postupka potrebno je uzeti u obzir i Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka Bosne i Hercegovine.¹⁹ Pomenutim zakonom predviđene su mјere kojim se osigurava zaštita svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnim postupcima, koje vodi Sud BiH ili Glavni tužitelj BiH za krivična djela koja su u nadležnosti Suda BiH. Entitetski zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka propisuju prava i pravila postupanja sa svjedocima pred sudovima u entitetima.

Zaštita stranih žrtava trgovine ljudima u BiH prvenstveno je regulirana Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH,²⁰ koji propisuje pravo na privremeni boravak iz humanitarnih razloga i regulira posebnu zaštitu i pomoć koju je neophodno pružiti ovoj kategoriji. Ovim zakonom je predviđena mogućnost davanja dozvole privremenog boravka na humanitarnoj osnovi strancu, koji je žrtva organiziranog kriminala i/ili trgovine ljudima. Ovim Zakonom predviđa se mogućnost davanja dozvole privremenog boravka na humanitarnoj osnovi strancu koji je žrtva organiziranog kriminala i/ili trgovine ljudima. Njime se predviđa zaštita i pomoć u pogledu rehabilitacije i povratka u državu uobičajenog boravka i/ili u državu prihvata, ako ta osoba ne ispunjava opće uvjete za izdavanje dozvole o privremenom boravku. Dozvola privremenog boravka može se, također, izdati u slučajevima kada je prisustvo nekog stranca potrebno u sudskom postupku i/ili u slučajevima kada stranac sarađuje s

¹⁹ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH, Službene novine FBiH, br.36/03, čl.7; Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS, Službeni glasnik RS, br. 48/03, čl.6

²⁰ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, Službeni glasnik BiH, br.36/08 i 87/12), čl. 54, 56 i 58

vlastima u svrhu otkrivanja krivičnih djela i počinitelja, ili kada je on žrtva organiziranog kriminala i njegovo prisustvo u BiH je bitno za provedbu sudskega postupka.

Prava žrtava trgovine ljudima u skladu s postojećim pravnim okvirom u BiH su:

- ✓ zaštita privatnosti i identiteta;
- ✓ fizička zaštita;
- ✓ adekvatan i siguran smještaj;
- ✓ socijalna zaštita (obrazovanje i resocijalizacija) i zdravstvena zaštita;
- ✓ psihološka pomoć;
- ✓ posebna zaštita djece i ugroženih kategorija;
- ✓ pravna pomoć žrtvi u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava;
- ✓ informiranje o pravnom statusu i savjetovanje u segmentu prava i obaveza na jeziku koji žrtva razumije;
- ✓ informacije o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine;
- ✓ informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije;
- ✓ pristup tržištu rada.

Detaljna pravila o postupanju sa žrtvama trgovine ljudima, koje nisu državljeni BiH, regulirana su Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima²¹. Pravilnik predviđa da se u cilju osiguranja posebne zaštite i pomoći žrtvi trgovine u vezi s prihvatom, oporavkom i povratkom, žrtvi trgovine koja je smještena u sklonište osigurava: adekvatan i siguran smještaj, zdravstvena zaštita, informiranje o njenom pravnom statusu i savjetovanje u segmentu njezinih prava i obaveza na jeziku koji žrtva razumije. Pravilnik, također, predviđa pravnu pomoć žrtvi u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava, informacije o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine, informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije, i različiti vidovi treninga i edukacija u zavisnosti od finansijskih mogućnosti.

Ukoliko je žrtvi odobren privremeni boravak, Pravilnik propisuje obavezu omogućavanja pristupa tržištu rada i profesionalnoj obuci i edukaciji, za vrijeme trajanja odobrenja privremenog boravka. Ukoliko je žrtva dijete omogućava mu se pristup obrazovanju. Pomoć žrtvi trgovine mogu osiguravati nevladine organizacije koje imaju zaključen Protokol o saradnji s Ministarstvom sigurnosti BiH.

Pravila i postupak direktnе asistencije BiH državljanima žrtvama trgovine ljudima utvrđena su Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljeni Bosne i Hercegovine.²² Ovim Pravilima, između ostalog, postavljaju se principi i zajednički operativni standardi u vezi s procedurama identifikacije, zaštite i pomoći, kao i aktivnosti primarne i sekundarne prevencije.

Iako je *pristanak* potreban kako bi se odraslomu državljaninu BiH pomoglo – žrtvi, pomoć i odgovornost za pomoć djetetu koje je državljanin BiH, za koje se sumnja da je žrtva trgovine ljudima, daje se *automatski* svim akterima u referalnom mehanizmu.

Pravila obavezuju bilo koju instituciju u BiH, koja vjeruje da ima ili ima informacije da je neki državljanin BiH predmet trgovine ljudima, da odmah obavijesti Državnu agenciju za istrage i zaštitu BiH (u dalnjem tekstu SIPA) i Tužilaštvo BiH. Obavijest o sumnji i/ili informacije o trgovini ljudima mogu se uručiti bilo kojem tužilaštvu ili policijskom odjelu. Proces identifikovanja obavlja se korištenjem multidiplinarnog pristupa i poređenjem podataka, kao i sintezom informacija o slučaju, koje su dobijene od ovlaštenih institucija u BiH i ovlaštenih organizacija.

21 Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima, Službeni glasnik BiH, br. 49/13

22 Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljeni BiH, Službeni glasnik BiH, broj 66/07, čl. 6, 7, 10. i 15.

Relevantne institucije imaju obavezu da bez okljevanja izvijeste nadležne agencije o identifikaciji i da obave razgovor u slučajevima kada je potreban pristanak odrasle žrtve ili obavezno prisustvo privremenog staratelja. Osim toga, Pravila daju mogućnost staratelju da može zatražiti besplatnu pravnu pomoć i fizičku pomoć, koja se pruža u saradnji s lokalnom policijom, kao i socijalnu zaštitu (član 12). Centri za socijalni rad (CSR) imaju obavezu osigurati žrtvama zaštitu, brigu i smještaj, finansijsku pomoć, savjetodavnu pomoć, terapeutski tretman, profesionalnu pomoć uključivanjem u program resocijalizacije, kao i zaštitu djece (član 12).

*DIJETE ŽRTVA I SVJEDOK ŽRTVA TRETIJAU SE KAO DJECA BEZ
RODITELJSKOG STARANJA ILI DJECA KOJA SU ZANEMARENA ILI BEZ
NADZORA, BEZ OBZIRA NA NJIHOV PORODIČNI STATUS.*

Osnovni oblici zaštite žrtvi i svjedoka žrtvi odnose se na: fizičku zaštitu, zaštitu privatnosti i identiteta, pravnu pomoć, socijalnu (obrazovanje i resocijalizaciju) i zdravstvenu zaštitu, posebnu zaštitu djece i zaštitu ugroženih kategorija, kao i obezbjeđenje ostalih potreba radi pružanja odgovarajuće individualne zaštite i pomoći žrtvi i svjedoku žrtvi.

8.

Osmi sat nastave

**INSTITUCIONALNI
OKVIR I MEHANIZMI
KOORDINACIJE BORBE
PROTIV TRGOVINE
LJUDIMA U BIH**

Bosna i Hercegovina svoj institucionalni okvir i mehanizme koordinacije borbe protiv trgovine ljudima razvija još od 2001. godine, kada je usvojen prvi Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima.

Usljed brojnih uključenih institucija i organizacija, raznovrsnosti aktivnosti na borbi protiv trgovine ljudima, što neizostavno zahtijeva planski i organizirani pristup i međusobnu koordinaciju, u Bosni i Hercegovini uspostavljeni su mehanizmi koordinacije aktivnosti, počevši od Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, preko Monitoring tima za provedbu Strategije suprostavljanja trgovini ljudima i Regionalnih monitoring timova, sve do Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima, koji će biti predstavljeni u ovom dijelu. Pored toga, zbog svrhe ovog Priručnika, prvenstveno namjenjenom policijskoj obuci, bit će ukratko predstavljene uloge i nadležnosti policijskih agencija.

8.1. Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je uspostavilo osnove mehanizma koordinacije 2003. godine Odlukom o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanju funkcije Državnog koordinatora. Ovom odlukom se u cilju provođenja zajedničke politike i procedura nadležnih organa u Bosni i Hercegovini u oblasti sprečavanja trgovine ljudima i ilegalne imigracije, kao i efikasne koordinacije aktivnosti koje su utvrđene važećim zakonima Bosne i Hercegovine, a u nadležnosti su različitih institucija Bosne i Hercegovine, uspostavlja funkcija Državnog koordinatora.

Državni koordinator naročito je zadužen za:

1. Pripremu i predlaganje mjera Vijeću ministara BiH, mjera koje se odnose na aktivnosti sprečavanja trgovine ljudima i ilegalne imigracije;
2. Pripremu, praćenje i provođenje Akcionog plana za sprečavanje trgovine ljudima u BiH, izmjene, dopune kao i predlaganje mjera za njegovu bolju implementaciju Vijeću ministra BiH;
3. Kontinuirano izvještavanje Vijeća ministara BiH o stanju u oblasti trgovine ljudima i ilegalne imigracije;
4. Pripremu godišnjih izvještaja i informacija, kao i finansijskog plana za realizaciju planiranih aktivnosti;

5. Usaglašavanje programa i projekata koji su usmjereni na realizaciju ciljeva utvrđenih u okviru Akcionog plana za sprečavanje trgovine ljudima u BiH;
6. Organiziranje i održavanje nacionalnih referentnih sastanaka sa svim organizacijama i institucijama, domaćim i međunarodnim, a koje su uključene u aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH.

8.2. Udarna grupa za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije

Udarna grupa za borbu protiv trgovine ljudima je formirana Odlukom Vijeća ministara. Odlukom je utvrđen sastav, način rada i finansiranja Udarne grupe u borbi protiv trgovine ljudima i vezane ilegalne imigracije, kao i druga pitanja od značaja za rad Udarne grupe. Udarna grupa za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije djeluje na području Bosne i Hercegovine na planu borbe protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije u skladu sa zakonom i drugim propisima Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH.

Udarna grupa formirana je u cilju uspostavljanja i unapređenja saradnje i koordinacije rada na najvišem mogućem nivou između državnih i entitetskih organa, kao i organa Brčko Distrikta BiH, i to: Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Federalnog tužilaštva Federacije Bosne i Hercegovine, Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske, Javnog tužilaštva Brčko Distrikta BiH, Granične policije Bosne i Hercegovine, Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA), Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine, Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, Policije Brčko Distrikta BiH, Interpola, Finansijske policije Federacije Bosne i Hercegovine, Porezne uprave Federacije Bosne i Hercegovine i Porezne uprave Republike Srpske, kao i drugih državnih, entitetskih organa i organa Brčko Distrikta BiH.

Udarna grupa je nadležna da, pod upravljanjem državnog tužitelja, u skladu sa zakonom i propisima, kao i u skladu sa zakonom utvrđenom nadležnošću organa iz sastava Udarne grupe:

1. obezbjeđuje saradnju i koordinaciju rada između nadležnih organa koji učestvuju u borbi protiv trgovine ljudima;
2. provodi istraživanja u cilju suzbijanja trgovine ljudima i vezane ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini, cilju u kojem može obrazovati operativne istražne timove, koji će neposredno sarađivati u istraživanju pojedinih slučajeva trgovine ljudima s mjesno i stvarno nadležnim organima entiteta i Brčko Distrikta BiH, odnosno nadležnim organima Bosne i Hercegovine;
3. prikuplja podatke i informacije o svim otkrivenim slučajevima trgovine ljudima i vezane ilegalne imigracije, transparentno prenosi informacije i razmjenjuje podatke bitne za njeno efikasno djelovanje, osim onih podataka čije prenošenje ili objavljivanje može štetno djelovati na istraživanja koja Udarna grupa provodi;
4. koordinira rad sa Nacionalnim koordinatorom i s drugim organima na pitanjima koja zahtijevaju interakciju s međunarodnim organizacijama uključenim u borbu protiv trgovine ljudima, i s nevladinim organizacijama u Bosni i Hercegovini koje se bave zaštitom žrtava trgovine ljudima;
5. utvrđuje i realizira programe stručnog usavršavanja u cilju edukacije članova Udarne grupe radi podizanja njihove stručne sposobljenosti na što viši nivo;

6. obavlja druge operativne i administrativne poslove, koji su bitni i neophodni za borbu protiv trgovine ljudima.

Udarna grupa je dužna jednom godišnje putem Ministarstva sigurnosti BiH izvijestiti Vijeće ministara BiH o svom radu i stanju u borbi protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini. Po zahtjevu dostavlja i posebne informacije o pojedinim slučajevima iz nadležnosti Udarne grupe. Za vrijeme učestvovanja u istragama pojedinih slučajeva u borbi protiv trgovine ljudima pod nadležnosti državnog tužioca, članovi Udarne grupe su oslobođeni od redovnih dužnosti u organima u kojima su zaposleni.

8.3. Regionalni monitoring timovi

Svrha uspostave Regionalnih monitoring timova (RMT) je uspostavljanje dodatnih kapaciteta za poboljšavanje funkcionalnih veza između nadležnih vladinih institucija i nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini, koje sudjeluju u provođenju aktivnosti na suzbijanju i sprečavanju trgovine ljudima. Kroz institucionaliziranje međusobnih veza i saradnje svih subjekata uključenih u suzbijanje trgovine ljudima, posebno onih koji djeluju na regionalnom i lokalnom nivou je neophodna, imajući u vidu činjenicu da su žrtve trgovine ljudima pripadnici regionalnih i lokalnih zajednica, gdje skoro isključivo ostvaruju sva svoja prava i obaveze. Stoga, plansko i usklađeno djelovanje regionalnih i lokalnih institucija i organizacija neophodno je da bi se unaprijedio sistem identifikovanja žrtava i osigurala njihova odgovarajuća rehabilitacija, reintegracija i resocijalizacija te da bi se djelovalo preventivno na uzroke koji dovode do viktimizacije i reviktimizacije žrtava trgovine ljudima. Kroz djelovanje na regionalnom i lokalnom nivou u velikoj mjeri će se utjecati i na dostizanje odgovarajućih standarda u zaštiti žrtava, te utjecati na provođenju aktivnosti i postizanju ciljeva Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

Zadaci regionalnih monitoring timova su da kroz plansko i usklađeno djelovanje doprinesu efikasnosti borbe protiv trgovine ljudima, provodeći sljedeće aktivnosti:

- ✓ Prikupljanje i analiziranje informacija o trendovima trgovine ljudima na svojim područjima i vršenju stalne procjene adekvatnosti pravnog okvira, institucionalnog okvira, ljudskih i drugih kapaciteta za adekvatan odgovor na problem;
- ✓ Razvijanje kapaciteta institucija i organizacija uključenih u aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima;
- ✓ Provođenje preventivnih aktivnosti usmjerenih na smanjenje rizika za viktimizaciju i reviktimizaciju žrtava;
- ✓ Planiranje i poduzimanje koordiniranih i usklađenih aktivnosti u kreiranju individualnih programa rehabilitacije, reintegracije i resocijalizacije identifikovanih potencijalnih žrtava trgovine ljudima, te zajedničko provođenje takvih programa.

Način uspostave zasnovan je na teritorijalnoj organizaciji Državne agencije za istrage i zaštitu BiH (u daljem tekstu: SIPA), što je i propisano članom 22. Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine. Ovakav način organiziranja Regionalnih monitoring timova nema utjecaja na stvarnu i mjesnu nadležnost svih uključenih institucija, već isključivi cilj koji ima jeste međusobno umrežavanje svih nadležnih institucija i organizacija, te zajedničku razmjenu informacija, planiranje i provođenje aktivnosti. U skladu s naprijed navedenim, uspostavljena su četiri Regionalna monitoring tima, i to: Sarajevo, Mostar, Banja Luka i Tuzla.²³

²³ Više o RMT dostupno na: http://www.msb.gov.ba/anti_trafficking/dokumenti/prirucnici/?id=6068

8.4. Institucionalni okvir saradnje na direktnoj asistenciji žrtvama trgovine ljudima

Državni referalni mehanizam (DRM) je institucionalizirani okvir saradnje, kojim državni akteri ispunjavaju svoje obaveze da zaštite i poštuju ljudska prava žrtava trgovine ljudima, putem koordiniranja napora sa civilnim društvom. To je proces kojim se potencijalna žrtva trgovine ljudima upućuje specijaliziranim službama i kroz koji joj se pruža pomoć (OSCE/ODIHR). Osnovni ciljevi referalnog mehanizma su da se osigura poštovanje ljudskih prava žrtava trgovine ljudima te efikasan način da se žrtvi omogući pristup dostupnim uslugama.

DRM uključuje:

- državnog koordinatora (visokopozicionirani državni službenik);
- okrugli stol/grupa koju čine rukovodeći predstavnici vladinih agencija i civilnog društva, koji razvijaju preporuke za nacionalne politike i procedure u vezi sa žrtvama trgovine ljudima;
- radne grupe (ad hoc) koje se bave konkretnim pitanjima u vezi sa žrtvama.

Transnacionalni referalni mehanizam (TRM) je prekogranični mehanizam upućivanja za rješavanje pojedinačnih slučajeva prekogranične trgovine ljudima i standarda kvaliteta, kojima će se obezbijediti poštovanje zaštite podataka i poštovanja privatnosti. TRM se razvija u cilju pružanja adekvatne pomoći, potpore i zaštite žrtvama, koji bi nadležnim institucijama unutar zemalja porijekla, tranzita i krajne destinacije omogućio bolju i kvalitetniju razmjenu podataka. Kao takav nadopunjuje i nadograđuje državni multidisciplinarni institucionalizirani koordinacijski mehanizam za borbu protiv trgovine ljudima.

Referalni mehanizam uključuje sve nadležne institucije i ovlaštene organizacije aktivne u polju sprečavanja trgovine ljudima u BiH, koje djeluju u skladu s važećim zakonodavnim okvirom te propisuje procedure u postupanju sa (potencijalnim) žrtvama trgovine ljudima u BiH u odnosu na otkrivanje i identifikaciju potencijalne žrtve, razgovor sa žrtvom i procjena slučaja, komunikacija sa nadležnim institucijama, određivanje vrste smještaja i pomoći, transport, smještaj i zbrinjavanje u sklonište ili drugu vrstu alternativnog smještaja, saradnju institucija i organizacija tokom smještaja, reintegracija, rehabilitacija, repatrijacija i resocijalizacija.

U kontekstu obaveza agencija za provođenje zakona i pravila postupanja sa (potencijalnim) žrtvama trgovine ljudima vidjeti više u Smjernicama o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini²⁴.

8.5 Agencije za provođenje zakona

Uloga agencija za provođenje zakona je otkrivanje krivičnih djela trgovine ljudima, otkrivanje i identifikovanje počinitelja tih krivičnih djela, prikupljanje materijalnih dokaza, podnošenje izvještaja o počinjenom krivičnom djelu i počinitelju, kao i prosljeđivanje nadležnom tužilaštvu na odluku i dalje postupanje. U pogledu saznanja za postojanje radnji koje imaju obilježja krivičnih djela trgovine

ljudima, otkrivanje žrtava trgovine ljudima, otkrivanje počinitelja tih krivičnih djela, značajan doprinos radu policije daju centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije, NVO, ostale službe i mediji, koji poduzimanjem niza radnji iz svoje nadležnosti dolaze do saznanja koja u razmjeni s policijom imaju za cilj sprečavanje i otkrivanje ovih krivičnih djela.

Agencije za provođenje zakona u BiH koje imaju nadležnost za borbu protiv trgovine ljudima organizirane su na sljedeći način: u okviru Ministarstva sigurnosti BiH, pored Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima i Sektora za imigraciju, koji imaju nadležnosti za djelovanje u borbi protiv trgovine ljudima, djeluju i četiri agencije za provođenje zakona. Te agencije svakodnevno poduzimaju aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima u sklopu svojih nadležnosti, a to su:

- ✓ Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA);
- ✓ Granična policija BiH;
- ✓ Služba za poslove sa strancima;
- ✓ Direkcija za koordinaciju policijskih tijela.

Postoje i sljedeće agencije za provođenje zakona na nivou entiteta i Brčko Distrikta BiH:

- ✓ Federalni MUP/Federalna uprava policije;
- ✓ Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova;
- ✓ MUP Republike Srpske;
- ✓ Policija Brčko Distrikta BiH.

8.5.1. Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH

Poslovi koji su iz nadležnosti Direkcije relevantni za borbu protiv trgovine ljudima:

- ✓ komunikacija, saradnja i koordinacija između policijskih tijela BiH;
- ✓ komunikacija, saradnja i koordinacija između policijskih tijela BiH s odgovarajućim organima u Bosni i Hercegovini, a u vezi s pitanjima policijskih poslova međunarodnog karaktera ili od međunarodnog značaja, ili u vezi s pitanjima koja su u nadležnosti Suda BiH;
- ✓ komunikacija i saradnja s odgovarajućim stranim i međunarodnim organima u vezi s pitanjima policijskih poslova od međunarodnog značaja ili zajedničkog interesa;
- ✓ komunikacija, saradnja i koordinacija između policijskih tijela BiH te odgovarajućih organa u Bosni i Hercegovini s odgovarajućim stranim i međunarodnim organima;
- ✓ primjena najboljih evropskih i drugih međunarodnih praksi koje se odnose na policijska pitanja u Bosni i Hercegovini;
- ✓ standardizacija rada u vezi s policijskim pitanjima u Bosni i Hercegovini;
- ✓ dnevno objedinjavanje sigurnosnih informacija od značaja za Bosnu i Hercegovinu, ali i od značaja za obavljanje poslova iz nadležnosti policijskih tijela BiH, stalna saradnja s relevantnim policijskim i drugim tijelima i poduzimanje potrebnih mjera s ciljem koordinacije operativnih poslova policijskih tijela BiH, te dnevno praćenje stanja sigurnosti i obavještavanje nadležnih policijskih i drugih tijela BiH;
- ✓ prikupljanje, praćenje, analiziranje i korištenje podataka od značaja za sigurnost Bosne i Hercegovine;
- ✓ provođenje međunarodnih ugovora o policijskoj saradnji iz nadležnosti Direkcije.

8.5.2. Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA)

SIPA je nadležna za sprečavanje, otkrivanje i istragu krivičnih djela iz nadležnosti Suda BiH, a posebno: organiziranog kriminala, terorizma, ratnih zločina, trgovine ljudima i drugih krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, te teškog finansijskog kriminala.

U organizacionoj strukturi SIPA-e su sljedeće jedinice: Kabinet direktora, Kriminalističko-istražni odjel, Finansijsko-obavještajni odjel, Centar za istraživanje ratnih zločina, Odjel za zaštitu svjedoka, Odjel za unutrašnju kontrolu, Jedinica za specijalnu podršku, Služba za operativnu podršku, Služba za administraciju i unutrašnju podršku, Služba za materijalno-finansijske poslove, regionalni uredi Banja Luka, Mostar, Sarajevo i Tuzla.

Kriminalističko-istražni odjel (KIO) radi na sprečavanju, otkrivanju i istraživanju krivičnih djela iz nadležnosti Suda BiH, pronalaženju i hapšenju počinitelja krivičnih djela i njihovom dovođenju tužitelju pod nadzorom, a po nalozima tužitelja u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku BiH. KIO pruža operativnu pomoć Finansijsko-obavještajnom odjelu, prikuplja obavještenja i podatke o krivičnim djelima, prati i analizira sigurnosnu situaciju i pojave koje pogoduju nastanku i razvoju kriminala, organizira i obavlja kriminalističko-stručne poslove. Unutrašnje organizacione jedinice u sastavu KIO su: Odsjek za borbu protiv terorizma i trgovine ABHO (atomsko-biološko-hemijskim oružjem); Odsjek za sprečavanje i otkrivanje finansijskog kriminala i korupcije; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje organiziranog kriminala; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje kriminala u vezi s trgovinom ljudima; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje kriminala u vezi s opojnim drogama; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje kriminala u vezi sa ostalim krivičnim djelima; Odsjek za kriminalističko-obavještajne poslove. Odjel za zaštitu svjedoka obavlja poslove i zadatke u skladu sa Zakonom o programu zaštite svjedoka u BiH i drugim propisima u BiH o zaštiti svjedoka, s ciljem da se osigura efikasna zaštita svjedoka prije, u toku i nakon krivičnog postupka, kako bi se svjedoku omogućilo slobodno i otvoreno svjedočenje u krivičnom postupku pred Sudom BiH.

Regionalni ured Banja Luka vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti koja obuhvata područja: MUP-a Unsko-sanskog kantona i Centara javne bezbjednosti Banja Luka i Doboja u RS-u.

Regionalni ured Mostar vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti koja obuhvata područja: Centra javne bezbjednosti Trebinje u RS-u i Ministarstva unutrašnjih poslova sljedećih kantona: Hercegovačko-neretvanskog, Zapadnohercegovačkog i Kantona 10.

Regionalni ured Sarajevo vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti. Ta nadležnost obuhvata područja: MUP-a Kantona Sarajevo, MUP-ova Zeničko-dobojskog i Srednjbosanskog kantona, Bosansko-podrinjskog kantona Goražde i područje Centra javne bezbjednosti Istočno Sarajevo u RS-u.

Regionalni ured Tuzla vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti koja obuhvata područja: Brčko Distrikta BiH, MUP-ova Posavskog i Tuzlanskog kantona u FBiH, te Centra javne bezbjednosti Bijeljina u RS-u.

U regionalnim uredima, u sastavu kriminalističko-istražnih odsjeka postoje timovi za sprečavanje i otkrivanje kriminaliteta u vezi s trgovanjem ljudima.

8.5.3. Granična policija Bosne i Hercegovine

Granična policija BiH je strukturirana s ciljem osiguravanja koordinacije svih aktivnosti na centralnom, regionalnom i lokalnom nivou, tako da pruži visoko specijalizirane usluge potrebne za izvršenje zadataka iz svoje nadležnosti, kao i da osigura razmjenu informacija između centralnih, regionalnih i lokalnih nivoa organizacionih jedinica, a one su: Glavni ured, terenski uredi, jedinice, Centralni istražni ured, specijalizirane jedinice, Centar za obuku i ostale organizacione jedinice definirane Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji.

Granična policija BiH je nadležna za provođenje Zakona o graničnoj kontroli; Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu; sprečavanje, otkrivanje i istraživanje djela koja su propisana krivičnim

zakonima u BiH. I to kada su ta krivična djela usmjerena protiv sigurnosti državne granice ili protiv izvršenja poslova i zadataka Granične policije BiH, te kada se ta krivična djela moraju goniti u skladu s odredbama o zloupotrebi javnih isprava koje služe kao dokaz identiteta, o putnoj ispravi i obavezi posjedovanja vize, te odredbama o kretanju i boravku stranaca i azilu ukoliko su počinjena prilikom prelaska granice ili su direktno vezana za prelazak državne granice.

8.5.4. Entitetske i kantonalne policije

8.5.4.1. Federalni MUP / Federalna uprava policije

U sastavu Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova djeluje Federalna uprava policije koja obavlja operativne poslove policije iz nadležnosti Ministarstva. U sastavu ove uprave je Sektor kriminalističke policije koji radi na sprečavanju i otkrivanju krivičnih djela organiziranog i međukantonalnog kriminala, kao i terorizma, neovlaštene trgovine drogom, korupcije i pranja novca, kompjuterskog kriminala, otkrivanju i dokumentiranju krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom; pronalaženju i hvatanju počinitelja navedenih krivičnih djela, te njihovom privođenju nadležnim organima. U Sektoru djeluje Odjel za borbu protiv međukantonalnog kriminala, koji u svom sastavu ima: Odsjek za imovinske delikte, Odsjek za krvne delikte, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i seksualne delikte i Odsjek za ratne zločine.

8.5.4.2. Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova

U sastavu 10 kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova, odnosno uprava policije, djeluju sektori kriminalističke policije u čijem sastavu su linije rada koje se bave problematikom trgovine ljudima.

8.5.4.3. MUP Republike Srpske

U Ministarstvu unutrašnjih poslova RS-a djeluje Uprava kriminalističke policije, koja vrši poslove:

- ✓ kontrole, nadzora i instruktivnog usmjeravanja rada svih organizacionih jedinica kriminalističke policije;
- ✓ vrši nadzor nad zakonitošću rada organizacionih jedinica na poslovima sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela, pronalaženja i hvatanja počinitelja krivičnih djela i osiguranja potrebnih dokaza za uspješno vođenje krivičnog postupka;
- ✓ predlaže mјere, određuje rokove i obaveze centara javne bezbjednosti u oblasti kontrole naloženih mјera;
- ✓ prati realizaciju, predlaže sankcije i mјere unapređenja; prati, proučava i analizira stanje, kretanje i pojavne oblike kriminaliteta i primjenu kriminalističko-tehničkih metoda;
- ✓ usmjerava rad drugih organizacionih jedinica na poslovima kriminaliteta;
- ✓ poduzima mјere na unapređenju organizacije, vršenja poslova i poboljšanja efikasnosti u sprečavanju i otkrivanju kriminaliteta.

U sastavu ove uprave je Služba za suzbijanje organiziranog kriminala i korupcije, koja radi i na problematici trgovine ljudima. U sastavu MUP-a RS-a je šest centara javne bezbjednosti: Banja Luka, Prijedor, Bijeljina, Doboј, Istočno Sarajevo, i Trebinje.

8.5.4.4. Policija Brčko Distrikta BiH

Policija Brčko Distrikta BiH je institucija Distrikta i operativno je samostalna u obavljanju svih policijskih poslova predviđenih zakonom. S tim u vezi, unutar policije su utvrđene unutrašnje organizacione jedinice i njihove nadležnosti. Sa aspekta borbe protiv trgovine ljudima, najznačajnija je Jedinica kriminalističke policije, koja pod nadzorom nadležnog tužitelja organizira, planira, poduzima operativne i druge mjere na otkrivanju krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, na otkrivanju i sprečavanju imovinskih delikata, krvnih i seksualnih delikata, krivičnih djela organiziranog kriminala i terorizma, krivičnih djela privrednog kriminala i korupcije, kao i svih drugih krivičnih djela propisanih zakonodavstvom BiH i Brčko Distrikta BiH, vrši kriminalističko-obavještajne poslove, poslove kriminalističke tehnike i kontraderzionale preglede.

8.6. Služba za poslove sa strancima (Ministarstvo sigurnosti BiH)

Služba za poslove sa strancima je upravna organizacija u sastavu Ministarstva sigurnosti BiH s operativnom samostalnošću za vođenje poslova i rješavanje pitanja iz svoje nadležnosti, osnovana radi obavljanja administrativno-upravnih i inspekcijskih poslova propisanih Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu. Njena osnovna funkcija je upravljanje migracijama na prostoru BiH, a od izuzetnog je značaja za borbu protiv organiziranog kriminala, krijumčarenja, ilegalnih imigracija i trgovine ljudima. U sastavu Službe je šesnaest terenskih centara, koji obavljaju poslove iz nadležnosti ove službe. Značajna uloga Službe u borbi protiv trgovine ljudima je u pružanju pomoći i zaštite za strance žrtve identifikovane u Bosni i Hercegovini, reguliranju njihovog statusa boravka i organiziranju i provođenju dobrovoljnog povratka žrtava u njihove zemlje porijekla.

9.

DEVETI SAT NASTAVE

**OTKRIVANJE I SUZBIJANJE
KRIVIČNIH DJELA TRGOVINE
LJUDIMA: ISTRAŽNE TEHNIKE
I NJIHOVA PRIMJENJIVOST U
OTKRIVANJU I SUZBIJANJU
TRGOVNE LJUDIMA**

(reaktivna, proaktivna,
disruptivna istražna tehnika i
paralelna finansijska istraga)

Trgovina ljudima je često prekogranična kriminalna aktivnost koja zahtijeva formalizirane, brze i efikasne kanale međunarodne policijske saradnje i uspostavljene kontakte agencija za provođenje zakona te njihovo međusobno povjerenje i usklađeno djelovanje. Radi svega navedenog i širokog spektra sigurnosnih prijetnji koje predstavlja trgovina ljudskim bićima, zahtijeva se brz, snažan i profesionalan odgovor agencija za provedbu zakona.

9.1. Istražni principi

Mogućnosti istrage zavise od geografskih, strukturalnih i komercijalnih komponenti koje sačinjavaju kriminal trgovine ljudima. Geografski, mogućnosti i pravci istrage zavisit će od toga da li se istraga provodi u zemlji porijekla, tranzita ili odredišta, odnosno da li se istraga provodi u fazi regrutacije, transporta ili eksploatacije. Ukoliko se istraga provodi u zemlji porijekla moguće je istraživati segmente regrutacije žrtava. U zemlji tranzita moguće je istraživati samo segment transporta, dok je u zemlji odredišta moguće istraživati segmente prijema i eksploatacije žrtava.

U sklopu cijelog procesa trgovine, komercijalne komponente se pojavljuju u jednoj ili više faza obavljanjem jedne od sljedećih aktivnosti: reklamiranja kao dijela procesa regrutacije ili eksploatacije; iznajmljivanja objekata; transport; pribavljanja ličnih i putnih dokumenata; komunikacija radi organiziranja regrutacije i eksploatacije i finansijske transakcije vezane za sve gore navedeno. Da bi se odvijala trgovina ljudima i eksploatacija bilo kojeg oblika, moraju se koristiti neke ili sve od ovih aktivnosti jer svaka od njih će napraviti dokaze, što je svakako slaba tačka trgovaca, koja se mora iskoristiti.

U procesima trgovine ljudima aktivnosti se obavljaju i dokazi se mogu pronaći na brojnim mjestima i u svim poznatim oblicima: javni prostori, ulica, privatni stan, noćni klub, privatne kuće, saloni za masažu, taksi službe, radionice, poljoprivredna imanja, gradilišta, zdravstvene ustanove, imigracione službe, carinske i granične službe, zdravstvene ustanove i slično.

Obavještajni podaci i dokazi mogu se osigurati u ličnim kontaktima s brojnim licima. Ovdje se ne misli samo na prostitutke i povezane uposlenike, kao što su recepcioneri u salonu, baru ili hotelu, nego i na profesionalce kao što su agenti za reklamiranje, agenti za nekretnine, službenici na graničnim prijelazima, carinarnicama, imigracionim uredima, agencijama za posredovanje u zapošljavanju, uposlenicima u raznim kompanijama, bankama i slično. Ovi lični kontakti, također, stvaraju nezavisne dokumentovane tragove koji se mogu pronaći, analizirati i koristiti kao dokazi, kao što su ugovori o

iznajmljivanju, putne karte i lični dokumenti, vize, zabilješke o prelasku granice, radne i boravišne dozvole, detaljni telefonski računi i bankovni depoziti i dokumenti o transferu.

Dokazi će se stvarati tokom svih ovih procesa trgovine ljudima, omogućavajući istražiteljima da u potpunosti utvrde činjenice i prikupe dokaze, spase žrtve, identifikuju i oduzmu dobit ostvarenu kriminalnom djelatnošću.

9.2. Istražne metode

U istraživanju krivičnih djela trgovine ljudima i povezanih krivičnih djela moguće je primjenjivati tri istražna metoda te provoditi paralelnu finansijsku istragu:

- ✓ Reaktivna istraga, zasnovana na žrtvi, njenoj prijavi i saradnji;
- ✓ Proaktivna istraga – zasnovana na prikupljanju obaveštajnih podataka;
- ✓ Disruptivna istraga – metoda koja se primjenjuje kada reaktivna i proaktivna metoda nisu odgovarajuće.

9.2.1. Reaktivna istražna metoda

Reaktivna istraga u fokusu ima žrtvu, što zahtjeva vrlo jasne humanitarne i pravne dužnosti istražitelja te tretiranje žrtve s punim poštovanjem njenih osnovnih ljudskih prava. Pored provođenja istražnih radnji, istražitelj u ovim slučajevima mora posvetiti punu pažnju prije svega sigurnosti žrtve i njoj bliskih osoba, što podrazumijeva konstantno vršenje procjene njihovog sigurnosnog rizika. Sigurnost i mogućnost osvete žrtvama i njihovim porodicama će uvijek biti odlika trgovine ljudima i nikada se neće moći u potpunosti isključiti kao faktor rizika. Ipak, dužnost istražitelja je da osigura da se faktori rizika za svaki slučaj procjene od početka i da se proces procjene kontinuirano pregleda i ažurira. Uspjeh ovakvog metoda istrage je uvijek rizičan s obzirom na stalnu opasnost da žrtva može odustati od saradnje, najčešće zbog straha ili društvene stigme.

Osnovni preduvjet za uspjeh jeste postignuti nivo međusobnog povjerenja žrtve i istražitelja. Stoga, istražitelj sve vrijeme treba biti u potpunosti otvoren i iskren sa žrtvama, tako da su one u potpunosti svjesne pitanja, odgovornosti, potencijalnih posljedica i rizika koji su vezani za bilo koju odluku koja se može tražiti od njih. Saradnja u istraži uvijek uključuje element rizika za žrtve trgovine, a moguće i za njihove porodice. Od vitalne je važnosti da su žrtve u potpunosti upoznate sa svim pitanjima i rizicima koji su vezani za bilo koju odluku, koju istražitelj može tražiti od njih, tako da imaju sve informacije koje su potrebne za donošenje te odluke. Prevara žrtava je stalna tema u kontekstu analize pojavnih oblika krivičnih djela trgovine ljudima: nikada se ne treba javiti situacija gdje žrtve trgovine, koje su prevarili trgovci, mogu opravdano tvrditi da su ih službenici za sprovedbu zakona također prevarili.

Dužnost istražitelja je da bude siguran da su žrtve u potpunosti informirane o pomoći koja im je na raspolaganju i da su u mogućnosti da stupe u kontakt s relevantnim organizacijama. Žrtve trgovine se možda nikada neće oporaviti od fizičkog, seksualnog i psihološkog zlostavljanja koje su pretrpile. Ipak, važno je da im se da puni pristup postojećim službama za brigu da im pomogne u procesu oporavka.

9.2.2. Proaktivna istražna metoda

Osnovna karakteristika proaktivne istražne metode jeste da ona omogućuje istragu bez (isključivog) oslanjanja na saradnju i svjedočenje žrtava. Upotrebljavajući kombinacije prikupljanja obavještajnih podataka, ljudskog i tehničkog nadzora, prikrivenih istražitelja i standardnih istražnih tehnika, moguće je identifikovati trgovce i njihov kriminalitet, te prikupiti dovoljno dokaza za njihovo krivično procesuiranje. Korištenje proaktivne istražne metode je ujedno i priznanje da postoje stvarne i velike poteškoće s kojima se susreću žrtve trgovine, koje možda i žele svjedočiti protiv svojih izrabljivača, ali koje su onemogućene da to urade zbog straha od osvete prema sebi i svojim najbližim. Proaktivna metoda daje mogućnost borbe protiv trgovaca a da nije neophodno da žrtve podnesu prijavu o krivičnom djelu i same obezbijede dokaze. Korištenjem proaktivne metode ne namjerava se eliminirati žrtva iz istrage. Svjedočenje žrtve će uvijek biti primarni izvor kvalitetnih dokaza, ali se mora uzeti u obzir da su svjedočenja žrtava neizbjježno povezana s pitanjima straha, osvete počinitelja, nesigurnosti žrtve i drugim okolnostima koje mogu umanjiti dokaznu snagu iskaza žrtve. Proaktivnu metodu možda nije uvijek moguće primjeniti u svakoj situaciji, jer proaktivne operacije mogu biti intenzivne po pitanju resursa, mogu dugo trajati i biti skupe. Ali, uzimajući u obzir veoma teške posljedice trgovine ljudima, prije svega po pitanju kršenja ljudskih prava i sloboda i strateške prijetnje koju trgovina predstavlja za društvo, troškovi se mogu uvijek argumentirano opravdati.

Dosadašnja iskustva su pokazala da je proaktivna metoda vrlo efikasna u borbi protiv trgovaca. Trgovci vide žrtve kao komercijalnu robu koja se regrutira, transportira i iskorištava radi stvaranja prihoda, jer trgovina ljudima je samo kriminalni biznis, koji se na kraju svede samo na novac. Trgovci redovno mijenjaju *modus operandi*, maršute, identitete i koriste razne taktike da maksimiziraju profit i izbjegnu otkrivanje. Ali postoji jedan segment ovog kriminala koji ne mogu zapostaviti ako žele da njihov posao bude profitabilan, a to je potreba da se proizvod odnosno usluga žrtve trgovine ponudi na tržištu. Kao i kod svih komercijalnih aktivnosti, koje zahtijevaju prodaju dobara, trgovina ljudima se ne može izvršiti a da se roba ne ponudi na tržištu. Da bi se roba ili usluga prodali o tome se moraju dostaviti informacije i ponude potencijalnim kupcima. Nema trgovine ljudima i nema zarade od nje ako klijenti nisu upoznati o raspoloživosti roba i usluga žrtava, a ovo se može postići samo putem reklamiranja, bez obzira da li je ono jednostavno prenošenje informacija usmenim putem na ulici ili sofisticirani način reklamiranja na intenetu. Ova neophodna aktivnost je slaba tačka za sve trgovce i oni joj ne mogu pobjeći. U tom smislu, nuđenje usluga žrtve trgovine ljudima je važan momenat za započinjanje proaktivnih istražnih aktivnosti, jer je to ujedno jako važan izvor podataka i obaveštenja o krivičnom djelu do kojih policijski istražitelji mogu doći samostalnim radom, bez da im se krivično djelo trgovine ljudima prethodno formalno prijavi. Ako istražitelj zna gdje početi tražiti, moći će identifikovati i locirati trgovinu ljudima i na kraju će moći locirati i trgovce.

9.2.3. Disruptivna istražna metoda

Disrupcija, odnosno ometanje kriminalne aktivnosti, ne pruža rješenje i može samo privremeno riješiti situaciju i premjestiti problem na drugu lokaciju. Da bi uspjela, disruptivna metoda treba koristiti inovativne i kreativne taktike, koje će stvoriti brojne i svakodnevne probleme, tako da trgovcima ljudima postane veoma otežano i skoro nemoguće da nastave sa svojim kriminalnim aktivnostima.

Disruptivna metoda može biti posebno odgovarajuća i upotrebljava u situacijama kada je rizik po žrtve toliko visok i neposredan da zahtijeva trenutni odgovor. Takav trenutni odgovor će naravno onemogućiti bilo kakve proaktivne istražne mjere u budućnosti, a disruptcija se poduzima i kada proaktivna metoda nije isplativa iz operativnih razloga, kao što su situacije gdje je nadzor meta nepraktičan ili gdje je nemoguće ostvariti tajni ulazak u mrežu ili kada postoji nedostatak resursa za proaktivno djelovanje. Nekada disruptivna metoda može biti i odgovor na traženje akcije od stanovnika zajednice gdje se trgovina događa ili od zainteresiranih grupa građana.

10.

DESETI SAT NASTAVE

OTKRIVANJE I SUZBIJANJE KRIVIČNIH DJELA TRGOVINE LJUDIMA – SAKUPLJANJE I RAZMJENA PODATAKA: STRATEŠKI I TAKTIČKI OBAVJEŠTAJNI PODACI

Trgovina ljudima je često oblik organiziranog međunarodnog kriminala. Zato je važno imati kapacitete i vještine za prikupljanje i razmjenu kriminalističko-obavještajnih podataka. Prikupljanje obavještajnih podataka polazi od činjenice da bi bilo skoro nemoguće uspostaviti i rukovoditi mrežom organizirane trgovine ljudima, a da se ne stvaraju jasni tragovi u segmentima reklamiranja, iznajmljivanja, transporta, komunikacija i finansijskih transakcija. Svaki od ovih segmenata stvara prilike za prikupljanje obavještajnih podataka. Uprkos napretku ostvarenom u prikupljanju, analizi i razmjeni obavještajnih podataka još uvijek postoje brojne prepreke, koje se sastoje u različitim kriterijima definiranja i mjerjenja, u različitim agencijama za provođenje zakona na regionalnom i na međunarodnom nivou. Također, kriminalci namjerno strukturiraju *modus operandi* svojih zločina da isti prikriju i da što više otežaju otkrivanje prisustva tog kriminala.

Da bi se prevazišli ovakvi problemi, sve veći broj zemalja formira udarne grupe ili druge specijalizirane jedinice za rješavanje problema i koordinirano sakupljanje obavještajnih podataka. Na međunarodnom nivou, policijske agencije poput Interpola, Europola, SELEC-a izrađuju godišnje izvještaje o situaciji i procjeni prijetnje i provode analitičko istraživanje pojave. Polazni faktor na kojem se zasniva prikupljanje obavještajnih podataka o kriminalu trgovine ljudima jeste taj da su svi obavještajni podaci od najveće važnosti za istražitelja u borbi protiv tog vida trgovine. Pritom se misli na obavještajne podatke o strukturi i metodologiji mreže trgovine, od samog početka procesa pa do njenog kraja. Što više istražitelji saznavaju o predmetu kao cjelini, to će biti veća mogućnost da se bore protiv ovog oblika kriminala. Obavještajni izvori se mogu pronaći bilo gdje, stoga agencije za provedbu zakona trebaju prihvatići najširi pristup prikupljanja i korištenja obavještajnih podataka.

10.1. Strateški i taktički obavještajni podaci

Obavještajni podaci koji se koriste u borbi protiv trgovine ljudima su na strateškom i taktičkom nivou. Taktički obavještajni podaci kreiraju osnovu za strateški pregled i procjenu. Usmjereno prikupljanje i razmjena obavještajnih podataka, strateških i taktičkih, od ključne je važnosti zbog njihove vrijednosti.

Strateški obavještajni podaci	Taktički obavještajni podaci
Omogućavaju tačnu procjenu metodologije i težine kriminala na lokalnom, državnom i međunarodnom nivou.	Prikupljanje i proslijedivanje obavještajnih podataka može voditi operaciji spašavanja žrtava trgovine i lišavanja slobode osumnjičenih.
Omogućavaju definiranje odgovarajućih politika i alociranje odgovarajućih resursa za rješavanje problema.	Pruža neobrađeni materijal i osnovu za reaktivne, proaktivne i disruptivne istrage protiv trgovaca.
Pomažu u podizanju svjesnosti medija i javnosti o kriminalu, kao i kreiranju političke volje za rješavanje istog.	Omogućava provođenje zajedničkih operacija između zemalja.
Procjena obavještajnih podataka pomaže strateškom odgovoru u promjeni zakona, preventivnim mjerama, edukativnim kampanjama, međunarodnoj saradnji itd.	Tematski i specifični obavještajni podaci se mogu koristiti za pojačanje kredibiliteta i važnosti programa obuke i edukativnih kampanja.

Tabela : Vrijednost strateških i taktičkih obavještajnih podataka

Ukupna obavještajna procjena različitih strateških faktora, koji dovode do kriminala trgovine ljudima i pospješuju ga, trebaju koristiti u svojoj analizi obavještajne podatke koji su prikupljeni na operativnom nivou. Ali, prije toga, treba koristiti tematske podatke društveno-ekonomske prirode (ekonomski poteškoće, siromaštvo, položaj žene, položaj manjina, nedostatak mogućnosti zaposlenja, nedostatak zdravstvene zaštite), kulturološke prirode (mekhanizmi kontrole za pristanak žrtava na trgovinu, vjerski faktori), historijske i lingvističke prirode (historijske državne veze između zemalja porijekla i odredišta koje pospješuju trgovinu žrtava, zajednički jezik kao dodatni faktor u trgovini), podatke izdiferencirane profiliranjem maršuta te trgovaca i žrtava. Određivanje profila se vrši pažljivom analizom svih podataka koji su se prikupili u ovim kategorijama, ali se uzimaju u obzir i faktori poput pojačane potražnje za uslugama žrtava.

10.2. Operativni obavještajni podaci

Veliki je broj operativnih obavještajnih podataka koji mogu biti prikupljeni i korišteni u istrazi. Obavještajni podaci se mogu odnositi na metode regrutiranja žrtava, reklamiranje usluga žrtava, metode pribavljanja i korištenja falsifikovanih dokumenata (lični i putni dokumenti i vize), maršutama i metodama transportiranja žrtava, smještaja žrtava, načinima međusobne komunikacije trgovaca, finansijskim transakcijama i sl.

Obavještajni podaci o trgovini ljudima obično dolaze u dva oblika: neobrađeni obavještajni podaci koji se brzo mogu obraditi i detaljni podaci koji traže dalju obradu k operativnom istražnom cilju.

Neobrađeni obavještajni podaci se mogu prikupljati iz različitih izvora poput: posmatranja reklama; iz otvorenih izvora kao što su: medijski izvještaji, akademска istraživanja, itd.; registriranih informanata; baza podataka službi za provođenje zakona, koje sadrže uobičajene podatke iz policijskog rada (npr.

operativna evidencija ili registri motornih vozila); međunarodnih baza podataka poput Interpol-a, Europol-a, SELEC-a, itd.; baza podataka službi za imigraciju, carina, graničnih policija, ministarstva vanjskih poslova u vezi s vizno-konzularnim poslovima, prijavama za azil ili državljanstvo; drugih ministarstava nadležnih za socijalnu zaštitu, zdravstvo, zapošljavanje ili obrazovanje; nevladinih organizacija; avio-kompanija i drugih transportnih kompanija; banaka ili drugih finansijskih institucija.

Odluka o tome da li će se nastaviti i intenzivirati daljnje prikupljanje podatka zavisiće od implikacija na raspoložive resurse, te od toga da li inicijalni neobrađeni obavještajni materijal ukazuje da bi dalji rad mogao biti od koristi. Ukoliko takva odluka bude donesena, aktivnosti detaljnog prikupljanja obavještajnih podatka usmjerit će se na nadzor i osmatranje sljedećih lokacija: agencija ili ureda za regrutiranje; putničkih agencija; izlaznih i ulaznih tačaka; prostorija za smještaj i eksploataciju žrtava; prostorija koje koriste osumnjičeni; finansijske i druge institucije kroz koje trgovci vrše finansijske transakcije. Naravno, veoma je važno da se bilježenje, zadržavanje, klasifikacija i prosleđivanje svih obavještajnih materijala mora uraditi striktno u skladu s važećim zakonima i podzakonskim aktima. Detaljno prikupljanje podataka treba osigurati pouzdane informacije o sljedećem:

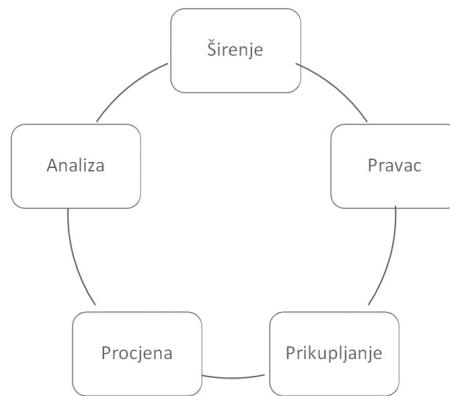
- ✓ oblici eksploatacije žrtava;
- ✓ zemlje i lokacije koje su uključene u proces trgovine;
- ✓ detaljni fizički opisi, pozadine i kriminalne historije poznatih osumnjičenih lica i žrtava;
- ✓ detalji o bilo kojim poznatim adresama objekata u kojima se odvija trgovina;
- ✓ detalji o svim poznatim vozilima ili drugim oblicima transporta koji se koriste;
- ✓ detalji o svim poznatim načinima međusobne komunikacije trgovaca;
- ✓ detalji o svim poznatim putnim ili ličnim dokumentima;
- ✓ detalji o svim poznatim maršutama i načinima putovanja trgovaca i žrtava;
- ✓ detalji o svim poznatim finansijskim obavještajnim podacima;
- ✓ detalji o *modusu operandi* koji koriste trgovci;
- ✓ bilo koje druge korisne informacije.

Nakon prikupljanja obavještajnih podataka vrši se njihovo klasificiranje i procjena te razmjena s drugim službama koje učestvuju u istrazi, bilo unutar zemlje ili na međunarodnom nivou. Neke zemlje koriste sistem poznat kao 4×4 dok druge koriste noviju verziju ovog sistema, poznatu kao $5 \times 5 \times 5$, koja uvodi treći kriterij klasifikacije, koji specificira spektar prosleđivanja obavještajnih podataka na koje se odnosi. Ovaj sistem se posebno može primjenjivati za razmjenu obavještajnih podataka o kriminalu trgovine Ijudima, jer omogućava izvoru obavještajnih podataka da odredi procjenu, spektar i uvjete postavljene za prosleđivanje.

Proizvodnja obavještajnih podataka ima četiri glavne faze: prikupljanje, evaluaciju, analizu i širenje/djelovanje. Ukoliko su efektivne, one čine dio kružnog procesa ("obavještajni ciklus") s redovnim "prilivom", u kojem distribuirani obavještajni podaci povlače operativne reakcije koje zauzvrat proizvode nove informacije, koje će se ponovno dostaviti obavještajnoj jedinici na novu analizu, itd.

Dobri obavještajni podaci se rijetko dobiju samo iz jednokratnih "dojava" informanata. Umjesto toga, oni se javljaju kao rezultat jednog dugog procesa u kojem se saznanja postepeno povećavaju. Ovaj proces se može pokrenuti nejasnom obaviješću o konkretnom pojedincu za kojeg se sumnja da je počinio krivično djelo ili glasinama o nekom kriminalnom poduhvatu o kojem se trenutno malo zna. Ovo drugo je često početna tačka u istrazi prevare (Levi, 1981).

Stoga je neophodan proces kako bi se osiguralo prikupljanje krim-obavještajnih podataka i njihovo analiziranje na logičan i strukturiran način. Najčešće usvajana strategija koja će ovo osigurati je uspostavljanje obavještajnih resursa na određenom nivou organizacije, koja je smještena na jednom mjestu i kojom će upravljati i koju će voditi specijalisti (obično se naziva "krim-obavještajna jedinica"). Ovo je ključni dio onoga što bi trebalo predstavljati neprestani ciklus, umjesto procesa koji ima svoj početak i svoj kraj. Tipični primjer jednog obavještajnog ciklusa predstavio je Ratcliffe (vidi sliku ispod).

Slika 2 – Obavještajni ciklus (Ratcliffe, 2000: 57)

Prema Maguire (2007), kriminalističko-obavještajna djelatnost policije se u praksi ostvaruje na tri odvojena ali uzajamno prožimajuća nivoa: 1) na prvom nivou su obuhvaćeni događaji lokalnog karaktera, uključujući širok spектar kategorija i nivoa kriminala, uglavnom onog učestalog; 2) drugi nivo se bavi pitanjima prekograničnog karaktera, gdje pojedini slučajevi počinjavanja krivičnih djela prelaze granice jurisdikcije jedne države, odnosno one slučajeve gdje je razmjena kriminalističko-obavještajnih podataka neophodna i 3) treći nivo je posvećen teškim krivičnim djelima, odnosno pojavama organiziranog kriminala koji se manifestira na nacionalnom ili međunarodnom području. Ukratko, postoje četiri ključna produkta obavještajnih podataka: a) strateške procjene, b) taktičke procjene, c) profili ciljeva i d) profili problema. Rezultati kriminalističko-obavještajnih podataka su, jedan za drugim, zasnovani na devet analitičkih produkata, koji su jednostavne analitičke tehnike:

1. *Analiza pojavnih obrazaca kriminala* (utvrđuje seriju kriminalnih događaja, trendove kriminala, ključne tačke i generalne profile onih koji su odgovorni za počinjeni kriminal. Zbog toga omogućava da se dobije detaljnija slika kriminala, kako bi se olakšalo preciznije utvrđivanje prioriteta i efikasnije odluke kao reakcije);
2. *Profil tržišta* (trajna procjena detalja tržišta kriminala — ključni faktori, mreže, sredstva koja koriste kriminalci i trendovi kriminala u vezi s tim. Zahvaljujući svojoj širini, ovaj profil će često obuhvatiti i druge analitičke produkte (kao što su analiza mreže ili pravilnosti kriminala), zavisno od prirode tržišta. Ovaj profil omogućava utvrđivanje prioriteta u smislu koji elementi tržišta se mogu riješiti i za koje se mogu dodijeliti resursi primjenom taktičkih opcija);
3. *Analiza demografskog/društvenog trenda* (omogućava dugotrajnije predviđanje budućih zahtjeva koji se postavljaju prije policijske aktivnosti, djelimično dubljom analizom društvenih faktora koji su u podlozi aspekata kriminala ili javnih nereda. Također se koristi radi utvrđivanja [predviđanja, pa time i resursa] sezonskih trendova u kriminalu i drugim relevantnim aktivnostima);
4. *Profil kriminalnog djelovanja* (gradi detaljni način rada kriminalnih poduhvata. Ispituje sve aspekte načina na koje kriminalci rade, uključujući i način odabira žrtava, način činjenja krivičnog djela, metode raspolaaganja i uklanjanja nezakonito stečenih sredstava, te slabosti u sistemima i procedure koje kriminalci koriste. Koristi se za utjecanje na odluke o taktičkim odgovorima i radi utvrđivanja potreba donošenja zakonodavstva ili politika);

5. *Analiza mreže* (detaljno raščlanjivanje pojedinaca i aktivnosti koji čine mrežu kriminalaca, koja se može utvrditi. Koristi se za utjecanje na strateško planiranje i taktičke operativne odluke);
6. *Analiza rizika* (utvrđuje rizike koje pojedinačni kriminalci ili organizacije predstavljaju za građane, za pojedinačne žrtve ili određene kategorije žrtava, te za agencije za provođenje zakona. Analiza rizika, također, čini osnovu za odluke o utvrđivanju prioriteta i na strateškim i na taktičkim nivoima);
7. *Analiza profila mete* (daje detaljnu sliku aktivnosti, povezanosti i načina života pojedinaca za koje je utvrđeno da zaslužuju posebnu pažnju u vezi s određenim problemom kriminala ili javnih nereda – naprimjer, izvršitelj težih krivičnih djela ili višestruki povratnik. Ova analiza, također, obuhvata raščlanjivanje tehnika koje jesu ili nisu uspjevale protiv mete);
8. *Procjena operativnih kriminalističko-obavještajnih podataka* (zasnovana je na konkretnim operacijama, a radi se o trajnoj procjeni, npr. novih kriminalističko-obavještajnih podataka o saradnicima u kriminalu ili aktivnostima. Jedna od utvrđena svrha je da se održi fokus operacije i sprijeći usporavanje zadatka, odnosno da se osigura da istraga zadrži svoj prvobitni fokus bez skretanja u druge pravce, koji bi se mogli pojaviti);
9. *Analiza rezultata* (procjenjuje utjecaj reagiranja koja se usvoje i naknadno se koristi za utvrđivanje „šta funkcionira“, te za širenje pozitivnih iskustava). Ključni rezultirajući pojam koji ovo pokreće je strategija kontrole, kojoj se pristupa kroz taktičke opcije (ili skup operativnih reagiranja).

Iako postoje različita mišljenja o efikasnosti modela kriminalističko-obavještajnog rada, posebno spram drugih strateških orientacija, može se konstatirati da se ipak radi o modelu koji je u izvornom obliku našao primjenu u velikom broju zemalja širom svijeta. Razlozi takvom stanju su brojni, a kako ističe Tilley (2009), oni se mogu sažeti u sljedećim konstatacijama:

- (a) Pretpostavke, prioriteti i načini fukncioniranja modela kriminalističko-obavještajnog rada se adekvatno uklapaju u model tradicionalnog obavljanja policijskih funkcija;
- (b) U ovom modelu policijski službenici obavljaju specifične, unaprijed određene, poslove, koji ne zahtijevaju značajniju samostalnost i vlastito donošenje odluka;
- (c) Ovim modelom se upravlja s viših rukovodnih nivoa, koji odobravaju pojedine aktivnosti na njegovim subordiniranim nivoima;
- (d) Model kriminalističko-obavještajnog rada je postavljen tako da pruža rezultate koji se uklapaju u tradicionalnu metodologiju mjerenja efikasnosti rada policije;
- (e) Potrebne promjene za primjenu ovog modela u određenoj policijskoj organizaciji ne ugrožavaju značajnije interesne pojedinih podgrupa unutar policije, određene procese ili (sub)kulturnalne norme;
- (f) Ovaj model je kreiran na takav način da se unutar njega mogu realizirati određene komponente problemski orijentiranog provođenja zakona – POP;
- (g) On omogućava različite oblike angažmana šire društvene zajednice, s ciljem obogaćivanja samog modela nepohodnim informacijama;

Pitanje klasifikacije, procjene i razmjene podataka posebno je važno u međunarodnom kontekstu. Pomoći i vrijednost baza podataka, koje se drže u Interpolu, Europolu i SELEC-u, bezbroj su puta otkrile tragove trgovaca u više od jedne zemlje i na više od jednog kontinenta. Veoma su korisne i osim što potvrđuju međunarodnu aktivnost trgovaca, ujedno i naglašavaju raspoložive potencijale međunarodnih policijskih organizacija i važnost međunarodne razmjene. Stoga, svaka istraga o trgovini ljudima trebala bi početi pretragama baza međunarodnih policijskih organizacija.

Razmjena podataka s drugim agencijama i drugim akterima, posebno nevladinim organizacijama koje vode brigu o žrtvama trgovine, u borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava je ključni dio odgovora u borbi protiv trgovine ljudima. Treba polaziti od činjenice da sve ove agencije i organizacije imaju

zajedničku želju da se bore protiv trgovine ljudima i smanjuju njen obim. Osim toga, sve redovno prikupljaju vitalne obavještajne podatke koji mogu biti od velike koristi i drugima. Ipak, prvenstveno treba imati na umu da sigurnost žrtava ostaje glavna odgovornost službenika za provedbu zakona (i tužitelja) i dogovori se trebaju odvijati samo s provjerenim i sigurnim organizacijama za podršku, koje imaju mogućnost pružanja pomoći žrtvama kada je potrebna. Također, veoma važno i osjetljivo pitanje je i zaštita ličnih podataka žrtve, čemu treba posvetiti dužnu pažnju. Kada žrtva da odobrenje i kada za to nema sigurnosnih posljedica, lični podaci mogu biti razmijenjeni. U praksi, ovo često neće biti problem za agenciju za provedbu zakona, koja radi sa žrtvom koja sarađuje jer će žrtva sigurno htjeti da se njeni podaci proslijede organizaciji koja će o njoj voditi brigu i pružiti joj pomoć.

Razmjena neličnih, tematskih informacija je sasvim drugačije područje za analizu. Nema nikakvih prepreka niti razloga da sve strane redovno razmjenjuju informacije koje nisu lične i koje su po sadržaju tematske. Na primjer, informacije o novim *modus operandi* trgovaca, o povećanoj upotrebi određene vrste vize ili nove tehnike falsifikovanja pasoša, ili promjena maršute. Dakle, razmjena ovih informacija je strateškog karaktera i služi kao podloga za operativno postupanje policije u predmetima krivičnih djela trgovine ljudima. Takvi podaci trebaju biti razmijenjeni tako da agencije za provedbu zakona mogu dati odgovarajući odgovor, a da organizacije za pomoći i podršku žrtava mogu uključiti takve informacije u svoje brifinge i edukativne kampanje. Druge tematske informacije vezane za uvjete u zemljama odredišta također se mogu razmijeniti zajedno sa historijama slučaja koje nisu lične. Ovakve vrste infomacija u okvirima Bosne i Hercegovine prikuplja jednom godišnje Ministarstvo sigurnosti, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, a koji koristi takve informacije za sačinjavanje godišnjeg izvještaja o stanju trgovine ljudima.

11.

JEDANAESTI SAT NASTAVE

**REAKTIVNA ISTRAŽNA
METODA: PROCJENA
RIZIKA ZA ŽRTVE,
POTREBE ŽRTAVA
SVJEDOKA, PRAVA ŽRTAVA,
PODRŠKA ŽRTVI**

Krivična djela trgovine ljudima karakterizira činjenica da kao posljedicu imaju niz teških oblika kršenja ljudskih prava žrtava, uključujući u nekim slučajevima i lišavanje života. Zato primarni fokus službi za provođenje zakona treba biti usmjeren na operativne tehnike koje najbolje mogu omogućiti njihovim službenicima spašavanje i pomoć žrtvama trgovine ljudima. Službenici za provođenje zakona imaju jasnu dužnost da reaguju što je prije moguće, kada identifikuju žrtvu trgovine ili kada žrtva pruži obavještajne podatke ili dokaze vezane za trgovinu.

Žrtve mogu biti identifikovane u raznim životnim situacijama, na razne načine i od strane raznih lica, bilo da se radi o službenicima policije, zdravstvenim radnicima, inspekcijskim organima, članovima porodice ili građanima. Nekada žrtva pobegne od trgovaca i potraži pomoć policije. Nekada policija otkrije i identificuje žrtvu tokom obavljanja poslova nepovezanih s trgovinom, a nekada policija spasi ili identificuje žrtvu tokom specifične istrage protiv trgovine ljudima. Dešava se i da policija sazna za žrtvu od drugih službi ili pojedinaca.

11.1. Procjena rizika

Agencije za provođenje zakona imaju dužnost reagiranja nakon identifikovanja potencijalne žrtve trgovine ljudima, dok će radnje koje se poduzimaju ovisiti od procjene rizika, a koja mora početi čim se dobiju informacije o potencijalnoj žrtvi.

Zaštita žrtve je najosjetljivije pitanje s kojim se suočava istražitelj jer lična sigurnost čak i životi žrtve i njenih najbližih mogu biti ugroženi i mogu ovisiti od profesionalizma istražitelja. S obzirom da se rizik nikad ne može u potpunosti eliminirati u ovakvim slučajevima, treba konstantno imati na umu da je zaštita žrtve svjedoka kritičan faktor u procesu procjene rizika i ukoliko se ne može osigurati adekvatna zaštita, žrtvi se ne treba dozvoliti da sarađuje.

Procjena rizika se uvijek treba provoditi u odnosu na tri kategorije žrtava: otkrivene žrtve za koje se saznalo; druge neotkrivene žrtve koje se i dalje eksploratišu; i druge potencijalne žrtve koje su možda na ivici da postanu predmeti operacija trgovine i eksploracije.

Nivo rizika se mora procijeniti, kako u kontekstu postojećeg rizika za sigurnost žrtava i njihovih najbližih od moguće osvete osumnjičenih, tako i u kontekstu novih ili dodatnih rizika koji se mogu javiti kao rezultat reakcije osumnjičenih na pokretanje i provođenje istrage.

Ključna pitnja pri procjeni rizika su :

1. Koliki je rizik za trenutnu žrtvu?
2. Da li postoje druge neotkrivene žrtve koje treba uzeti u obzir – ako da, koji je nivo rizika za njih?
3. Da li su druge potencijalne žrtve u jasnoj opasnosti – ako da, koji je nivo rizika za njih?
4. Da li je nivo rizika za trenutne, neotkrivene ili potencijalne žrtve tako visok da je potrebna trenutna intervencija?
5. Ako ne, da li se može kontrolirati nivo rizika na siguran način dok se provodi proaktivna istraga da se spasi trenutna žrtva i bilo koja neotkrivena ili potencijalna žrtva, kao i da se procesuiraju trgovci?
6. Ili, ako proaktivna istraga nije moguća, da li se može sigurno kontrolirati nivo rizika za trenutnu i bilo koju neotkrivenu ili potencijalnu žrtvu, ako se primjenjuje disruptivna strategija protiv trgovaca?

Od odnosa i spremnosti žrtava da sarađuju zavisiće i procjena rizika, koja će biti različita za žrtve koje ne sarađuju, žrtve koje djelimično sarađuju i žrtve koje u potpunosti sarađuju. Pri procjeni rizika potrebno je u obzir uzeti sljedeća specifična pitanja:

1. Ako se žrtva otkrije u svojoj zemlji, da li je sigurno da se vrati kući i da li bi kući bila izložena riziku od napada, osvete, pritiscima da promijeni izjavu/svjedočenje i/ili bi bila ponovo predmet dalje trgovine? Ako nije sigurno, može li se ovaj rizik umanjiti – da li postoji neophodni kapacitet za podršku da bi se žrtve zaštiti?
2. Ako se žrtva otkrije u zemlji tranzita ili odredišta, da li je po nju rizično da se deportira ili vrati u zemlju porijekla? Ako nije sigurno, može li se ovaj rizik umanjiti – da li postoji neophodni kapacitet za podršku da bi se žrtve zaštiti?
3. Ako su žrtve uhapšene zbog prekršaja kao što su ilegalni ulazak i boravak u zemlji ili posredovanje u svrhu prostitucije, ili neki drugi prekršaj povezan sa statusom žrtve, da li ih treba deportirati ili krivično goniti zbog toga? Da li bi se javio rizik od trgovaca jer su uhvaćene i krivično gonjene? S druge strane, da li bi bile pod rizikom ako ne bi bile krivično gonjene, jer bi trgovci posumnjali da je rezultat nepostojanja sudskog procesa ili deportacije njihova saradnja s policijom?
4. Da li postoje socijalni, kulturni ili vjerski faktori zbog kojih bi repatriacija bila rizična, npr. da li se žrtva vraća porodici koja ju je prodala? Da li vjera žrtve znači da je pod rizikom ako je vraćena kući kao žrtva trgovine koja je bila prisiljena na prostituciju? Da li će biti socijalno isključena u svojoj sredini zbog trgovine?

Procjenu rizika treba izvršiti što je prije moguće kada se otkrije žrtva ili po dobijanju obaveštajnih podataka ili dokaza od žrtve ili treće strane, a rizici se trebaju kontinuirano procjenjivati. Kontinuirana procjena je vrlo važna jer se poslije inicijalne procjene, faktori rizika moraju revidirati u svakom stadiju istrage, a posebno neposredno prije bilo koje operacije hapšenja ili kada će se žrtvina saradnja otkriti odbrani trgovca.

11.2. Žrtve koje ne sarađuju

Bez obzira na to da li sarađuju s policijom i bez obzira na rezultate procjene rizika, žrtve imaju pravo na trenutnu zaštitu koja obuhvata fizičku sigurnost, lječarsku i psihološku pomoć. Takva pomoć se treba pružiti uvijek i nikada ne treba zavisiti od dogovora o saradnji s policijom.

Nakon pružene zaštite i lječarske i psihološke pomoći u postupanju sa žrtvama koje ne sarađuju, vrlo brzo će se pojaviti dilema da li pokretati krivični postupak, da li rješavati odgovarajući status žrtve ili, ako je u pitanju strana žrtva, da li žrtvu treba reparirati.

Kada je ipak krajnji ishod postupka žrtvin povratak, postoje dalje mjere koje se trebaju uzeti u obzir za pomoć žrtvama, iako su odbile da pomognu istražitelju. One ostaju ranjive žrtve zločina i zaslužuju pomoć. Da bi se umanjio ovaj rizik, u saradnji s vladinim ili nevladinim agencijama u zemlji porijekla nastoje se napraviti aranžmani da se žrtva sačeka i da joj se pomogne prilikom dolaska kući. Ovakav postupak ipak zavisi od toga da li se žrtva slaže s tim. Stoga, s žrtvom se uvijek treba konsultirati i treba se tražiti njena dozvola i pisana potvrda.

Prije organiziranja povratka strane žrtve, vrši se procjena rizika za povratak, koja treba dati odgovore na pitanja: da li je ova opcija sigurna za žrtvu; da li je organizacija, koja će pružiti pomoći i podršku žrtvi nakon dolaska u zemlju porijekla, sigurna i pouzdana i da li ima odgovarajući kapacitet za podršku žrtvi; i slično.

11.3. Žrtve koje ograničeno sarađuju

Svi faktori rizika, koji su prisutni kod žrtve koja ne sarađuje, prisutni su i kod žrtve koja ograničeno sarađuje. Dodatno se treba procijeniti koliko obavještajni podaci, koje je dala žrtva, mogu ugroziti trgovce, da li su podaci koje je dala poznati samo toj žrtvi ili se mogu otkriti na drugi način ili putem drugih izvora. Ako se obavještajni podaci mogu saznati samo od te specifične žrtave, i ako se odluči početi istraživati, potrebno je procijeniti koji su rizici za žrtvu i da li se mogu kontrolirati. Potrebno je uzeti u obzir da li žrtve imaju ranjive voljene osobe koje bi bile pod rizikom ako se počne istraživati, gdje su, da li se rizik može kontrolirati i da li postoji kapacitet za njihovu zaštitu. Dodatni rizik je prisutan ako obavještajni podaci, koji su dobijeni, ne mogu doći ni od jednog drugog izvora i zbog toga bi trgovci sigurno otkrili da žrtva sarađuje čim bi istražitelji počeli djelovati, koristeći te podatke. Iz svih činjenica i obavještajnih podataka koje pruži žrtva i drugi izvori, na kraju je potrebno procijeniti da li je nivo rizika, koji predstavljaju trgovci, toliko velik da se žrtvama ne treba dozvoliti da sarađuju na bilo koji način, jer su prisutni rizici toliko ozbiljni da se ne mogu kontrolirati.

Procjena rizika se vrši u odnosu na postojeće mehanizme zaštite i njihove kapacitete, te se stoga mora oslanjati na odredbe zakona o zaštiti ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom, kao i Zakona o programu zaštite svjedoka.

Ako procjena rizika ukaže da je rizik visok i da se ne može kontrolirati i ako se ne može u potpunosti prikriti identitet žrtve i njena uloga, može biti neophodno da se ne poduzima akcija koja bi ugrozila žrtvu.

Ako žrtva sarađuje tako što pruža obavještajne podatke ali ne dokaze, istražitelj će zabilježiti sve obavještajne podatke, procijeniti ih i proslijediti. Pritom treba imati na umu da će ovakva žrtva biti vremenski ograničeno na raspolaganju. Žrtva koja ograničeno sarađuje bit će ubrzo vraćena u svoju sredinu ili repatriiratana u svoju zemlju, gdje možda više neće biti dostupna za razgovore ili će takve razgovore izbjegavati.

11.4. Žrtve koje sarađuju

Pri procjeni rizika za žrtve, koje su spremne da daju pisane izjave i da svjedoče pored faktora rizika koji se uzimaju u obzir kod žrtava koje ne sarađuju i žrtava koje ograničeno sarađuju, potrebno je uzeti u obzir i sljedeće: u slučajevima gdje je faktor rizika veliki, da li su dokazi i svjedočenje žrtve neophodni, mogu li se dobiti iz drugih izvora, te da li će krivični postupak biti nemoguć bez njih.

Kao dio procjene rizika u slučaju žrtve koja sarađuje, gdje je cilj sudski proces, potrebno je uzeti u obzir: koji su motivi iza žrtvine saradnje, da li će žrtva biti kredibilan svjedok, da li se dokazi mogu kolaborirati, da li je žrtva dovoljno jaka da prođe kroz sudski proces. Ako odgovor na bilo koje od ovih pitanja dovodi u pitanje uspješnost sudskog procesa, treba veoma pažljivo procijeniti da li žrtvi treba omogućiti da ikako sarađuje.

Rezultati procjene rizika mogu sugerirati različite odluke. Ako je potreba za saradjnjom žrtve jača od faktora rizika i ako se faktori rizika mogu kontrolirati, onda se može odobriti nastavak saradnje. Ukoliko su faktori rizika veći od važnosti ovog dokaza za ishod sudskog postupka, u tom slučaju treba odbiti saradnju i iskoristiti obavještajne podatke koje pruža incijalna izjava.

11.5. Žrtva kao svjedok

Uspjeh reaktivne istrage, zasnovane na saradnji sa žrtvom, uveliko ovisi od tretmana žrtve koja je uklonjena iz trenutne opasnosti i koja se složila dati izjavu i svjedočiti pred sudom. Stoga je vrlo važno da se takva žrtva tretira u skladu s tri osnovna principa: tretirati žrtvu sa osjećajem i profesionalno s punim poštovanjem njenih ljudskih prava; stvoriti optimalne uvjete u okviru kojih žrtva može pružiti svoje dokaze i svjedočiti na način koji minimizira neizbjegnu traumu koju proces donosi; pridržavati se ovih principa ne samo kao humanitarne i profesionalne dužnosti, nego i zato što će takav odnos maksimizirati potencijal žrtve da svjedoči i tako doprinese osudi trgovaca, koji su krivi za njenu patnju.

Osnova za humani i profesionalni tretman žrtve je pružanje pomoći i podrške koja mora uključiti: hitne medicinske, psihološke i sigurnosne potrebe žrtve; hitni forenzički medicinski pregled s žrtvinom dozvolom, ako navodi uključuju seksualno i/ili druge vrste fizičkog napada; hitno reguliranje boravišnog statusa, ukoliko je žrtva stranac; stalno obavještavanje žrtve o pitanjima sigurnosti i zaštite te uzimanje u obzir njenih strahova i zabrinutosti; zadovoljavanje osnovnih životnih potreba kao što su smještaj, ishrana, higijenske potrebe, finansijska podrška i pravno savjetovanje.

Vrlo je izvjesno da će žrtva trgovine biti teško traumatizirana seksualnim, fizičkim i psihološkim zlostavljanjem u nekom dužem vremenskom periodu. Zbog toga je prvenstveno treba uputiti na pregled i procjenu od strane stručnog medicinskog osoblja i psihologa. Žrtvi treba biti dozvoljeno da odabere spol doktora i ovaj izbor treba nastojati ispoštovati kada god je moguće. Takav pregled će zahtijevati pismeno odobrenje žrtve ili njenog staratelja. Povrede i tragovi zlostavljanja na žrtvi se trebaju dokumentovati i fotografirati. Procjena fizičkih ozljeda će biti relativno jasna u poređenju sa psihološkim povredama, koje žrtva vjerovatno ima. Profesionalno i vješto savjetovanje će najvjerovatnije biti potrebno duži vremenski period.

Nakon što bude spašena od trgovaca ljudima, žrtvi će trebati osigurati osnovne životne potrebe na koje istražitelj mora obratiti pažnju. Trebat će joj siguran smještaj i sve što on podrazumijeva, reguliranje boravišnog statusa ukoliko je žrtva stranac i finansijska podrška. Od žrtve se ne može očekivati da se skoncentriira na saradnju s policijom dok joj ne budu zadovoljene ove osnovne potrebe. Pružanje ove vrste asistencije spada u nadležnost drugih tijela, koja su izvan policijskih tijela, a koja su nadležna za pružanje ove vrste asistencije žrtvama.

Dosadašnje iskustvo u Bosni i Hercegovini i mnogim drugim zemljama je pokazalo da su nevladine organizacije u najboljem položaju da odgovore na ove potrebe i da bi istražitelj trebao uspostaviti kontakt s njima što prije. Ministarstvo sigurnosti je uspostavilo mrežu s nevladnim organizacijama koje smještaju i pružaju pomoć stranim žrtvama, dok je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice uspostavilo mrežu nevladinih organizacija koje upravljaju sigurnim kućama u kojima se pruža pomoć i zaštita državljanima Bosne i Hercegovine. Stoga se u kontaktima s ova dva Ministarstva može iznaći odgovarajuće rješenje i odabrat adekvatna sigurna kuća, koja će naviše odgovarati prije svega potrebama žrtve, a zatim i potrebama vođenja dalje istrage o trgovcima koji su eksplotirali žrtvu. Između nadležnih ministarstava i nevladinih organizacija koje upravljaju sigurnim kućama za žrtve trgovine ljudima su zaključeni protokoli o saradnji, koji regulišu sva pitanja funkcioniranja, upućivanja i podrške žrtvama trgovine.

11.5.1. Prava žrtava

U odnosu na procedure i prava žrtava pogledati Module 7 i 8 Priručnika. Kao i svaka druga žrtva kriminala i žrtva trgovine ljudima ima pravo na potpunu tajnost. Stoga će se žrtva upitati, prije uključivanja u bilo koji oblik pomoći, da li pristaje na to, a posebno kada se upućuje u partnersku organizaciju koja pruža podršku žrtvama. Od žrtve će se zatražiti pismena saglasnost o tome. Dužnost istražitelja je da inicira kontakt s organizacijom koja će prihvati žrtvu i osigurati siguran privremeni smještaj, dobivanje pomoći i odgovarajuće podrške. Smještanje treba izvršiti u što kraćem roku nakon spašavanja žrtve, kako bi se žrtva odmorila i uz pomoć osoblja sigurne kuće oporavila i pripremila za saradnju sa istražiteljima. Treba omogućiti žrtvi vremenski period da sagleda svoju situaciju. Onda ona može procijeniti sva pitanja kao što su status boravka i rizici za sigurnost, koji će biti vezani za njenu saradnju. O cijelom procesu saradnje žrtva i istražitelj trebaju otvoreno i iskreno razgovarati, na neutralnom terenu u prisustvu neovisnog savjetnika, koji može savjetovati i pomoći žrtvi. Žrtvi treba biti omogućeno da dobije pravni savjet od neovisnog savjetnika prije donošenja potpuno razmotrene odluke.

Međutim, u vremenu dok se žrtva oporavlja i razmišlja šta odlučiti, istražiteljima se može desiti problem i vremenski tjesnac s postupanjem u istrazi, pogotovo ako su osumnjičeni uhapšeni i pritovoren prije nego žrtva doneše odluku. Radi se o tzv. "periodu refleksije", unutar kojeg se sa žrtvom intenzivno radi sa ciljem da ona sama doneše odluku o tome je li žrtva trgovine ljudima, hoće li i u kojem oblimu učestvovati u krivičnom postupku i koju vrstu prava i asistencije očekuje u tom smislu. Nastojanje istražitelja da osigura dokaze može rezultirati u uskraćivanju prava žrtvi da doneše odluku o procesu, jer bi hapšenje otkrilo trgovcima da ona sarađuje s policijom. Ovo kao posljedicu može imati nastojanje trgovaca da pronađu žrtvu i spriječe je da sarađuje s policijom, kao i da joj se osvete. Strah od takvih situacija je ključni element koji žrtva procjenjuje prilikom donošenja svoje odluke.

Isto tako, ako se odloži akcija dok žrtva ne doneše odluku, osumnjičeni trgovci mogu pobjeći, uništiti ili sakriti dokaze, što za krajnji rezultat ima onemogućavanje efikasne istrage. Ne postoje jasna pravila koja mogu olakšati donošenje pravilne odluke za istražitelja i uvijek je pitanje pronalaska balansa između dva prioriteta, koji se u svakom slučaju moraju posebno sagledati.

11.5.2. Forenzički ljeatarski pregled

U najvećem broju slučajeva, seksualno ili fizičko zlostavljanje žrtava trgovine ljudima bit će vezano za događaje koji su se desili izvjesno vrijeme prije nego što je žrtva spašena i stoga je potrebno zahtijevati hitnu ljeatarsko-forenzičku akciju. Ali, to se ne smije zanemariti, isto kao ni činjenica da je neizvjesno kada će žrtva početi otvoreno pričati svoju priču istražitelju. Ako okolnosti dozvole, period refleksije treba početi prije nego istražitelj uzme dokaze od žrtve, ukoliko ne postoji potreba za hitne ljeatarsko-forenzičke preglede. Te preglede potrebno je obaviti ako je žrtva od početka izjavila da je bila seksualno i ili fizički napadnuta.

Stoga je najsrvishodnije i najkorisnije obaviti forenzički ljekarski pregled što je prije moguće, naravno uz poštovanje procedure prema Zakonu o krivičnom postupku i uz pismeno dati pristanak žrtve. Cilj ovakvog postupanja je da se utvrdi postojanje i vrsta tjelesnih ozljeda i da se odredi njihova medicinsko-pravna kvalifikacija, zatim da se uoče i pravno-tehnički fiksiraju i osiguraju tragovi i vidljive povrede, da se pronađu tragovi koji ukazuju na seksualnu eksploraciju, ukoliko su prisutni i ako se mogu očekivati, te da se izvrši opća medicinska evalaucija oštećene osobe radi eventualnog nastavka medicinskog tretmana.

11.5.3. Status žrtve stranca

Kada je žrtva stranac jedno od njenih prava jeste da joj se reguliše status u zemlji u kojoj je bila eksplorirana. Veoma je važno riješiti ova pitanja da bi se izbjeglo njen kompromitiranje od strane odbrane trgovaca pred sudom, pod izgovorom da je žrtva pristala svjedočiti da bi izbjegla krivično gonjenje i/ili da osigura dozvolu da boravi u zemlji.

Stoga je neophodno stupiti odmah u kontakt s nadležnim tužilaštvom i Službom za poslove sa strancima, da bi se sagledale obje teme na etički i transparentan način, tako da donesena odluka može podnijeti upite na suđenju. Krivično zakonodavstvo i Zakon o boravku i kretanju stranaca i azilu Bosne i Hercegovine sadrže odredbe koje omogućavaju da se žrtva trgovine ljudima oslobodi od krivičnog gonjenja za krivična djela koja je počinila u statusu i okolnostima trgovine ljudima, te dodjeljivanje privremene boravišne dozvole na humanitarnoj osnovi za žrtve trgovine ljudima.

11.6. Podrška žrtvi

11.6.1. Sklonište

Prakse pružanja privremenog skloništa su raznovrsne. Vjerovatno najbolje rješenje su sigurne kuće, kojima upravljaju nevladine organizacije koje su se specijalizirale u podršci žrtvama trgovine. Osoblje takvog skloništa je obično potpuno svjesno pitanja sigurnosti i iskusno je u postupanju s visoko rizičnim slučajevima. U svakom slučaju, i dalje će biti istražiteljeva odgovornost da procijeni da li organizacija, o kojoj je riječ, ima kapacitet da zadovolji žrtvine sigurnosne potrebe i da odluči u koje će sklonište smjestiti žrtvu.

Nakon smještanja žrtve, istražitelj u saradnji sa osobljem skloništa treba dogоворити sve detalje pružanja podrške žrtvi. Isto tako, treba biti u stalnom kontaktu sa osobom koja će ispred skloništa biti određena da vodi slučaj.

U nekim posebnim slučajevima dodatne podržavajuće mjere mogu biti dodijeljene žrtvi, poput davanja mobilnog telefona žrtvi i ličnog alarma za paniku, u kombinaciji s hitnim kontakt brojevima. Važno je da se i žrtva upozna s važnošću njene uloge i s odgovornošću po sopstvenu sigurnost. Žrtvi treba dati jasna uputstva: da izbjegava područja gdje se osumnjičeni i njihovi saradnici mogu okupljati; da ne odaje adresu ili kontakt brojeve skloništa nikome prije nego što se posavjetuje sa istražiteljem

i osobljem skloništa; bude vrlo oprezna u komunikaciji sa svojom porodicom ili prijateljima, ako ta komunikacija može dovesti do otkrivanja njene trenutne lokacije.

11.6.2. Komunikacija s porodicom

Pitanje komunikacije s porodicom je posebno osjetljivo pitanje. Prirodno je da žrtva želi razgovarati sa svojim voljenim, ali to isto može dovesti u pitanje njenu sigurnost. Ne smije se zanemariti mogućnost da ti kontakti budu pod nadzorom trgovca ljudima, kako bi saznali gdje je žrtva. Isto tako postoji rizik za sigurnost njene porodice, koja može biti ugrožena takvim kontaktima. U svakom slučaju, imajući u vidu važnosti podrške i osjećanja koje žrtva može imati od strane porodice, treba omogućiti takve kontakte uz poduzimanje svih mjera predostrožnosti sigurnosne prirode. U tom pravcu može se uspostaviti saradnja s policijskim agencijama u području gdje živi žrtvina porodica ili saradnja između nevladinih organizacija. U svakom slučaju, prije donošenja bilo kakve odluke i njene realizacije, žrtvina poimanja i želje se trebaju imati u vidu i uzeti u razmatranje.

11.6.3. Tekuće socijalne potrebe; smještaj, finansijska podrška i savjetovanje

Nevladine organizacije ovlaštene od strane nadležnih ministarstava su te koje su imaju najbolji kapacitet da zadovolje socijalne potrebe žrtava. Policija nema odgovarajuće obučeno osoblje, ni vremena, a ni ostalih resursa da obezbijedi nivo i kvalitet podrške koja treba žrtvama trgovine. Tokom pružanja podrške žrtvi, u nevladinim organizacijama se nastoje pružiti sve potrebne mjere u okviru skloništa, bez izlaganja žrtve riziku od čestih i nepotrebnih izlazaka iz skloništa. To uključuje specijalizirana savjetovanja, pravne savjete, pomoć pri statusu boravka i finansijsku pomoć, a u nekim slučajevima se održavaju i školovanja i prekvalifikovanja svake od žrtava, kako bi se poboljšali njeni izgledi za uspješnom rehabilitacijom u društvo.

11.6.4. Podrška u toku suđenja

Veoma važan oblik podrške žrtvama jeste nastojanje da se pomogne žrtvi da prođe kroz proces suđenja sa što manje prouzrokovanih trauma. Mogućnosti koje su na raspolaganju za ovakvu podršku su ogoličene Zakonima o zaštiti ugoženih svjedoka i svjedoka po prijetnjom. Istražitelj mora obrazložiti žrtvi na samom početku kakve su mogućnosti i s čim se sve može susretati pri svjedočenju. Ključ problema je u ranoj i uskoj suradnji s tužiteljem.

11.6.5. Podrška nakon sudskog procesa

Nakon okončanja sudskog procesa, žrtva trgovine koja je svjedočila protiv svojih trgovaca i dalje ostaje pod povećanim sigurnosnim rizikom, koji je možda čak i viši nego prije suđenja. Odgovornost istražitelja za sigurnost i dobrobit žrtve se ne završava sa zaključenjem sudskog procesa, a proces procjene rizika se mora nastaviti.

11.6.6. Repatrijacija – vraćanje kući

Nakon što se okonča potreba smještaja žrtve u skloništu, žrtva će se sama vratiti ili biti vraćena svojoj kući ili u svoju zemlju porijekla ukoliko je u pitanju stranac. Ukoliko žrtva želi da se vrati svojoj kući ona ima osnovno ljudsko pravo da isto i učini, čak i u slučajevima gdje je nivo rizika velik. Žrtva se mora u potpunosti upoznati s rizicima i ako je i dalje odlučna da se vrati kući, tad se ne bi trebala sprečavati. U takvim okolnostima, istražitelj mora iznaći načine podrške i zaštite, koji mogu postojati u njenoj sredini kako bi joj pomogli. U svakoj situaciji kada se žrtva vraća kući ili u svoju zemlju, potrebno je izvršiti procjenu rizika i mogućnosti smještaja žrtve. Procjenu rade policijske agencije koje vode slučaj zajedno s policijskim agencijama nadležnim na području u koje se žrtva vraća, te sa centrima za socijalni rad i nevladinim organizacijama koje su uključene u podršku žrtvi. U slučaju da je žrtva stranac i da se vraća u svoju zemlju porijekla u čitav postupak procjene rizika i povratka uključuje se i Služba za poslove sa strancima i nadležne policijske službe iz zemlje porijekla, koje se kontaktiraju putem redovnih kanala međunarodne policijske saradnje.

11.6.7. Informiranje žrtve nakon procesa

Kontakt i pružanje prikladnih mjera sigurnosti i podrške žrtvi od strane policijske agencije i organizacije, koja je pružala pomoć žrtvi, trebali bi biti nastavljeni i nakon okončanja sudskog procesa. Istražitelj treba informirati žrtvu nakon što se slučaj okonča, tako da ona ima jasnu sliku provedene istrage i suđenja. Kontakte i informiranje je neophodno održavati barem do isteka svih rokova za žalbu na sudsku odluku, mada čak i tada postoji mogućnost ponovnog pozivanja žrtve na svjedočenje.

12.

Dvanaesti sat nastave

OBAVLJANJE RAZGOVORA SA ŽRTVOM/SVJEDOKOM: UVJETI RAZGOVORA, METODOLOGIJA RAZGOVORA TE NJEGOVOG DOKUMENTOVANJA

Uspjeh reaktivne istrage će ovisiti od mogućnosti žrtvinog davanja potpune i detaljne izjave o onome što joj se desilo, kao i od njene sposobnosti kao "živog svjedoka" tokom sudskog procesa. Zbog toga, intervju sa žrtvom, odnosno prikupljanje dokaza žrtvinim svjedočenjem, postaje vitalni dio tog procesa i zahtijeva potpunu osjetljivost i profesionalizam pri kreiranju optimalnih uvjeta za žrtvino davanje dokaza. Kvalitet dokaza izjavom žrtve uvek je upitan zbog okolnosti situacije žrtve kao svjedoka. Stoga, da bi se snaga takvog dokaza maksimalizirala i imala kvalitet, potrebno je pružiti vrlo stručnu i profesionalnu podršku žrtvama, pri tome se trebaju imati u vidu sljedeće činjenice:

- ✓ žrtve mogu biti neprijateljski raspoložene, katkada ne vjeruju vlastima, i najvjerovalnije u početku neće imati povjerenja u istražitelje. Istražitelji trebaju posvetiti posebnu pažnju izgradnji veze povjerenja između njih. Od prvog kontakta, za razvijanje ovog povjerenja važno je da istražitelj bude potpuno otvoren i iskren sa žrtvom o svakom stadiju procesa koji će se morati proći;
- ✓ žrtve trgovine su veliki broj puta tokom trgovine bile prevarene i eksplorativirane i stoga znaju lako prepoznati prevaru ili nedostatak iskrenosti;
- ✓ ključne zabrinutosti žrtava su vezane za njihovu sigurnost i izloženost medijima. Žrtve se prvo moraju razuvjeriti i mora im se sve objasniti da bi se opustile i dale dokaze. Treba im se dati uvjerenje da će biti sigurne one i njihovi najbliži, onda kada je to moguće. Žrtve poznaju trgovce i znaju šta su u stanju uraditi, te je važno da ne izgleda da istražitelj pokušava minimizirati rizike ili da se ponaša neodgovorno prema njihovoj sigurnosti. Žrtva će se također brinuti o izlaganju javnosti sebe kao osobe koja je su bila uključena u prostituciju ili druge nezakonite aktivnosti. Žrtve imaju i strah da se ne sazna o tome u njihovoј porodici i sredini;
- ✓ žrtve trgovine su u pravilu snažno traumatizirane onim što su pretrpjele tokom trgovine, a od njih će se tokom intervjua tražiti da se sjete događaja koji su za njih vrlo bolni i vrlo lični.

12.1. Uvjeti i metodologija intervjeta

Spoznajna vrijednost i način pribavljanja iskaza vrlo često ovise od :

1. posebnosti predmeta zapažanja;
2. pripadnosti određenom tipu svjedoka;
3. psihofizičkim svojstvima ispitanika;
4. modalitetu ispitivanja;
5. posebnosti ambijenta ispitivanja i mjesta događaja.

Sjećanja svjedoka nemaju karakter „istorijske“ arhive. Iz iskaza svjedoka i drugih izvora informacija treba slagati mozaik događaja. Kako je ranije navedeno, uočeno je, što je duži protok vremena od zapažanja do davanja iskaza, svjedoci centralne aspekte informacija različito tumače. Uočeno je da sigurnost u pouzdanost sjećanja ne korespondira s njihovom tačnošću. Smatra se da su sjećanja svjedoka konstrukcija koja služi opravdanju stavova. Uzrok tome leži u činjenici da zapaženi stvarni događaj tokom vremena blijedi i preobražava se u svijesti svjedoka.

S druge strane, kod žrtava krivičnih djela trgovine ljudima vrlo često se javlja taktičko-forenzička zbuđenost. U vrijeme ispitivanja svaki ispitanik nalazi se u stanju većeg ili manjeg uzbuđenja. Uređenjem prostorija gdje se vrši ispitivanje može se smanjiti pritisak na ispitanika. Prirodnim ophodenjem i indiferentnim pitanjima i stavovima, ohrabrujućim primjerom i sl., ispitivač može potisnuti u pozadinu neobičnost sredine i situacije. Zahtjev da se pred stranom osobom – ispitivačem govori o intimnim stvarima i doživljajima, zabrinutost zbog moguće pogreške i briga zbog mogućih posljedica u pravilu kod ispitanika izazivaju gubitak duševnog mira i jačanje forenzičke zbuđenosti. Nervna napetost i želja da se vlada sobom, utječu na sposobnost pravilnog rasuđivanja i slobodno izlaganje. Kada se u toku ispitivanja jave privatna i intimna pitanja, tehnika ispitivanja igra veliku ulogu i može ublažiti forenzičku zbuđenost. Ispitivač ne smije biti osobno zainteresiran i mora postavljati stvarna i ozbiljna pitanja, a svojim ponašanjem pokazati da je potpuno neutralan. Ispitanik mora steći dojam da se „neugodna“ pitanja postavljaju zbog interesa postupka, a ne iz ispitivačeve znatiželje, osobnih razloga, vojerističkih pobuda i sl. Ispitanik mora biti uvjeren da će njegove osobne tajne biti zaštićene. Znatan dio praktičara danas, smatra da ispitivač treba bez srama i ustručavanja zvati stvari njihovim imenom, osim kada je riječ o maloj djeci. Ispitivač mora s puno takta stvoriti neusiljenu atmosferu i stalno imati u vidu da se psihološki kapacitet ispitanika odnosi na tačnost i opseg iskaza.

Od velike su važnosti za kvalitet dokaznog materijala, prikupljenog intervujuom sa žrtvom svjedokom, uvjeti i način na koji se žrtve intervjuiraju. Iskustva i praksa su do sada pokazali da su od velikog utjecaja sljedeće stavke:

- ✓ zvaničan i autoritativen pristup istražitelja najvjeroatnije će uzročiti slaganje žrtve po većini okolnosti, ali neće dovesti do međusobnog povjerenja i pune i otvorene saradnje. Neformalna i opuštena atmosfera daje bolje šanse da se saznaju svi najvažniji detalji;
- ✓ da bi se smanjio nivo sumnje i nemira žrtve, te da bi se izgradilo povjerenje, ona se treba intervjuirati na neutralnom terenu u prisustvu njenog savjetnika, kada okolnosti dozvoljavaju i/ili kada to žrtva zahtijeva;
- ✓ istražitelj koji obavlja intervju, ako je ikako moguće, treba biti istog spola kao i žrtva, a žrtva treba dobiti priliku da izradi šta joj više odgovara i treba se raditi u skladu s tim;
- ✓ istražitelj koji obavlja intervju treba imati odgovarajuće znanje o kriminalu trgovine i treba biti obučen u istrazi teških seksualnih prekršaja, jer je žrtva najvjeroatnije i žrtva takvih zločina;

- ✓ istražitelj koji obavlja intervju treba biti dodijeljen žrtvi tokom cijele istrage i suđenja, tako da se povjerenje i otvorenost može održati;
- ✓ trgovina ljudima je često tip kriminala životnog stila i najbolji dokazi su često sadržani u najsigurnijim detaljima. Stoga je potrebno od žrtve tražiti da pruži detaljnu historiju događaja.
- ✓ istražitelj koji obavlja intervju treba izvući što je više moguće činjenica od žrtve i za to će trebati vremena. U slučajevima detaljnih izjava, da bi se to uradilo kako treba, potrebni su dani i dani. To uzrokuje veliki napor za žrtvu i za istražitelja. Stoga se preporučuje pravljenje pauza tokom intervjuja. Koliko će trajati intervju i pauze, bit će pitanje procjene istražitelja i zavisit će od okolnosti slučaja, fleksibilnosti žrtve i jačine trauma tokom događaja kojih se sjeća.

Broj pitanja koja se mogu postaviti ispitaniku praktički je neograničen. Ispitivač treba s ispitanikom uspostaviti odnos povjerenja tzv. transfer. Hladan, odbojan, strogo služben i krut stav ispitivača tome ne doprinosi. On mora biti korektni i odmjeren u svojim postupcima i neutralan. Posebnu pažnju ispitivač treba posvetiti ranije navedenoj forenzičkoj zbumjenosti kod ispitanika. Ako se to stanje ne uoči i ne otkloni, rezultati ispitivanja mogu biti nerealni i upitni.

Ispitivač treba znati razlikovati iskaz o činjenicama od iskaza o zaključcima i mišljenjima ispitanika, što je kod žrtava trgovine ljudima vrlo često složenije nego kod žrtava ostalih krivičnih djela. Subjektivne stavove treba nastojati odvojiti od činjeničnih pitanja. Ispitivanju treba pristupiti ozbiljno ali ljubazno. Strogošću i plašnjem ne postiže se ništa. Kolebljive ispitanike spretnim pitanjima treba navesti da se odluče govoriti istinu. Ponekad će trebati „učvrstiti“ motive za iskazivanje istine, a ponekad će biti potrebno otkloniti sentimentalnost i sažaljenje kod ispitanika.

Od ključne je važnosti prikazati događaje kroz koje je prošla žrtva trgovine ljudima na logičan i sekventan način. Ovakav pristup pomaže i samoj žrtvi da se sjeti događaja kako su se dešavali, a i istražiteljima i tužiteljima da lakše razumiju sve okolnosti unutar lanca trgovine ljudima. To nije lako postići, posebno ako se ima u vidu da će žrtva, koja se intervjuira, biti znatno traumatizirana. Važno je skicirati hronologiju i glavne stavke priče da bi se osiguralo da priča prati logičan slijed. Svrha je da se uspostave ključne tačke kao hronološke oznake, tako da se drugi značajni događaji mogu postaviti u kontekst prije ili poslije tih datuma.

Žrtve trgovine ljudima, a posebno one koje su bile eksplotirane u seksualnoj industriji, često se pogrešno posmatraju s predrasudama. Posmatraju se i kao osobe koje nisu u stanju reći istinu i da imaju ograničen kredibilitet kao svjedoci. Ovo zahtijeva i uvjetuje pronalaženje dovoljno dokaza u istraži, koji se nezavisno mogu potvrditi tako da se ova prepostavka uspješno može pobiti. Iskustvo je pokazalo da kada se žrtvama objasni da se detaljno ispitivanje radi da bi onaj koji intervjuira imao priliku da dokaže da su žrtve pouzdani svjedoci i da im se treba vjerovati, onda će potpuno sarađivati u procesu. Veoma je važno i da se ovo objašnjenje kombinuje s jasnim upozorenjem žrtvi kao svjedoku da uvijek govoriti potpunu istinu prije uzimanja i izjave.

Žrtva se u svakom slučaju mora "ojačati". Naime, ona mora razumjeti da će onaj koji vrši intervju, kao osnovni dio istrage, potpuno istražiti njenu pozadinu i historiju i da će advokati koji brane njenog eksplotatora (trgovca ljudima) sigurno ponoviti proces u bilo kom sudskom procesu koji može proizaći. Stoga je veoma važno da žrtva razumije da će biti otkrivene bilo koje laži, poluistine ili namjerna propuštanja s njene strane, te da će to umanjiti njenu pouzdanost kao svjedoka istine i ugroziti sudski proces. Iako pomalo surovo zvuči, ipak smo mišljenja da je ovaj koncept oslonjen na humani cilj, a on se tiče ojačavanja žrtve i dobijanja istine u krajnjoj instanci.

Pitanja koja postavljamo žrtvama (ali i svjedocima koji nisu neposredne žrtve) u osnovi mogu biti: određena, podsjećavajuća, dopunjajuća, kontrolna, precizirajuća, razjašnavajuća, sugestivna itd. Svako pitanje je u određenom smislu sugestivno, jer se njime pobuđuju, sugeriraju i potiču predodžbe i osjećaji, te je odgovor reakcija na ovo pobuđivanje.

Sugestibilnost nekog pitanja je primarno u njegovoj formulaciji, sadržaju, čitavoj ličnosti ispitivača iz koga može da „zrači“ i predispoziciji samog ispitanika. Sugestibilnost pitanja kako je navedeno, nerijetko ne leži u njemu samom (s obzirom na sadržaj i formulaciju) nego i u vrsti pitanja i načinu

njegovog postavljanja, tonu kojim se pita, pogledu kojim je popraćeno, značajnom osmjehu, pokretu ruke i sl. S autoritetom ispitivača raste i mogućnost sugestije. Nikada se ispitivanje ne smije vršiti tako da ispitanik odgovara s „da“ ili „ne“, jer se u pravilu dobija odgovor koji ne odgovara istini. Ispitanici se često „podređuju“ obrazovanju, pretpostavljenoj inteligenciji, spretnosti, sigurnom nastupu i autoritetu ispitivača. Zato, ako se radi o plašljivim, nesigurnim svjedocima s niskim obrazovanjem (o čemu je riječ kod djece), sadržaji iskaza mogu biti iskrivljeni, a zbog utjecaja ispitivača mogu se dobiti i odgovori suprotni stvarnosti.

Ispitivač mora zauzeti položaj koji mu omogućava potpun uvid u sve manifestacije ispitanika. Sve vanjske manifestacije svrstavaju se u tri kategorije : 1.) fizičke, 2.) psihičke i 3.) audiovizuelne. Među najuočljivije fizičke (tjelesne) manifestacije spadaju facialna ekspresija i pokreti pojedinih dijelova tijela. Za procjenu emocionalnih stanja najvažniju ulogu ima facialna ekspresija. Lice predstavlja najaktivniji mimički organ. Izraz lica ispitanika nijansirano prati psihološka stanja kroz koja ispitanik prolazi i to s preciznošću koju je teško postići riječima. Znaci koji čine neverbalnu poruku su: pokreti očiju, podrhtavanje usana, mrštenje, tikovi, pokreti očnih kapaka, promjene položaja tijela koje ispitanik zauzima i sl. Riječ je o neverbalnim manifestacijama i obliku neverbalne komunikacije. U razgovoru sve kretnje imaju određeni značaj, a osobito one koje se javljaju spontano i nekontrolirano. Ako ispitanika postavljena pitanja i cijelokupna situacija jače emotivno angažiraju, on postaje nervozniji i čini razne pokrete, u pravilu nekontrolirane, kao što su gužvanje maramice, trljanje dlanova, lupkanje nogom, lomljenje ruku, kuckanje prstima po stolu, dizanje ili spuštanje ramena, naginjanje glave u stranu i sl. U sastav simptomatske slike ulazi i pojava crvenila ili bijedila kože, pojačano znojenje, sušenje usana, gutanje pljuvačke, grčevi mišića itd. Psihički oblici manifestiranja laži imaju karakter svojevrsnih odbrambenih mehanizama.

Kada ispitanik osjeti ili mu se čini da je ugrožen, dolazi do rasta emocionalne napetosti i nesvesnjog aktiviranja određenih mehanizama. Oni se manifestiraju u pojačanoj ljutnji, drskosti, strahu, nervozni, anksioznosti, prividnoj hladnokrvnosti ili opuštenosti, onda kada se te manifestacije u konkretnoj situaciji ne očekuju. Može se javiti projekcija u smislu pripisivanja drugima vlastitih impulsa, racionalizacija (izmišljanje razloga koji nisu pravi i vjerovanje u njih), regresija (traženje uporišta u primitivnijim oblicima reagiranja, kao što su plač, apatija, lupanje nogama, besmislene izjave i sl.), reaktivne formacije (odbrana od zabranjenih ili neželjenih impulsa izražavanjem suprotnog), kao i različiti vidovi simulacija.

Audiovizuelni indikatori koji prate rast emocionalne napetosti su promjene u intenzitetu, visini i boji glasa i načinu govora: duge pauze, zastajkivanja u govoru, zamuckivanje, naglašavanje pojedinih riječi, „peglanje“ riječi, ubrzani govor, govor bez veze i smisla itd. Ukoliko se iskaz daje u pismenom obliku, ovi indikatori se manifestiraju u vidu pravopisnih pogrešaka, drhtavog rukopisa i dr. Svi navedeni simptomi imaju karakter indicija, koje uzete same za sebe ne smiju biti jednoznačno interpretirane.

Tehnika ispitivanja ne smije biti usmjerena na otkrivanje laži, već na omogućavanje iskazivanja istine. Za to su potrebne tri pretpostavke : 1.) tačno zapažanje ispitanika, 2.) vjerna reprodukcija opaženog i 3.) stvaranje spoznaje kod ispitivača. Pod „kontrolom“ ispitivača su samo pretpostavke pod 2. i 3. Prva je izvan toga, ali vrlo bitna za uspjeh ispitivanja. Ustanovljeno je da ništa nije nepouzdanije od sjećanja, jer se na njega može utjecati u tri faze : 1.) prilikom pamćenja, jer u mozak informacije stižu u izmijenjenom obliku, gdje se kao sjećanje pohranjuju 2.) u fazi skladištenja kada osoba tih izmjena nije svjesna i 3.) prilikom prisjećanja, jer se prilagođavaju okolnostima u kojima se vrši prisjećanje. Najvažniji izvor lažnih sjećanja je proces prisjećanja, jer tada mozak pokušava dozvati informaciju ili informacije, koje su pohranjene u različitim dijelovima moždane kore. Savremeni psiholozi upozoravaju, da svako detaljno prisjećanje ne mora biti tačno.

12.2. Specifičnosti razgovora s djecom žrtvama trgovine ljudima

U opisanom postupku, posebna pažnja mora biti usmjerena na ispitivanje djece, koja se vrlo često pojavljuju kao žrtve ove vrste krivičnih djela (radna eksploracija, prisilni brakovi ali i ostale vrste trgovine ljudima). Među stručnjacima se stalno izražavaju sumnje u pogledu tačnosti iskaza djece, posebno kada je riječ o djeci žrtvama. Razlog leži u tome što se sumnja da iza izjava djece stoje odrasle osobe koje im sugeriraju iskaz. S druge strane, djeca često opovrgavaju dani iskaz. Djeca žrtve neke dijelove događaja potpuno potiskuju, a neke teško svrstavaju u vremenske okvire. Uvriježeno je mišljenje u razvojnoj psihologiji da starija djeca bolje pamte od mlađe djece (Andrilović, Čudina-Obradović, 1994). U pogledu donje granice pouzdanosti svjedočenja djece utvrđeno je da se čak i trogodišnja djeca mogu sjetiti događaja u doziranom obimu. Manja djeca se prisjećaju manje detalja i pamte više središnje nego periferne događaje u usporedbi sa starijom djecom. Smatra se da će djeca prije negirati realne događaje koje percipiraju kao traumatske ili neprihvatljive, nego izmišljati ono što se dogodilo. Djeci do tri godine nedostaju vještine komuniciranja i pamćenja da bi mogli biti pouzdani svjedoci. Utvrđeno je da djeca predškolske dobi često ne mogu reći gdje se viktimizacija dogodila. Dijete se može unutar jednog intervjeta prisjetiti detalja iz dva ili više incidenata i prikazati ih u jednom kontekstu (Bojanić, Modly, 2012).

Pamćenje predškolske djece u pravilu nije hronološko (po vremenskom slijedu) jer nemaju razvijenu orijentaciju o vremenu, te se ne mogu sjetiti tačnog hronološkog slijeda događaja. Ispitivači kada djetetu postavljaju pitanja o značajnim događajima vezanim uz zlostavljanje, moraju ih postaviti na način koji će pomoći djetetu da organizira mišljenje koje je primjereno nivou djetetovog razvoja, a ne nivou odrasle osobe. Mnoga djeca predškolske dobi se zbunjuju na pitanje: „Kada se to dogodilo?“ Da bi se djetetu pomoglo da približno odredi vrijeme incidenta treba ga pitati o rođendanima, praznicima, godišnjim dobima, danu, noći, vremenu ručka ili odlaska na spavanje, ili da li se to dogodilo kada je vani bilo toplo ili hladno itd.

Stalno treba imati u vidu da je pažnja predškolske djece ograničena. Ispitivač treba biti fleksibilan i raditi češće prekide tokom intervjeta, pa i dozvoliti da dijete provjeri da li ga roditelji čekaju u hodniku i sl. Da je dijete anksiozno može se vidjeti po tome što je distraktirano ili trčkara uokolo, što predstavlja djetetovu odbranu, a ne zločestoču ili nekooperativnost. Iz izloženog je vidljivo o čemu sve moraju voditi računa ispitivači djece.

Kao i kod odraslih osoba ispitivanje se može obavljati na dva načina : (1) po prvom se uspoređuje sadržaj iskaza s drugim do tada utvrđenim činjenicama (dokazima) i (2) po drugom se analizira sami sadržaj iskaza. Ocjena vjerodostojnosti iskaza putem uspoređivanja njegovog sadržaja s drugim dokazima oslanja se više na logiku, nego na psihologiju. Najprije se uz pomoć pravila logike razmatra je li iskaz, ili njegov veći dio proturječan važećim logičkim i naučnim načelima i zakonima. Zatim se gleda negira li iskaz činjenične stavove za koje je već utvrđeno da su istiniti. Nadalje, gleda se da li je iskaz vjerojatan u smislu vjerovatnosti drugih već evidentiranih činjenica. Ocjenjuje se i da li novi dobiveni iskaz ili njegov dio otklanja proturječnosti između ranije i kasnije izvedenih dokaza, te objašnjava li iskaz ranije neobjašnjivu pojavu ili je objašnjava svestranije, dublje i potpunije. Konačno, ocjenjuje se da li iskaz omogućava predviđanje ranije nepredvidive pojave ili barem njen potpunije i tačnije predviđanje. Napomenimo još da se prilikom ocjene vjerodostojnosti iskaza osoba, obično koriste sljedeći kriteriji : 1.) analize sadržaja iskaza, 2.) ocjena osobnosti osobe koja daje iskaz, 3.) motivacija za davanje iskaza, 4.) situacija vezana uz davanje iskaza u vidu vanjskih objektivnih manifestacija, kao što su: mimika, gestikulacija (pantomima), način govora, brzina govora i sl. Smatra se da je analiza sadržaja iskaza najprikladnija metoda za ispitivanje vjerodostojnosti iskaza.

Temeljni koncept kriminalističke procedure temelji se na polaženju od polaznih dokaznih informacija (primarno indicijalnog karaktera) i njihove transformacije do dokaza u procesnom smislu. Stalno treba voditi računa o fazama kriminalističkih procedura: 1.) primarnoj, prije događaja, 2.) sekundarnoj u toku događaja i 3.) tercijarnoj nakon događaja, koja ima rekonstruktivni karakter. Pri provođenju rekonstruktivne faze kod ispitivanja djece treba posebno voditi računa o: 1.) specifičnostima

kriminalnog događaja (njegova vrsta), 2.) specifičnostima odvijanja događaja, 3.) rezultatima analiza dokaza, 4.) tome treba li raditi samo djelomičnu rekonstrukciju događaja ili ne, 5) potrebi specijaliziranog utvrđivanja činjenica itd.

Djeca svjedoci ili žrtve, ovisno o svom psihofizičkom statusu i stanju u kome se nalaze, trebala bi opisati način odvijanja događaja i stil rada izvršitelja, a zavisno o dobi trebala bi dati i svoje mišljenje i pretpostavke (dojmove) o ličnosti izvršitelja. Sadržaj dječijih iskaza treba uzeti s rezervom i interpretirati ga uz pomoć psihologa ili neke druge stručne osobe. Riječ je o analitičkoj djelatnosti ovlaštenih službenih osoba. Ta njihova misaona djelatnost traži sposobnost međusobnog povezivanja pojedinih podataka i na temelju toga traženje novih informacija.

Kriminalističke procedure, gdje se kao svjedoci javljaju djeca, treba provoditi brzo, ali ne brzopletno, uz maksimalno štićenje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava. Stalno treba imati u vidu da djeca imaju ista prava kao i odrasle osobe. Ispitivanje djece ne smije prerasti u traumatski doživljaj. Psihološki kapacitet djece u smislu tačnosti i opsega svjedočenja nije isti kao kod odraslih osoba, što traži utvrđivanje prikladnosti svjedoka za davanje iskaza. Uvijek treba utvrditi stepen iskustva svjedoka.

13.

TRINAESTI SAT NASTAVE

OBAVLJANJE RAZGOVORA SA ŽRTVOM/SVJEDOKOM: SPECIFIČNOSTI RAZGOVORA S OBZIROM NA STRUKTURU I FAZE KRIVIČNIH DJELA TRGOVINE LJUDIMA

Brojni su i specifični dokazi koje bi istražitelj trebao pokušati dobiti tokom intervjeta sa žrtvom. On treba pratiti opći okvir zemlje izvora, tranzita i destinacije, kategorije aktivnosti reklamiranja, iznajmljivanja, transporta, komunikacija i finansijskih transakcija. Cilj intervjeta je da se zabilježi razumljiva i izrazito detaljna historija od žrtve, tako da se omogući istražitelju da postigne sljedeća dva cilja: da utvrdi činjenice koje će podržati žrtvinu priču da bi se uspostavio njen kredibilitet kao pouzdanog svjedoka; i da se prikupe i iskoriste dokazi za identifikaciju, hapšenje i uspješan krivični postupak protiv trgovaca.

Da bi se razgovor sa žrtvom obavio na struktuiran i hronološki način neophodno je razgovor voditi prema unaprijed poznatoj listi provjere. Radna grupa Interpola za borbu protiv trgovine ženama zbog seksualne eksploatacije u okviru Priručnika za istražitelje sačinila je listu provjere, koja je zasnovana na najboljim svjetskim iskustvima i praksama. Ova lista provjere se može koristiti kao okvir za intervju bez obzira da li žrtva daje obaveštajne podatke ili dokaze. Osmišljen je da bude fleksibilan i da se može prilagoditi od slučaja do slučaja. Lista provjere ima namjenu podsjetnika za službenika koji vrši intervju, ali ne mora uključiti sve stavke u svim slučajevima i službenik koji vrši intervju će možda morati da je prilagodi ili proširi, ako je neophodno. Za potrebe ovog priručnika lista provjere je modificirana i prilagođena uvjetima u Bosni i Hercegovini, kao i ostalim oblicima trgovine ljudima koja je prisutna. Lista provjere ima tri dijela: a.) potpuna priča; b.) specifični detalji; i c.) fizičko, seksualno i psihološko zlostavljanje.

U prvom dijelu, lista provjere treba uspostaviti opće stavke žrtvine priče i *modus operandi* trgovaca u svakoj od tri faze trgovine i to: zemlji izvora – regrutiranje i odvođenje; zemlji tranzita – transport; i zemlji odredišta – prijem i izrabljivanje. Pitanja navedena u prvom dijelu se prilagođavaju u svakoj zemlji izvora, tranzita i odredišta da bi se prikazale različite okolnosti i stavke od interesa, koje su se najvjerojatnije javile i koje će nadalje biti koristene kao dokaz.

U drugom dijelu lista provjere sadrži specifična pitanja koja se tiču pet osnovnih komponenti operacija trgovine ljudima: reklamiranje, iznajmljivanje, transport, komunikacije i finansije. Pitanja postavljena u ovom dijelu se mogu pitati u vezi sa svakom od faza, fazom izvora, tranzita i odredišta.

U trećem dijelu lista provjere je osmišljena da pronađe neophodne detalje o bilo kojem obliku zlostavljanja koje je uobičajno za ovu vrstu kriminala: silovanje, nedolični napad, zatvor i fizičko zlostavljanje, zajedno sa psihološkim faktorima kao što su strah, zavaravanje i utjecaj krivičnog djela na žrtvu. Kao i s dijelom b.), pitanja u ovom dijelu se mogu primijeniti u svakoj od faza, izvora, tranzita i odredišta.

Kada se intervjuira žrtva koja je prošla kroz cijeli proces trgovine koji sadrži regrutiranje, transport i eksploriranje, pitanja u prvom dijelu se mogu koristiti za dobijanje vremenskog okvira sva tri dijela procesa u njenoj priči.

Dok se ovo radi, i dok žrtva spominje činjenice koje uključuju reklamiranje, iznajmljivanje, transport, komunikacije ili finansijske transakcije, trebaju se postaviti pitanja iz drugog dijela da bi se osiguralo da se svi važni činjenični detalji vezani za određenu aktivnost uključe u priču dok se razvija i da se potvrdi prvi dio.

Dok se priča razvija upotrebom prvog dijela, službenik koji obavlja intervju treba upotrijebiti pitanja iz trećeg dijela da dobije sve važne činjenice o bilo kakvoj vrsti fizičkog, seksualnog i psihološkog zlostavljanja, koje je možda primijenjeno na žrtvi u bilo kojoj od faza izvora, tranzita ili odredišta i koje ona otkriva dok govorи svoju priču.

Ovaj cijeli proces se treba ponoviti za svaku fazu regrutacije, transporta i eksploracije, tako da žrtva pokrije što je više moguće stavki koje su uključene u liste provjere od prvog do trećeg dijela, vezano za svaku od zemalja koje su uključene u njenu priču.

13.1. Potpuna priča

Zemlje izvora – regrutiranje i odvođenje

U ovoj fazi trebaju biti istražene sljedeće stavke:

Regrutiranje i odvođenje

1. Da li je žrtva oteta? Ako da, kada i gdje se to desilo?
2. Gdje su je držali? Uzeti potpuni opis objekta, namještaja, itd.
3. Može li opisati uvjete u kojima su je držali?
4. Da li je prvobitni kontakt između žrtve i trgovca dobrovoljan? Ako jeste, ko je inicirao kontakt?
5. Gdje i kada je kontakt prvi put uspostavljen?
6. Koja je bila metoda kontakta? Da li je to bilo putem reklame ili je došlo do direktnog kontakta s trgovcem ili je kontakt uspostavljen preko trećeg lica?
7. Koji su bili načini komunikacije?
8. Kakvi su bili dogovori i kako je žrtva shvatila dogovore?
9. Da li je žrtva bila svjesna da je namjera bila trgovina i ako da, o kakvom obliku trgovine odnosno eksploracije se razgovaralo? Ako je u pitanju bila prostitucija – da li je bila ulična, u bordelju ili preko agencije na poziv?
10. Da li je prevarena po pitanju stvarne svrhe? Ako da, šta joj je rečeno da će raditi? Šta joj je rečeno gdje će raditi i živjeti u zemlji odredišta i s kim?
11. Kakav je bio finansijski dogovor – da li je platila unaprijed ili je dogovoren “dug”?
12. Ako da, koliki je dug i koliko dugo ga treba otplaćivati?
13. Kako se trebaju isplate uraditi: direktno trgovcima u zemlji odredišta ili transferom u zemlju izvora ili u neku treću zemlju?

14. Da li joj je rečeno da će možda morati platiti dodatne troškove infrastrukture u zemlji odredišta, kao što je kirija za stanovanje ili za reklamiranje?
15. Da li su trgovci znali njenu kućnu adresu i detalje o porodici i najbližim? Da li su rekli da znaju takve podatke prije nego je postala žrtva operacije trgovine?
16. Da li je boravila na nekoj drugoj adresi osim na svojoj prije napuštanja zemlje?
17. Da li joj je rečeno koliko će dugo biti odsutna i kolika je maršuta kojom će se kretati?
18. Da li su članovi porodice ili drugi najbliži znali o dogovorima?
19. Da li je prokrijumčarena iz zemlje ili je otvoreno putovala?
20. Da li je seksualno, fizički ili psihološki zlostavljana prije operacije trgovine? Ako da, pogledati listu pitanja c.).
21. Vezano za sve stavke iznad, da li je bilo svjedoka prilikom tih događaja? Ako da, uzeti pune detalje.

Zemlje tranzita – transporta

Možda neće biti zemlje tranzita. Maršuta trgovine može biti direktna i bez prekida od izvora do odredišta. Alternativno, može postojati niz zemalja tranzita i svaka se treba posebno uzeti u obzir. Službenik koji vodi ovu fazu intervjuja treba uzeti u obzir sljedeće dodatne stavke:

1. Datum, lokacija i vrijeme ulaska u zemlju tranzita.
2. Da li je ulaz bio javan ili prikriven?
3. Ako je prikriveni, koja metoda se koristila? S kim je bila? Koja vrsta transporta je korištena? Da li je vozilo zaustavljano na granicama?
4. Ako je javni prijelaz, da li je službenik na granici vršio pregled? Da li je popunila bilo koje dokumente kao što su ulazna karta, carinska deklaracija, i slično?
5. Koji identitet i/ili putne isprave je koristila? Uzeti pune detalje.
6. Da li je iko ispitivao osobe koje su putovale s njom na ulasku i da li su popunile bilo koje dokumente?
7. Gdje je i ko ih je držao? Dobiti puni opis.
8. Koliko je dugo bila u zemlji tranzita? U kakvim uvjetima su je držali?
9. Da li su je fizički, seksualno ili psihološki zlostavljeni u fazi tranzita? Ako da, pogledati listu provjere c.).
10. Da li je protuzakonito bila zatvorena tokom ovog perioda? Ako da, pogledati listu provjere c.).
11. Da li su je u fazi transporta primijetile agencije za provedbu zakona ili neke druge agencije? Da li je zaustavljala policajce, da li je tražila medicinsku ili socijalnu pomoć u zemlji? Ako da, dobiti pune detalje.
12. Da li se od nje tražilo da radi ili prostituiše dok je bila u zemlji tranzita? Ako da, uzeti pune detalje o vrsti rada ili prostitucije, lokacijama, finansijskim dogovorima, itd.
13. Datum, vrijeme, lokacija mjesta odlaska i način transporta iz zemlje tranzita.
14. S kim je bila i da li su ih ispitivali službenici na izlazu? Ako da, da li su popunili bilo kakve dokumente?

15. Potpune detaljne opise bilo kojih drugih osumnjičenih, lokacija i vozila koji su se javljali u fazi tranzita.
16. Vezano za sve gore navedene stavke, da li je bilo svjedoka pri bilo kojem događaju? Ako da, uzeti pune detalje.

Zemlje odredišta – prijem i eksploracija

Službenik koji radi na ovoj fazi intervjeta treba uzeti u obzir sljedeće dodatne stavke:

1. Datum, vrijeme i lokacija mesta ulaska u zemlju odredišta.
2. Da li je ulaz bio prikriven ili otvoren?
3. Ako je prikriven, koja je metoda korištena? S kim je bila? Koja vrsta transporta je korištena? Da li je vozilo zaustavljano na graničnom prelazu?
4. Ako je bio otvoren, koji način transporta je korišten? Da li su je ispitivali službenici na graničnom prelazu? Da li je popunila bilo kakve dokumente kao što je ulazna karta, carinska deklaracija, itd.?
5. Koji identitet i/ili putne dokumente je koristila? Gdje su sada ovi dokumenti? Uzeti potpune detalje o dokumentima.
6. Da li su osobe koje su putovale s njom ispitivane na ulaznoj lokaciji i da li su ispunile bilo koju dokumentaciju?
7. Da li je iko sačekao na lokaciji ulaza? Ako da, ko? Uzeti potpuni opis.
8. Da li joj je dozvoljeno da zadrži identitet i/ili putne isprave po dolasku ili su joj oduzeti? Ako da, ko i kada je uzeo dokumente od nje? Gdje su onda držali dokumente?
9. Na koju adresu je prvo odvedena? Ko je tamo odveo? Kako je putovala do te lokacije?
10. Po dolasku, da li su druge osobe/žrtve bile prisutne? Od čega su se sastojale prostorije? Može li detaljno opisati objekat?
11. Da li je nezakonito bila zatočena ili fizički, seksualno ili psihološki zlostavljana u ovom početnom stadiju? Ako da, pogledati listu provjere c.).
12. Kada je počelo njeno izrabljivanje? Da li se znalo da će biti izrabljivana?
13. Ako ne, kad je i od koga saznala istinu?
14. U kojoj vrsti izrabljivanja je učestvovala?
15. Ako je uključena u rad na ulici, u kom području je najčešće radila? Kako je dolazila tamo? Da li je trgovac nadgledao dok je radila?
16. Da li je policija ili druga agencija primijetila? Da li je zaustavljana ili hapšena i procesuirana zbog nuđenja usluga? Ako da, kada i gdje i koji je identitet koristila?
17. Ako je bila uključena u rad u zatvorenim prostorima, gdje je radila i kako je dolazila tamo? Ko je vodio na posao? Ko je od trgovaca znao da radi kao žrtva i kako su znali? Da li su bili prisutni u objektu ili na ulici? Da li se razgovaralo o njenom poslu? Ako da, s kim?
18. Da li su je nadgledali, i ako da, ko? Koji stepen slobode je imala? Da li je mogla napustiti objekat bez nadzora?
19. Da li je radila sa ostalim žrtvama ili osobama koje su posredovale ili pomagale? Ako da, može li reći njihova imena i opisati ih?

20. Da li su službenici agencije za provedbu zakona ili neki drugi zvaničnici posjetili objekat? Ako da, kada i ko je posjetio? Da li se od nje tražilo da da ime i druge detalje? Ako da, koje ime i kakve detalje je dala?
21. Ako je pružala seksualne usluge, kakvo joj je radno vrijeme bilo i kakve usluge je trebala pružiti klijentima? Da li je imala ikakav stepen slobode pri izboru klijenta ili usluge koju treba pružiti? Da li se tražilo da pruži seksualne usluge bez kontraceptivne zaštite? Ako je odbila, kakve su bile posljedice?
22. Kakva je bila njena mogućnost da govori maternji jezik u zemlji odredišta? Da li je radila s pisanim spiskom "ponude"? Ako je njena mogućnost s jezikom bila ograničena, ko je prevodio za nju i klijente?
23. Kakve cijene je naplaćivala za svoj rad? Da li može navesti svoju dnevnu zaradu i procijeniti koliko je ukupno zaradila u periodu kad je bila eksplorativirana?
24. Šta se desilo s novcem koji je zaradila? Da li je predavala zaradu trgovcu/posredniku/pomoćniku svakodnevno? Gdje su čuvani zapisnici?
25. Da li je kupovala bilo kakve stavke za svoje izrabljivače sa zaradom kao što je nakit ili odjeća? Ako da, kada i gdje? Uzeti pune detalje: opis i cijenu, postojanje i lokacija stavki te bilo koji računi.
26. Na kraju smjene, da li su je vraćali u "sigurnu kuću" ili je ostajala negdje drugdje? Ako je otišla u sigurnu kuću, kako je dolazila do tamo i ko ju je vodio?
27. Da li se dijelio procenat zarade između nje i trgovca ili je sav novac predat? Ko joj je dao skalu naplate?
28. Da li je postojao dogovor o obavezujućem dugu? Ako da, koliko je dugovala i kojim tempom je trebala otplatiti dug? Kako se trebao plaćati, direktno u zemlji odredišta ili se slao nazad u zemlju izvora? Ako ovo zadnje, ko i kako je to radio? Na čije je račune novac uplaćivan? Da li su zadržane potvrde o otplati?
29. Da li se od nje tražilo da plati dodatne troškove za infrastrukturu kao što su dnevni troškovi za objekat ili reklamiranje? Ako da, da li joj je bilo rečeno za ove dodatne troškove prije nego je napustila svoju zemlju?
30. Ako nije bila svjesna da će biti eksplorativirana na lokaciji odlaska, koji načini su korišteni da je se nagovori na to?
31. Da li joj je prijećeno ili je bila predmet nasilja i/ili seksualnog zlostavljanja? Da li su joj prijetili da će se osvetiti njenoj porodici ili najbližima, ili ako je bila seksualno eksplorativirana, objaviti u medijima njenoj porodici da je ona prostitutka? Da li su postojali drugi mehanizmi kontrole kao što su "vudu" ili kulturni ili vjerski načini prisile?
32. Da li su isti kontrolni mehanizmi korišteni da se osigura da ona pristaje na sve instrukcije koje joj daju trgovci?
33. Općenito, koliko je slobodna bila? Da li se mogla slobodno kretati i u kakvom je mentalnom stanju bila? Da li je vjerovala da će trgovci primjeniti bilo koju od gore navedenih kontrolnih mjera?
34. Da li je bilo moguće da ona pobegne ili da zatraži pomoć od agencija za provođenje zakona? Ako da, da li je pokušala? Ako ne, zašto ne? Kakvo joj je bilo mišljenje o ovom pitanju?

Zemlje krajne destinacije – prijem i iskorištavanje

Sljedeće dodatne tačke bi istražitelj trebao razmotriti kada se dođe u ovu fazu intervjuja:

1. Datum, vrijeme i lokacija tačke ulaza u odredišnu zemlju.
2. Je li ulazak bio skriven ili javan?
3. Ako je bio skriven, kakve su se metode koristile? S kim je bila? Kakva sredstva prijevoza su se koristila? Je li vozilo bilo zaustavljeno na graničnom prijelazu?
4. Ako je bio javan, kakva su se sredstva prijevoza koristila? Da li ju je isptivao službenik na graničnom prijelazu? Da li je popunjavala ikakve dokumente, formulare za ulazak, carinske deklaracije, itd.?
5. Pod kojim identitetom i/ili putnim ispravama se služila? Gdje su ti dokumenti sada? Pribaviti sve detalje o dokumentima.
6. Da li su osobe s kojima je putovala bile ispitivane pri ulasku i da li su ispunjavali ikakve dokumente?
7. Da li ju je iko dočekao pri ulasku? Ako da, ko? Uzeti detaljan opis.
8. Da li joj je bilo dozvoljeno da zadrži identifikacijsku i/ili putnu ispravu pri dolasku ili su joj bili oduzeti? Ako da, ko i kada joj je oduzeo dokumente? Gdje su se dokumenti potom čuvali?
9. Na koju adresu/mjesto je prvobitno bila odvedena? Ko ju je tamo odveo? Kako je došla/doputovala do tamo?
10. Po dolasku, je li bilo drugih osoba/žrtava tamo? Iz čega su se prostorije sastojale? Može li opisati prostorije u detalje?
11. Je li bila nezakonito zatvorena ili fizički, seksualno ili psihološki napadana u početku? Ako da, vidi listu c.) za provjeru.
12. Kad je počelo iskorištavanje? Da li je znala da će biti iskorištavana?
13. Ako ne, kad je otkrila istinu i od koga?
14. U kakvu vrstu trgovine ljudima se umiješala?
15. Ako je bila umiješana u uličnu eksploataciju, na kojim uličnim mjestima je najčešće radila? Kako je došla do tamo? Da li ju je nadgledao trgovac dok je radila?
16. Da li je isto dala na znanje policiji ili nekoj drugoj ustanovi? Da li je bila zaustavljana, hapšena ili tužena za upražnjavanje toga? Ako da, kad i kako i kakav identitet je koristila?
17. Ako je bila umiješana u eksploataciju u nekom od objekata, gdje je radila i kako je došla tamo? Ko ju je doveo da tamo radi? Da li se raspravljalo o njenom radu? Ako da, s kim?
18. Da li su je nadgledali? Ako da, ko? Koliki stepen slobode je imala? Da li je mogla napustiti objekat bez nadzora?
19. Da li je radila s ostalim žrtvama i/ili posrednicima ili pomagačima? Ako da, da li ih može imenovati i opisati?
20. Da li je objekat ikad posjećivao ijedan policijski službenik ili službenik iz neke druge agencije? Ako da, kad i ko je dolazio? Da li se od nje tražilo da da ime i ostale detalje? Ako da, koje je ime govorila i kakve detalje je davala?

21. Bilo da je radila na ulici ili objektu, koliko sati je radila i kakve poslove je obavljala? Kakve je usluge trebala pružati klijentima? Da li joj se dozvoljavao neki stepen izbora vezano za klijenta ili usluge koje je pružala? Ako je pružala seksualne usluge da li se od nje tražilo da pruža seksualne usluge bez kontraceptivnih sredstava zaštite? Kakve su bile posljedice njenog odbijanja?
22. Kakve su joj bile sposobnosti govora jezika zemlje u koju je došla? Da li je radila po već napisanoj "radnoj" listi? Ukoliko joj je sposobnost govora jezika bila ograničena, ko joj je prevodio pri kontaktu s klijentima?
23. Kolika je bila cijena njenih usluga? Da li može odrediti svoju prosječnu dnevnu zaradu i pritom procijeniti ukupan iznos koji bi zaradila tokom perioda kad je bila iskorištavana?
24. Šta se dogodilo s novcem koji je zarađivala? Da li je proslijeđen trgovcu/posredniku ili njihovom pomagaču nakon svakog klijenta ili je novac predavala na kraju smjene/radnog vremena? Da li postoje neke zabilješke, registri o tome?
25. Da li je kupovala stvari za one, koji su je iskorištavali, novcem koji je zarađivala npr. nakit ili odjeću? Ako jeste, kada i gdje? Pribaviti sve detalje: opis i cijenu, gdje su te kupljene stvari i da li ima potvrdu ili račun?
26. Na kraju svoje smjene, da li su je vraćali nazad u "sigurnu kuću" ili je ostajala negdje drugdje? U slučaju da je išla u sigurne kuće, kako je išla tamo i ko ju je vodio?
27. Da li je bilo podjele zarade na procenat između nje same i trgovca ili je sav zarađen novac predavan trgovcu? Ko joj je objasnio visinu naplate usluga?
28. Da li je postojao dogovor o tzv. dugovanju? Ako jeste, koliko je dugovala i u kakvom omjeru je trebala platiti tzv. dug? Kako je trebala platiti, direktno u zemlji krajnje destinacije ili zemlji porijekla? Ako da, kako i kojim sredstvima? Na čiji račun se novac polagao? Da li je bilo nekih zabilješki plaćanja?
29. Da li se od nje tražilo da plati dodatne troškove infrastrukture kao što je stana ili reklamiranje? Ako jeste, da li je bila upoznata o tim dodatnim naplatama prije nego je napustila svoju domovinu?
30. U slučaju da žrtva nije bila svjesna u momentu odlaska iz svoje zemlje da će postati žrtva trgovine ljudima, kakva sredstava su se koristila da se navede na takav čin?
31. Da li joj je priječeno, da li je bila podložna nasilnom i/ili seksualnom iskorištavanju? Da li joj je priječeno osvetom na njenu porodicu ili voljene ili joj se možda prijetilo otkrivanjem činjenice njenoj porodici da je prostitutka ili objave istog putem medija, ukoliko je pružala seksualne usluge? Da li je bilo nekih drugih mehanizama kontrole kao što je "vudu", kulturna ili vjerska sredstva privole?
32. Da li su ista sredstva mehanizama kontrole korištena kako bi se osiguralo da ona postupa po instrukcijama koje joj je dao trgovac?
33. Uopćeno govoreći, koliko slobodna je zapravo bila? Da li se mogla slobodno kretati i u kakvom je mentalnom stanju bila? Da li je bila pod dojmom da bi trgovac mogao učiniti i jednu od mjeru kontrole?
34. Da li je bilo moguće da pobjegne ili da zatraži pomoć neke od policijskih agencija? Ako jeste, da li je pokušala to učiniti? Ako ne, zbog čega? Kako je razmišljala vezano za ovu temu?
35. Da li je bila seksualno, fizički ili psihički zlostavljana ili nezakonito zatvorena u bilo kojoj prilici?
36. Pribaviti detaljan opis svih osoba, prostorija i vozila koji su dio faze dolaska u zemlju krajnje destinacije, a koji već nisu spomenuti u fazama zemlje porijekla i tranzita.

37. Dati kratak konačan sažetak na okolnosti pod kojima je dala izjavu. Da li ju je neko spasio ili je pobjegla sama?
38. Vezano za sve gore navedene tačke, da li je bilo svjedoka i jednom od događaja? Ako jeste, navesti sve detalje.

13.2. Specifični detalji

U svakoj dole navedenoj kategoriji trebalo bi se prikupiti što više činjeničnih podataka, zajedno s detaljima bilo kojeg potencijalnog svjedoka, tako da se isto može koristiti da se potkrijepi žrtvina izjava.

Opće tačke

1. Pribaviti puni, detaljan fizički opis svakog imenovanog i neimenovanog osumnjičenog zajedno s opisom bilo kojeg vozila i/ili prostorija u vezi s njim.
2. Važno je da se pribavi što više detalja vezanih za unutrašnjost svake prostorije i vozila koji su u vezi s kriminalom. Opis ulaza, brava, namještaja, ukrasa, slika ili drugih neobičnih pojava prostorije mogu kasnije biti od važnosti.
3. Žrtve trgovine rijetko znaju registarske brojeve vozila u kojima su bili, tako da je korisno pribaviti detaljan opis uvjeta vanjskine i unutrašnjosti bilo kojeg od tih vozila, bilo da se radi o oštećenjima, naljepnicama na prozoru, dezenu navlaka za auto, možda igrački/predmeta što vise na prednjem ogledalu, itd.
4. Žrtvu se uvijek mora pitati da li je slučajno zadržala neki dokaz koji je dokumentiran, npr. potvrde, računi, kopije reklame, itd. Ako jeste, taj dokazni material se odmah mora osigurati i dokumentovati. Dokazi se trebaju opisati u detaljima i njena izjava treba sadržavati dio o tome.
5. Žrtve trgovine uvijek treba pitati da li su vodile dnevnik o događajima koji su im se dogodili. Ovakvi dnevničari često sadrže detaljan opis novca koji se zaradi trgovinom, kao i druge bitne podatke. Treba oprezno pristupiti ovom pitanju, jer ako dnevnik i postoji, žrtva može odbiti da ga pokaže jer sadrži intimne i, što se žrtve tiče, neugodne stvari.
6. Ukoliko žrtva zadrži dnevnik, potrebno ga je osigurati i izložiti na uobičajen način, nakon što se žrtvi dozvoli da se poziva na njega u toku svoje izjave.

Reklamiranje/oglašavanje (u slučaju da se žrtva javila na oglas)

1. Gdje je oglas vidjela? Da li u novinama, časopisu, imeniku, profesionalnom javnom oglasniku?
2. Ako da, u kojem i da li je to bio lokalni ili državni javni oglas? U kom odjeljku se pojavio – osobne kolumnе, oglasi za posao i tako dalje?
3. Je li to bila radio ili TV reklama? Ako da, na kojem kanalu, itd.?
4. Kojim tačno riječima se oglas opisivao? Što je nudio i da li je navedeno neko ime za kontakt?

5. Kako se kontakt uspostavlja s onim koji daje oglas – osobnom posjetom, telefonom, faxom, e-mailom, pismom na neku adresu ili smještaj u vidu ulice i broja? Ako da, navesti brojeve i ostale detalje?
6. Da li je zadržala kopiju oglasa? Ako da, gdje je?

Iznajmljivanja

1. Ukoliko je bila oteta u svojoj domicilnoj državi, da li zna gdje su je držali i da li može opisati lokaciju i/ili topografske objekte područja?
2. Pri njenoj regrutaciji, da li su se posjećivali neki uredi ili prostorije agencija? Ako da, dati detaljan opis.
3. Da li je kontakt ostvaren u nekom objektu? Ako da, dati detaljan opis.
4. Da li je bila odvedena i/ili držana na privatnim adresama prije nego je napustila svoju zemlju?
5. Koje je prostorije posjetila, da li je možda bila zatvarana u tim prostorijama u nekoj od zemalja pri tranzitu? Dati detaljan opis.
6. Da li su je vodili u smještaj tzv. "sigurnih kuća" u državi u kojoj je radila? Ako da, dati detaljan opis.
7. Dati detaljan opis svih prostorija u kojima se tražilo od nje da radi ili pruža usluge – uključujući detalje sobe, dekoracije i sl.
8. Ako su je vodili u druge prostorije kao sastavni dio procesa trgovine ljudima, npr. Odjelima za vize pri ambasadama, neke druge vladine objekte, bolnice, klinike, škole za jezike ili druge institucije, dati detaljan opis.

Prijevoz

1. Da li je državu napustila otvoreno ili skrivajući se?
2. Ako se skrivala, kojim sredstvima se sve služilo? Opisati detalje na cesti, željeznici, brodskom saobraćaju, korištenom transportu, itd.
3. Ako je poznato, koji je bio tačan datum i tačka polaska i gdje se prešla granica ?
4. Kakve je identifikacijske dokumente imala? Na koje ime i državljanstvo?
5. Da li je putovala sama ili je bila u društvu drugih žrtava trgovine ili trgovaca?
6. Ako je putovala otvoreno, kakve je identifikacijske dokumente koristila? Da li su bili vjerodostojni dokumenti ili krivotvoreni?
7. Ako su bili krivotvoreni, koje se ime koristilo? Kako i od koga su se pribavili dokumenti?
8. Ko se pobrinuo da se pribave fotografije za pasoš/identifikacijske dokumente? Gdje se sve pribavilo?
9. Ako je koristila svoj originalni pasoš/identifikacijski dokument ili krivotvoreni, da li je bila potrebna ulazna/izlazna viza?
10. Ako da, koji Odjel za vize i iz koja ambasada se posjetila? Da li je ona išla osobno ili je bila u pratnji? Ako da, ko ju je pratio? Kada (datum i vrijeme) se posjet dogodio? Da li je trebalo platiti neku takšu, ko je trebao platiti i kojim sredstvima? Da li se izdala potvrda i da li je zabilježen datum i vrijeme? Da li se može sjetiti kako je izgledao službenik koji je radio na aplikaciji? Da li ga može opisati?

11. Da li su drugi dokumenti korišteni kao dodatak aplikaciji za vizu, kao npr. pismo sponzorstva, registriranje u školu za jezike, ponude za posao, itd.? Ako da, da li postoje kopije? Pribaviti detaljan opis.
12. Gdje su se kupile putne karte i ko ih je kupio?
13. Kojim sredstvima (gotovinom, čekom ili kreditnom karticom)? Na koje ime se karta kupila?
14. Opisati detalje vozila, željeznice, brodske ili avionske kompanije?
15. Koji je bio datum i tačka polaska?
16. Da li je bila u pravnji do polaska? Ako da, kako je došla do tamo i s kim?
17. Da li je putovala s drugim žrtvama ili trgovcima? Ako da, dati detaljan opis.
18. Ko ih je prijavio, kod koga i u koje vrijeme? Kakav je prtljag prijavljen? Da li se nešto kupilo prije polaska i ako da, čime je plaćeno? Na kojim sjedištima su sjedili i ko je sjedio pored koga u avionu, vozilu, itd.? Da li se kupovalo u free-shopovima tokom puta? Ako da, čime se plaćalo i ko je kupovao?
19. Da li je bilo kontrole pri polasku? Da li je bila ispitivana od strane imigracijskih službenika, graničara ili carine prije polaska? Da li je trebala popuniti ikakav formular? Ako da, gdje se formular predao i kome?
20. Pri ulasku u zemlju tranzita i odredišta, da li je bila ispitivana od strane ikakvog službenika i da li je popunjavala dokumente za ulazak? Ako da, gdje i kada? S kojim se imenom služila?
21. Da li je ijednu osobu koja je putovala s njom ispitivao neki od službenika za imigraciju? Ako da, da li su popunjivali ikakvu dokumentaciju?

Komunikacije

1. Kako se ostvario kontakt između žrtve i trgovca; pismom, fiksnom telefonskom linijom, mobilnim telefonom, putem faksa ili elektronske pošte?
2. S kojim se brojevima ili adresama raspolagalo?
3. Da li je ona vidjela neke od brojeva? Ako da, koje je bilo ime preplatnika?
4. Ako je korišten mobitel, koje vrste je bio i da li se zna čija je mreža korištena? Da li je ikad vidjela ime provajdera na displeju?
5. Da li je organizator koristio laptop kompjuter i/ili lični adresar (rokovnik)? Ako da, opisati kakve su vrste bili i da li zna više detalja npr. lozinke, provajdere za e-mail usluge, itd.?

Financijske transakcije

1. Da li joj je poznata banka, lični ili poslovni računi i brojevi računa ili lokacije koje se koriste u ovakvim situacijama?
2. Da li su organizatori koristili bankovne kartice, kreditne kartice, putne čekove ili šoping kartice dok su ih vrbovali i isporučivali? Ako da, gdje i kada i u koju svrhu se isto odvijalo? Kako su se plaćale putne karte? Aplikacija za vizu? Kupljeno iz prodavnica, itd.?
3. Da li se kupovala strana novčana valuta prije njenog puta? Ako da, gdje, kada i kako se platila?
4. Da li je ikad vidjela račune za zakupninu ili reklamu, telefonske račune? Ako da, kako su bili plaćani i kome se plaćalo?

13.3. Fizičko, seksualno i psihičko zlostavljanje

Dio C liste provjere je primjereno širokom spektru najbolje policijske prakse za istraživanje zlostavljanja. Ono što moramo posebno podvući u postupku ispitivanja žrtve su pravila prema kojima je zabranjeno postavljati pitanja žrtvi (seksualne eksploracije) u smislu njenog prethodnog seksualnog iskustva (član 86(5) Zakona o krivičnom postupku BiH). Naime, oštećenog krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njegovom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela, a ako je ipak takvo ispitivanje obavljeno – na takvom iskazu ne može se zasnovati sudska odluka, a o čemu govori i član 264(1) Zakona o krivičnom postupku BiH. Nijedan dokaz koji se iznosi da bi pokazao ranije seksualno iskustvo, ponašanje ili seksualnu orientaciju oštećenog neće biti prihvatljiv.

Otmica

1. Gdje, kada i kako?
2. Da li je bilo nasilja? Ako da, kako se manifestiralo i kakve su bile žrtvine ozljede?
3. Da li se koristilo oružje? Ako da, dati detaljan opis.
4. Da li je žrtva bila drogirana na bilo koji način?
5. Ako da, dati detaljan opis. Da li se drogiranje odvijalo putem injekcije, inhalacijom ili oralno?
6. Da li je žrtva bila upozorenna na posljedice ukoliko pokuša pobjeći? Ako da, dati detaljan opis prirode prijetnje i osobe koja je prijetila.
7. Da li je išta rečeno? Ako da, o čemu se govorilo, ko je govorio i na kojem jeziku, dijalektu ili s kojim akcentom? Da li su se spominjala neka imena ili nadimci?
8. Ako žrtva zna, neka kaže gdje je bila odvedena? Kako je odvedena? Koliko dugo je vremenski trajalo da je dovedu od mjesta gdje je oteta do mjesta gdje je zatvorena?
9. Pribaviti detaljan opis mjesta zatvaranja i okolicu istoga. Da li je mogla čuti glasove ili zvukove, kao npr. vozove ili avione? Da li može dati ikakve druge detalje kako bi identificovala lokaciju?
10. Pribaviti detaljan opis osumnjičenih, vozila i prostorija.

Nezakonito zatvaranje

1. Gdje su je držali i koliko dugo?
2. Pribaviti detaljan opis unutrašnjosti prostorije, lokacije i okolice.
3. Kako je zatvorena? Da li je bila fizički odvedena i zatvorena? Ako da, dati detalje mjesta gdje je zatvorena, brave, pristupa i izlaza, ključeva i ko ih je imao?
4. Ako je bilo čuvara, opisati detaljno čuvare i bilo kakav razgovor ako se odvijao.
5. Da li je bila ograničena na jednu prostoriju ili se mogla slobodno kretati unutar određenog prostora?
6. Da li su joj rečene posljedice ako pokuša pobjeci? Ako da, detaljno opisati prirodu prijetnje i osobe koja je prijetila.
7. Da li je bilo svjedoka gore navedenim događajima? Ako da, navesti sve detalje.

Fizički i seksualni napad

1. Kad je zlostavljanje počelo i u koliko navrata? Pribaviti tačne datume, gdje ih je moguće pribaviti. Koristiti se značajnim događanjima da se odredi vrijeme, ako se sa sigurnošću ne može ustanoviti datum.
2. Gdje se zlostavljanje odvijalo? Pribaviti puni opis događanja: izgled sobe, kreveta, kauča, ukrasa, nošene odjeće, oštećenja, posteljine, boja, vrsta.
3. Kakve je prirode bilo napastvovanje? Puni opis uzrokovanih ozljeda. Da li je seksualno napastvovanje bilo vaginalno ili analno silovanje, ili je bilo prisilno oralno ili manualno neprimjereno napastvovanje? Da li je došlo do erekcije i penetracije? Da li je došlo do ejakulacije? Da li su se koristili prezervativi, da li je korišteno oružje?
4. Šta joj je rečeno tokom zlostavljanja? Da li joj se prijetilo nasiljem i ko je prijetio?
5. Koja je bila svrha zlostavljanja? Da li je to bilo samo iz razloga seksualnog zadovoljavanja ili je bila fizički ili seksualno napastvovana kako bi je se uplašilo, prisililo i istreniralo? Da li je to bila kazna zbog neposluha ili pokušaja bijega?
6. Da li je fizički ili verbalno iskazala odbijanje ili je izostao pristanak? Ako da, opisati kako je tačno to učinila? Da li je nanijela ikakve povrede svome zlostavljaču tokom napastvovanja? Ako da, dati opis povreda.
7. U slučaju seksualnih napastvovanja, žrtve često izjave da nisu ništa rekle niti učinile kako bi se oduprle napadu i da su se samo prepustile napasniku da bi izbjegle fizički napad pored seksualnog. Od vitalne je važnosti to zapamtiti, ne samo zato što napad može rezultirati silovanjem, čak iako se žrtva nije opirala ili iskazala svoju nevoljnost, već i zato što to ilustrira totalni poraz i ropstvo žrtve.
8. U kakvom je fizičkom stanju bila nakon toga? Da li je patila od potresa, kontinuiranog unutrašnjeg i vanjskog krvarenja, povraćanja, mučnine, itd.?
9. Da li je ikome rekla šta joj se dogodilo? Ako da, dati podrobne detalje o osobi kojoj je rekla i o onome što je rekla.
10. Da li je trebala ili je dobila ikakvu medicinsku pomoć zbog ozljeda? Ako da, dati detalje o ljekaru, bolnici, klinici, registru, itd.
11. U kakvom je stanju bila (strahu), u toku zlostavljanja i poslije?
12. Šta je bilo rečeno ili učinjeno nakon svega? Da li joj se prijetilo daljim zlostavljanjem? Ako da, u kom kontekstu? Da li su zlostavljači izrazili žaljenje?
13. Pribaviti tačan fizički opis napadača i posebnost kao tetovaže, probušene uši, ožiljke ili biljege, glas ili akcent jezika, miris parfema, stanje zubi, noktiju, itd.
14. Da li je bilo svjedoka za sve gore navedeno? Ako da, dati detaljan opis.

14.

ČETRNAESTI SAT NASTAVE

PROAKTIVNA ISTRAŽNA METODA: PROAKTIVNA ISTRAGA – VOĐENA PO OBAVJEŠTAJnim PODACIMA: RUKOVOĐENJE PROAKTIVNOM ISTRAGOM, OPERATIVNI CILJ I STRATEGIJA ISTRAGE, PROCJENA RIZIKA

Reaktivne istrage se nerijetko okončavaju neuspjehom zbog čestih promjena odluka žrtava svjedoka i njihovog povlačenja iz saradnje. Alternativno, žrtva koja nije spremna dati izjavu može dati obavještajne informacije o mrežama trgovine ljudima, koja zahtjeva hitno postupanje kako bi se spasile ostale žrtve. Zbog potrebe za hitnom intervencijom zaštite svjedoka nema vremena za nastavljanje proaktivne istrage kako bi se pribavio neovisan dokaz te je istražitelj ostavljen s listom osumnjičenih ali bez praktičnog dokaza na temelju čega bi zasnovao sudski proces, jer i svaka druga spašena žrtva može odbiti da sarađuje. Ovakvi problemi ističu osnovne slabosti reaktivne istrage, a to je da je istražitelj uvijek jedan korak iza osumnjičenog trgovca. S druge strane, proaktivna istraga može biti vrlo efikasna jer istražitelj počinje od početka, postavi plan istrage i kontrolira tok istrage. U tom slučaju trgovci ljudima su ti koji su korak iza, jer oni nikad ne mogu biti sigurni od kuda, kada i kojim sredstvima istražitelj može odlučiti da intervenira.

Nakon što se dođe u posjed podataka o trgovini ljudima i identificuje žrtva, moguća su tri razvoja događaja:

- ✓ Prvi je poduzimanje hitne intervencije protiv trgovaca ljudima, kako bi se spasile ostale žrtve ili spriječilo da nove potencijalne žrtve upadnu u zamku ili osigurao dokaz koji bi se inače mogao uništiti, izmijeniti, prikriti ili zamijeniti drugim nositeljem informacija;
- ✓ Drugi je da se koriste obavještajni podaci ili iskaz žrtve ili treće osobe kao temelj za razvoj i vođenje proaktivne istrage ili istrage koja će kao cilj imati uznemiravanje rada trgovca;
- ✓ Treći je da se koriste obavještajni podaci ili iskazi kao temelj za detaljnu operaciju skupljanja obavještajnih podataka vezano za trgovce ljudima.

Hitna intervencija će se poduzeti u slučaju gdje procjena rizika jasno ukazuje na potrebu za hitnom intervencijom. Hitna intervencija podrazumijeva poduzimanje sljedeće mjere: angažiranje prikrivenih istražitelja koji će obaviti test kupovinu, ako to dozvoljavaju vrijeme i okolnosti, racija, hapšenje trgovaca, pretres lica, prostorija i prevoznih sredstava, intervjuiranje drugih identifikovanih žrtava.

Ukoliko hitna intervencija nije neophodna, pristupit će se vođenju proaktivne istrage. Jedno od ključnih pitanja, koje se postavlja u provođenju proaktivne istrage, vezano je za segment istrage u kome akcija obavještajnog prikupljanja informacija prestaje, a proaktivna operacija prikupljanja dokaza počinje. Međutim, važno je da se sve aktivnosti unutar istrage provode u skladu sa zakonima i pravilima, jer ta razlika tada više i nije od toliko vitalnog značaja. Ono što je bitno jeste da su taktike, koje se koriste u fazama prikupljanja obavještajnih podataka i fazi evaluacije, odobrene i provedene u skladu s relevantnim procedurama jer, u mnogim slučajevima, činjenice, koje su određene u operacijama prikupljanja obavještajnih podataka, budu od ključne važnosti tokom procesa suđenja.

Ukoliko se činjenice nisu prikupile u skladu s važećim zakonima i procedurama, one se ne mogu primijeniti na sudu.

Velika je prednost uključivanje više policijskih agencija u istrage o trgovini. Uvrštavanjem resursa različitih agencija u istražne radnje povećava se potencijal za uspješnu istragu. Svaka istraga se trebala podijeliti na komponentne, kako bi se identifikovalo koje se ostale agencije mogu angažirati i biti u mogućnosti da doprinesu aktivnostima prikupljanja dokaza. U svakom slučaju, potrebno je razmotriti doprinos i učešće: Tužilaštva, policijskih agencija, Granične policije, Službe za poslove sa strancima, Uprave za indirektno oporezivanje, Ministarstvo vanjskih poslova, institucije nadležne za poslove socijalne zaštite i zdravstva, nevladinih organizacija koje pružaju pomoći i zaštitu žrtvama. Svaka od ovih institucija ili organizacija može doprinijeti istrazi tokom obje faze, prije ili posle hapšenja. Do istražitelja je da identificira one koji mogu pomoći i on je taj koji će procijeniti sigurnosne rizike, koji mogu proizići pri svakom od slučajeva.

14.1. Rukovođenje proaktivnom istragom

Rukovođenje proaktivnom istragom podrazumijeva prvenstveno donošenje odluke o ključnim rukovodnim pitanjima, koja rukovoditelj istrage mora donijeti, a odnosi se na: postavljanje operativnog cilja; odabir strategije i taktike za postizanje cilja; sačinjavanje procjene rizika za žrtve i rizika za operaciju.

Operativni cilj treba da bude realno i veoma precizno definisan, jer će od toga zavisiti i sve daljnje aktivnosti u okviru istrage. Cilj se definiše na osnovu poznatih činjenica o kriminalu koji se istražuje i njegovim počiniteljima. Cilj najčešće u sebi sadrži, kada je u pitanju trgovina ljudima, spašavanje žrtve, hapšenje trgovaca, osiguranje dokaza protiv trgovaca za sudski proces, identifikacija i zapljena imovine stečene trgovinom ljudima.

Strategija za postizanje operativnog cilja istrage treba se prethodno odabrati i dogovoriti. Strategija treba dati odgovore na pitanja koji će partneri biti uključeni u istragu, da li će se istraga voditi kao međunarodna i, ako je to slučaj, da li će strateški pristup biti na bilateralnoj ili multilateralnoj osnovi. Strategija treba utvrditi i politike, kao i pravila rada unutar multiagencijskog ili multinacionalnog tima. Taktike koje će se koristiti, također, treba utvrditi i ukratko objasniti (npr. nadzor u ljudstvu i tehnicu, presretanje komunikacija, kontrolirana isporuka, itd.).

Procjena rizika za žrtve mora biti sačinjena od početka bilo kakve operativne djelatnosti. Procjena treba najmanje odgovoriti na sljedeća pitanja: u kojem omjeru je nivo rizika za sadašnje i potencijalne žrtve pokriven operativnim temama; da li je rizik prihvatljiv; ako je odgovor negativan, pitanje proaktivne operacije se onda ne pojavljuje ni u jednom događaju.

Procjena rizika vezanog za operaciju procjenjuje nivo rizika koji proizilazi iz odabranih taktika. Procjena treba dati jasne odgovore o rizicima angažiranja svake od odabranih taktika, a posebno opasnostima za angažirane ljudske resurse. Procjena rizika operacije treba dati odgovore i na pitanja poput onih da li će operacija i hapšenje osumnjičenih dovesti do povećanja tenzija u zajednici ili povećanja tenzija na kulturnom polju?

Nakon identifikovanja rizika za žrtve i operaciju, rukovoditelj istrage mora razraditi rukovodni plan rizika kako bi ukazao na iste. Plan rizika na osnovu nivoa i vrste rizika mora dati jasne upute operativnom timu. Plan sadrži operativne instrukcije za rukovođenje rizikom, razvoj sigurnosnih timova za podršku pri akcijama koje će biti provedene i operativne nivoe nadzora. Sastavni dio Plana se odnosi i na proces održavanja procjene rizika pod revizijom, uključujući vremenske intervale i

imenovanje službenika koji radi reviziju. Završni dio Plana svakako treba dati upute operativnom timu o postupku, ako se iznenadno poveća nivo rizika.

Rukovođenje proaktivnom istragom je složeno pitanje koje podrazumijeva stalno donošenje raznolikih kritičnih odluka. Stoga je jako bitno da se vodi uredan i tačan registar takvih odluka kao i obrazloženja razloga donesenih odluka. Ovaj proces vođenja registra pomaže razjašnjavanju i strukturiranju obrazloženja i odlučivanja onako kako istraga napreduje. Ti registri će također poslužiti kao podsjetnik rukovoditelju istrage, a i kao sredstvo odbrane za njega, ukoliko se dogodi da se jedna odluka dovede u pitanje nakon istrage, bilo da bude tokom procesa suđenja ili nekad poslije. Jednom kad se popune prvobitne zabilješke o donošenju odluke na samom početku operacije, (kao što su uključivanje novih subjekata ili taktika ili određenih prilagođavanja izvornim operativnim ciljevima) sva druga pitanja ili razvoj situacije se trebaju zabilježiti u registar, prateći napredak operacije.

Proaktivne taktike se primjenjuju u dvije faze, pred hapšenje trgovaca i nakon hapšenja trgovaca. Taktike koje se primjenjuju imaju za cilj da se uhapse i privedu suđenju trgovci, te da se identificuje, zamrzne i oduzme protivzakonito stečena imovina. U primjeni ovih taktika koriste se kontinuirane i specijalizirane tehnike prikupljanja dokaza.

Kontinuirane istražne radnje su napravljene da prate i odražavaju put i sadržaj kriminala trgovine ljudima. Koliko će biti učinkovite ove istrage, ovisit će o okolnostima u svakom od slučajeva, o nivou bilateralnih ili multilateralnih saradnji koje već postoje i da li se takve istražne radnje mogu provesti sigurno. Sigurnost je vitalno bitna za razmatranje, posebno ako se imaju u vidu svi smjerovi istrage. Povjerljivost operacije se namjerno ili nemamjerno može ugroziti, ako je tajnost operacije kompromitirana, može doći do ozbiljnih posljedica po žrtve i njihovu sigurnost, kao i po uspjeh same operacije. Ukoliko se sigurnost ne može zagaranirati u bilo kojoj fazi istrage, istraga se treba odgoditi, dok se okolnosti ne promjene.

Istražne proaktivne metode se primjenjuju kako bi se ustanovile činjenice, koje se mogu koristiti kao dokaz vezano za svaki pojedini segment trgovine ljudima. Kod reklamiranja, bilo da se radi o novinama ili elektronskim medijima, istraga treba utvrditi: gdje se pojavljuju reklame; ko ih je naručio ili osmislio; ko plaća reklame i kakav je metod plaćanja; da li je plaćanje bilo licem u lice i kad se isplata dogodila; da li je plaćeno putem bankovnog transfera, direktno debitnom, čekom ili kreditnom karticom.

Kada je u pitanju iznajmljivanje prostorija i drugih adresa, kao što su poštanski pretinci ili elektronske adrese ili kućna adresa, potrebno je utvrditi: ko je vlasnik tih adresa i kako je porudžbina plaćena; ako su iznajmljene, ko ih je iznajmio; ko ih plaća i kakav je metod plaćanja; datum plaćanja; da li je plaćanje urađeno lično ili putem bankovnog transfera, direktno debitnom, čekom ili kreditnom karticom. U slučajevima gdje je moguće, i u slučaju da su troškovi korištenja plaćeni lokalnim vlastima ili vijeću, ko ih je platilo: kakav je metod i datum plaćanja. Zatim, ko plaća struju, plin i vodu koji su instalirani u prostorijama i kakav je metod i datum plaćanja. Iste vrste istraga se trebaju napraviti i kad su u pitanju druge usluge vezane za adrese. Da li postoji satelitska televizijska antena montirana na objektu? Da li je možda iznajmljena garaža negdje odvojeno od objekta? Da li su frekventne dostave stvari, kao što su kompjuterska oprema ili namirnice? Da li se pošiljatelj može identifikovati? Ako da, pribaviti detalje.

Vezano za transport potrebno je u istrazi utvrditi način transporta iz zemlje porijekla do krajnje destinacije, operatora transporta, datum, lokacija, metod kupnje putnih karata, korišteni identifikacioni dokumenti: državljanstvo, datum i mjesto izdavanja; vize ili aplikacije za vizu s datumom i mjestom izdavanja; metod plaćanja i detalji računa; detalji ostalih dodatnih dokumenata. Zatim, navesti sve detalje bilo kojeg vozila koje je trgovac koristio tokom procesa; dokumenti o registraciji; dokumentacija o porezu; detalji kupnje ili iznajmljivanja vozila; metod plaćanja, uključujući sve detalje računa; vozačka dozvola i dokumenti o osiguranju; kazne za parkiranje ili neki drugi prekršaj; izdate dozvole za parking.

U odnosu na komunikacije istraga treba utvrditi detalje o telefonima s fiksnom linijom, mobilnim telefonima, faksovima, e-mailovima i internet stranicama s detaljima pretplatnika, izlistanim pozivima, metodama plaćanja i detaljima o stanju slučaja.

Na kraju, u vezi s financijskim transakcijama istraga treba utvrditi porijeklo i detalje svih transakcija u bilo kojoj od gore navedenih kategorija. Takvi detalji će zasigurno olakšati financijsku istragu. Sve financijske transakcije, koje su provedene preko banaka ili bilo kakvih drugih finansijskih ili komercijalnih institucija, trebale bi se detaljno istražiti.

15.

PETNAESTI SAT NASTAVE

PROAKTIVNA ISTRAŽNA METODA – POSEBNE ISTRAŽNE RADNJE: TAJNI NADZOR I PRAĆENJE; PRESRETANJE KOMUNIKACIJA; PRIKRIVENI ISTRAŽITELJI; KONTROLIRANA ISPORUKA

Proaktivna istraga se treba shvatiti kao ključna aktivnost prikupljanja dokaza, baza na temelju koje se mogu izgraditi ostali dijelovi istrage. Tokom istrage na raspolaganju je veliki broj tehnika koje se mogu koristiti. Takve tehnike su slijedeće:

- ✓ Tehnika nadzora i praćenja;
- ✓ Tehnika nadzora ometanjem kao što je presretanje komunikacija, uređaji za praćenje i prisluškivanje;
- ✓ Korištenje prikrivenih istražitelja i tzv. istražitelja test-kupaca;
- ✓ Kontrolirane pošiljke.

Tehnike presretanja mogu osigurati visoko kvalitetne dokaze ali i obavještajne podatke o novim žrtvama, koje se onda mogu nadgledati i snimiti. Ove metode imaju velik broj zajedničkih osobina: tehnike su visoko ometajućeg karaktera, osjetljive su i često kontroverzne; njihovo korištenje je obično striktno regulirano i provjero, te podliježe pravilima konvencija o zaštiti ljudskih prava; njihova implementacija i rukovođenje je složeno i jako osjetljivo; njihovo korištenje će biti podložno jakoj provjeri od strane advokata obrane.²⁵

Evropska Konvencija o ljudskim pravima u svom standardnom testu upućuje da se prilikom odlučivanja o upotrebi ovih tehnika provjeri da li predložena tehnika ispunjava sljedeće kriterije: da li je proporcionalna; da li je zakonita; da li je opravdana i da li je potrebna. Upotreba bilo koje od tehnika mora biti u potpunom i striktnom skladu s važećim zakonom i procedurama primjenjivim u ovoj oblasti. Dokazi pribavljeni na nezakonit način mogu ugroziti istragu i kompletan sudski postupak.

15.1. Nadzor

Korištenje tehnika nadzora u ljudstvu i tehnički mora biti ovlašteno u skladu sa zakonima i proceduralnim pravilima. U krivičnoprocesnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini mjere nadzora su: a.) nadzor i tehničko snimanje prostorija, i b.) tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta, te nadzor i snimanje prostorija. U slučajevima trgovine ljudima česta je pojava da su nekolicina osumnjičenih,

²⁵ Više o procesnopravnim uvjetima pogledati u Modulu: Posebne istražne radnje, dostupno na: http://pravosudje.ba/vstv/faces/pdfServlet?p_id_doc=20553

kao i veliki broj žrtava, pod opservacijom tokom faze nadzora. Identifikovanje osumnjičenih i žrtava, kao i njihov opis, zabilježen u registar nadzora i kontinuitet takve identifikacije vitalna je komponenta ove početne faze. Najbolji način da se pristupi fazi nadzora je na bazi "korak po korak", gdje se operacija nadzora razvija kako se prikupljaju dokazi. Kako brzo se dokaz može razviti ovisit će o kvalitetu i razmjeru obavještajnih informacija s kojima se već raspolaže. U onim slučajevima gdje je visok stepen obavještajnih informacija na raspolaganju, kao što su poznate adrese sigurnih kuća ili poznati datumi i tačke polaska ili dolaska, operacija nadzora se može započeti na puno fokusirani način.

Statični nadzor je uobičajena početna tačka svake proaktivne operacije. Ova prva faza je napravljena kako bi se dobio osjećaj za operaciju, *modus operandi* mreže, i da se identifikuju ključni igrači. Obavještajni podaci mogu biti ograničeni i bitno je da se upamti pravilo da "ako locirate gdje se odvija trgovina, moguće je da locirate i samog trgovca". Najvjerojatnije bi najbolje bilo da se ovakva operacija odvija u zemlji krajnje destinacije. Dokaz koji se pribavi na takav način može dovesti do inicijativa za nadzor u zemljama porijekla i tranzitnim zemljama. Bilo bi od koristi održavati te statične faze nekoliko dana. U takvom slučaju, oficiri za nadzor će imati pravu priliku da nadgledaju *modus operandi* i navike glavnih igrača i bit će u mogućnosti da ih identifikuju. Također, mogu dati indikacije za najbolji metod, kako bi se "pokupila" druga faza mobilnog nadzora.

Sve bitne prostorije ili mjesta otkrivena tokom prve faze trebaju se staviti pod statični nadzor što uključuje sve prostorije ili lokacije koje posjećuju ili osumnjičeni ili žrtve. U to se mogu uključiti prostorije u kojima se žrtve regrutiraju, mjesta odlaska, tranzita ili dolaska, uredi, barovi, bordeli i sl.

Cilj statičnog nadzora je: identifikovati lica koja posjećuju lokaciju i njihov opis, utvrditi kako dolaze i na koji način odlaze kući – da li se koriste vozila, ko ima ključeve tih adresa, ko otvara prostorije i ko ih zaključava, ako su ispravnjene nakon obavljenog posla, da li se prostorije koriste kao rezidencija, ako da, ko u njima odsjeda, da li je žrvama omogućena sloboda kretanja ili su pod nadzorom u svakom trenutku. U slučajevima ulične prostitucije i zonama "crvenih svjetala", utvrditi dokle sežu granice radnog područja i kakav je način rada i kako dolaze u to područje, te koji je broj klijenata koji uživaju usluge prostitucije.

Podaci o broju žrtava i klijenata je posebno važan za finansijsku istragu, kao i za svaki posljedičan slučaj zapljene imovine. Prva bitna stvar kad se razmatra zapljena imovina jeste da se izračuna profit koji trgovci zapravo prime od iskorištanja žrtava. Isto se može saznati iz detaljnog registra nivoa poslovanja i zarađenog novca, no takvi registri rijetko da postoje. Finansijski istražitelj će trebati neke oblike osnovnog dokaza na temelju kojeg će bazirati svoju kalkulaciju. Ovo je slučaj u kojem faza statičnog nadzora postaje vitalna. Ključni dio posla za statični nadzor je zabilježiti svakog klijenta koji koristi usluge žrtava ili koji je žrvama dao novac, ukoliko se radi o slučajevima seksualne eksploracije. Ovakav vid prikupljanja dokaza se treba raditi tokom cijelokupnog perioda radnog dana i treba pokrivati period informacija za najmanje tri dana. Na kraju procesa, finansijski istražitelj će koristiti cifru posmatranih klijenata na dnevnoj bazi kao jedan od sredstava za računanje ukupnog iznosa. U slučajevima gdje ne postoje drugi registri, ovo može biti jedino sredstvo izračuna i čitav proces izuzimanja imovine može ovisiti od toga.

Kombinacija statičnog i mobilnog nadzora je drugi korak u operaciji nadzora. Postiže se raspoređivanjem mobilnog nadzora, koji prati ključne igrače od trenutka kad zatvore lokacije u vrijeme zatvaranja objekata, primjerice u zemljama porijekla, i prate osumnjičenog od adrese koju koristi u fazi angažiranja žrtvi, pa sve do mjesta gdje živi – kućne adrese ili prati žrtve kući s mjesta gdje su radile.

U onim slučajevima gdje glavni osumnjičeni ne posjećuju ključne lokacije, jedina taktika koja je na raspolaganju je da se prate kretanja žrtava ili njegovih saradnika, kako bi se uspostavila šema kretanja glavnih osumnjičenih. Jednom kad se osumnjičeni i žrtve uspješno uprate do svojih kućnih adresa, te nove adrese se tad trebaju staviti pod statični nadzor. I dok osumnjičeni ili njihovi saradnici obično budu u blizini žrtava, kako bi držali kontrolu nad njima, važno je imati na umu moguću razliku između adresa koje koriste žrtve i adrese koje koriste glavni osumnjičeni.

Ukoliko su se osumnjičeni i žrtve uspješno pratili do njihovih kućnih adresa, druga statična faza se stavlja u operaciju i treba se osigurati da se pribave sljedeći dokazi: vrijeme odlaska i dolaska na adresu osumnjičenog i žrtve, osobe koje prevoze, sredstva transporta, posjed ključeva prostorija na dotičnim adresama, veze među osumnjičenim i žrtvama, stepen slobode koji je dozvoljen žrtvama, da li one imaju ključeve, da li im je dozvoljeno izlaziti napolje bez pratrne.

Treća faza nadzora je mobilni nadzor glavnih osumnjičenih. Nakon što se utvrdi *modus operandi* kriminala i glavni osumnjičeni, sljedeća faza je pribaviti dokaze protiv glavnih osumnjičenih. Važan korak predstavljaju dokazi o stilu života osumnjičenog, odnosno da osumnjičeni ne rade ili imaju bilo kakav vid zakonitog zaposlenja, ili ukoliko imaju, da je onda bitno povezano sa samom trgovinom ljudima – primjerice da su vlasnici bara i da osumnjičeni troše novac na posjete kasinima, kladionicama, noćnim klubovima barovima ili restoranima.

Pored već gore navedenih ciljeva, faza mobilnog nadzora može pružiti dokaze sljedećih kritičnih činjeničnih tačaka: opće veze između osumnjičenih i žrtava u različitim okolnostima; prisutnost osumnjičenih u ključnim prostorijama gdje se organizuje ili vrši trgovina; prisutnost osumnjičenih u odjelima za vize u ambasadama, putnim agencijama i polaznim tačkama za trgovinu ljudima; prisustvo osumnjičenih u bankama, mjenjačnicama ili bilo kojim mjestima koje bi ukazalo na financijsku transakciju. Uporedo s utvrđivanjem *modusa operandi* kriminala i općih veza između osumnjičenih i žrtava, u ovom slučaju je cilj da se pribavi dokaz koji povezuje osumnjičene sa što je više moguće specifičnim detaljima kriminalnih radnji. Tim sredstvima je moguće osigurati nepobitan dokaz koji povezuje osumnjičenog s kriminalom i koji pokazuje njegovo znanje o samoj kriminalnoj radnji.

Brojni su načini dokumentiranja dokaza iz nadzora:

- ✓ Video zapis predstavlja neupitnu zabilješku dokaza i praktično je nemoguće za obranu da ju pobije. Video snimanje iz statične pozicije je standardna procedura. Isto se može postići iz mobilnog nadzora.
- ✓ Za dokumentiranje dokaza mogu se koristiti i lokalni ili komercijalni audio-vizuelni sistemi nadzora. Porast audio-vizuelnih sistema nadzora, postavljenih i upravljenih od vlasti ili komercijalnih entiteta (CCTV), omogućava dokumentiranje dokaza. Te kamere mogu snimiti prisutnost osumnjičenih ili žrtava ili mogu biti preusmjerene po potrebi nadzora u istu svrhu.
- ✓ Sveobuhvatni interni CCTV sistemi su u operaciji na mnogim lokacijama koje trgovci posjećuju i kao takvi su neprocjenjivi. Mjesta kao što su aerodromi, brodske luke, kasina, banke, ambasade, itd., mogu omogućiti potvrđan dokaz prisutnosti i saradnje.
- ✓ Pisani dokazi mogu biti prikupljeni na više mjesta u ovoj fazi istrage. Mnogo je mogućih izvora informacija u ovoj kategoriji, kao što su dokumenti za aplikaciju za vizu, karte za imigraciju, rezervacije karata, bankovne transakcije, putne rezervacije, itd.

15.2. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija

Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, upada u veze ili instaliranje prikrivene opreme, kao što su uređaji za praćenje, slušanje ili snimanje, mogu biti izvori visokokvalitetnih obaveštajnih podataka i dokaza. Prije upotrebe ove metode potrebno je razmotriti da li se isti cilj može postići na drugi način s obzirom da postoji mogućnost da trgovci ne koriste mobilne ili fiksne telefonske linije ili e-mail, već se možda ograničavaju na korištenje javnih telefonskih govornica i druge oblike komunikacije. Odluci o upotrebi ove istražne tehnike treba prethoditi procjena praktične predvidivosti i procjena

rizika vezanih za angažiranje i povlačenje opreme. U obzir treba uzeti i procjenu da li će biti moguće reagirati na informaciju otkrivenu tehničkim nadzorom, bez da se rizikuje sigurnost operacije te da li je proizvod tehničkog nadzora prihvativ na sudu kao dokaz. U obzir treba uzeti i to da li će biti potrebno otkriti o kakvoj se tehnički radi, kako bi se ukazalo da je dokaz prihvativ na sudu. Ako da, da li težina dokaza opravdava otkrivanje te visoko osjetljive tehničke opreme za nadzor i primjenjene procedure. Na kraju potrebno je odvagati i to da li se osjetljivi materijal koji se spominje kao rezultat, npr. identitet, može sačuvati kao povjerljiv podatak ili će biti potrebno otkriti sve detalje.

15.3. Prikriveni istražitelj, simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine

15.3.1. Prikriveni istražitelj

Trgovina ljudima ne samo da prirodno stvara strukturne prilike za uključivanje prikrivenih istražitelja, simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine, nego stvara i veliki broj dodatnih problema za istražitelja, dok razmatra da li da iste stavi na zadatak ili ne. Osnovno prethodno pitanje i odgovorost rukovoditelja istrage kada odlučuje da li da angažira prikrivenog istražitelja je pitanje sigurnosti. Rizici, koji su sastavni dio svake prikrivenih operacija ili simuliranog davanja potkupnine, ne mogu biti eliminirani u potpunosti zbog svoje prirode, a glavna odgovornost rukovoditelja istrage je da se pobrine da rizik bude u potpunosti procijenjen i umanjen koliko je moguće.

U predmetima trgovine ljudima prikriveni istražitelji mogu biti korišteni za probijanje zavjere kriminalnih organizacija i mogu biti korišteni za simulirani otkup ili davanje potkupnine. Prije donošenja odluke o njihovom korištenju potrebno je razmotriti šta se njihovim korištenjem namjerava postići i da li se cilj može postići drugim mjerama. Sljedeće pitanje za razmotriti je da li prikriveni istražitelj posjeduje različite vještine i znanje da ispunji zadatak, kakvo mu je znanje jezika i poznavanje kulture u području u kome će biti korišten, te isto tako i da li rukovoditelj, koji je ujedno i odgovoran za prikrivenog istražitelja, posjeduje vještine i znanje koje su potrebne za planirani zadatak. Sastavni dijelovi plana korištenja prikrivenog istražitelja trebaju biti i odgovori na sljedeća pitanja :

- ✓ na koji način će se prikriveni oficir predstaviti mreži kriminalaca;
- ✓ da li je izvodivo da se koristi doušnik;
- ✓ da li je moguće da se uvede još prikrivenih istražitelja;
- ✓ kakva je uloga prikrivenog oficira;
- ✓ šta je paravan prikrivenog istražitelja i u kojem stadiju bi njegovo ubacivanje u proces trgovine najviše imalo uspjeha;
- ✓ gdje će prikriveni istražitelj djelovati;
- ✓ kakva su operativna uputstva u smislu koliko duboko oficir može prodrijeti u mrežu kriminala;
- ✓ kakav metod će se koristiti za bilježenje dokaznog materijala i na koji način će se isti rukovoditi i spremiti na sigurno mjesto.

U okviru planirane operacije, posebno će se procijeniti kakvi su rizici po sigurnost prikrivenog istražitelja i na koji način se planira rukovođenje tih rizika. Na kraju neophodno je obaviti detaljne

konsultacije prije i razmatranja predloženog uključivanja prikrivenog istražitelja sa specijaliziranim jedinicom, ako takva postoji u agenciji.

15.3.2. Simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine

Simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine mogu biti od velike važnosti u slučajevima trgovine ljudima koje mogu rezultirati i dobrom dokazom. Kao i sve druge proaktivne istražne tehnike i simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine zahtijeva detaljno planiranje i razmatranje velikog spektra pitanja kao: šta je cilj i da li se isti može postići drugim sredstvima; da li prikriveni istražitelj i rukovoditelj istrage posjeduju potreban nivo vještina i znanja da izvedu i rukovode zadatkom; da li su istražitelji svjesni samog rizika upadanja u zamku, kakva je struktura i šema predstavljanja oficira kao kupca; kakva su sredstva za dokumentiranje rezultata angažmana i na koji način će se ista rukovoditi i prikladno sačuvati; koliki je rizik pri angažmanu i kakav je plan da se upravlja tim rizicima.

Ključna dilema u svakom korištenju prikrivenih istražitelja za simulirani otkup ili davanje potkupnine jeste u načinu dokumentiranja dokaza. Najefikasnija metoda je u korištenju uređaja za snimanje ali je jasno da će odluka o korištenju ili izboru uređaja za snimanje ovisiti o okolnostima slučaja. No sigurnost oficira je uvijek na prvom mjestu. Čak i onda kada nije praktično da se nosi uređaj za snimanje, oficir i dalje treba da iznalazi rješenje za pribavljanje nekog oblika dodatnog dokaza za svoje djelovanje. Ovo se može obaviti kombinacijom snimljenih telefonskih poziva, korištenjem oficira za nadzor van prostorija, koji bilježe činjenicu da je prikriveni istražitelj ušao i napustio prostoriju ili područje, kao i vrijeme njihovog dolaska i odlaska. U slučajevima gdje se ne može koristiti oprema za snimanje niti dodatne tehnike dokumentiranja, istražitelj treba sačiniti sveobuhvatne zabilješke o akciji u što kraćem roku, nakon njenog okončanja.

U slučaju korištenja prikrivenih istražitelja za simulirano davanje potkupnine, službenik ni pod kojim uvjetima ne smije koristiti seksualne usluge žrtve. Pitanja sigurnosti prikrivenog istražitelja je krucijalno pitanje o kome se mora voditi računa sve vrijeme operacije. Ne smije se prepostaviti da istražitelj nije ne riziku zbog toga što ulazi u prostorije u kojima su samo žrtve, obično žene i djeca. Moguće je da tu budu prisutni trgovci ili njihovi zaštitari. Stoga je potrebno da se angažira vanjski zaštitarski tim u blizini mjesta, kako bi mogli pravodobno reagirati ukoliko nastane problem, kao i osigurati dodatni dokaz u kojem vremenskom periodu je prikriveni istražitelj ušao i izašao. Ne postoji siguran i nepogrešiv način kojim bi prikriveni istražitelj tražio pomoć. Korištenje nekog vida alarma može biti rješenje, ali njihovo korištenje je ograničeno istim parametrima koji se odnose na uređaje za snimanje. Kao i sa svakim radom ove vrste, uvijek je prisutan faktor rizika i svaki slučaj se mora procijeniti. Ako je rizik prevelik, angažiranje se obustavlja.

Kontrolirano plaćanje je taktika pri kojoj prikriveni istražitelj simulirano plaća za uslugu bilo u gotovini, čekom ili kreditnom karticom što se poslije može provjeriti kako bi se ustanovilo gdje i kome je konačno plaćanje izvršeno. Korištenje ove taktike ali i vrijeme zavisit će od metode plaćanja koja je trgovcima ili žrtvama prihvatljiva. Obično je to gotovina ali može se dogoditi da se u nekim prilikama koristi ček ili kreditna kartica.

Činjenica koja se uvijek mora imati u vidu, kada se žrtvi plaća u gotovini, jeste da ta taktika ne može garantirati uspjeh. Nije baš uvijek slučaj da taj novac završi u rukama trgovca. Novac koji je dat žrtvi, ona može potrošiti, sakriti ili na drugi način otuđiti i da ne bude predat trgovcu. Ali veliki je broj slučajeva iz prakse da je ova metoda ipak bila vrlo uspješna i uvjerljiva.

Ako se odluči da se koristi ova taktika, pravovremenost i integritet metode plaćanja su ključni faktori. Vrijeme plaćanja mora biti usko koordinirano s hapšenjem trgovca i racijom u prostorijama korištenim za trgovinu. Postoji nekoliko metoda za praćenje isplate, a tako da se dokaže da je novac, koji je nađen kod trgovca, isti onaj koji je dat žrtvi ili posredniku preko prikrivenog istražitelja (označavanje hemijskim substancama nevidljivim ljudskom oku, fotokopiranje novčanica s bilježenjem datuma i vremena na fotokopijama, upisivanje serijskih brojeva novčanica u dokazni registar pred isplatu).

Plaćanje čekom ili kreditnom karticom nudi odličnu mogućnost, ne samo za prikupljanje dokaza da trgovac eksplloatira žrtve, nego i da se u ranoj fazi uradi određivanje toka novca, koji finansijski istražitelj može pratiti. Gdje je moguće ovu vrstu taktike – plaćanje čekom ili kreditnom karticom, treba uvesti u istragu što prije. Ovo će pružiti vrijeme za finansijskog istražitelja da prati uplate na račun primatelja i da od te tačke prati put novca.

15.4. Kontrolirana isporuka

Upotreba kontroliranih isporuka, (u krivično-procesnom pravu u Bosni i Hercegovini: nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela) u kontekstu trgovine ljudima je kompleksno i vrlo osjetljivo pitanje. Kontrolirana isporuka se dešava kada se s namjerom dozvoli tranzit i uvoz ilegalne robe da bi se osiguralo pribavljanje dokaza, hapšenje počinitelja, a da se pritom ne izgubi kontrola nad ilegalnom robom. Ova tehnika može rezultirati visoko kvalitetnim dokazima ali u pravilu se primjenjuje na trgovinu robom, kao što je droga ili oružje, i kontraverzno je pitanje da li se treba primijeniti za operacije trgovine ljudima, jer je potencijalno opasna.

Potencijalnu opasnost predstavlja to što kontrolirana isporuka ne ostaje uvijek pod kontrolom istražitelja. U istraživanju trgovine ljudima, kada su umjesto oružja ili droge u pitanju ljudska bića kojima se trguje, potpuna procjena rizika mora prethoditi bilo kojoj odluci o upotrebi ove tehnike. Rizik se mora procijeniti na osnovu svih raspoloživih obavještajnih podataka i/ili dokaza o načinu rada mreže trgovine koja se istražuje. Međutim, ako nema takvih obavještajnih podataka ili ako raspoloživi obavještajni podaci ne uključuju takve faktore koji bi učinili rizik nekontroliran, može se dozvoliti nastavak isporuke da bi se iskoristile mogućnosti za dobijanje najboljih dokaza protiv trgovaca. Ukoliko procjena rizika dozvoljava upotrebu kontrolirane isporuke u istraži, u nastavku planiranja potrebno je sačiniti plan upravljanja rizikom.

Kontrolirana isporuka daje dokaze najvećeg kvaliteta ali te dokaze je ipak neophodno dokumentirati. Maršute kretanja i mjesta ulaza i izlaza pružaju vrijedne mogućnosti da se stvore neupitni dokumenti. Slične mogućnosti nude i većina parkinga, ulaza i izlaza s terminala, naplatna mjesta za parking i cestarinu. Dokumenti koji se mogu koristiti kao dokazi su brojni: imigracione ulazne ili izlazne potvrde, carinske deklaracije, putne karte i ulazne karte, liste putnika.

16.

ŠESNAESTI SAT NASTAVE

**PROAKTIVNA ISTRAŽNA
METODA – KLASIČNE
ISTRAŽNE RADNJE I
DOKUMENTIRANJE:
PRETRES LICA
I PROSTORIJA;
PRIVREMENO ODUZIMANJE
PREDMETA; ISPITIVANJE
OSUMNJIČENIH**

Cilj istrage nakon što su osumnjičeni uhapšeni je jednostavan, prikupiti dokaze koji će podržati optužnicu protiv osumnjičenog za trgovinu ljudima i druga povezana krivična djela. Bitni dokazi će biti pronađeni u sastavnim dijelovima krivičnog djela: odabiru i regrutiranju žrtve, putovanjima i drugim kretanjima, načinu rada, životnom stilu, seksualnom, radnom ili nekom drugom iskorištavanju žrtava, saradnicima i saučesnicima, troškovima i ostvarivanju zaradi. Dokazi se nalaze uglavnom u tri osnovna izvora: dokazi prikupljeni u fazi nadzora prije hapšenja i u prikrivenim operacijama; dokumenti i drugi dokazni materijal, prikupljeni u fazi prije i tokom hapšenja; i informacije prikupljene od žrtava ili od osumnjičenih tokom intervjeta i ispitivanja.

16.1. Hapšenje

Nakon što su posebne istražne tehnike osigurale dovoljno dokaza za uspješno procesuiranje trgovaca i nakon što je načinjena odgovarajuća procjena, pristupit će se klasičnim istražnim metodama, hapšenju osumnjičenih, racijama, pretresima, privremenom oduzimanju predmeta, saslušanju osumnjičenih, vještačenjima itd.

Pravovremenost i koordinacija su ključni faktori za uspjeh operacije hapšenja. Nerijetko će u kompleksnim istragama iskrasnuti potreba da se operacija hapšenja provede u kratkom roku, naprimjer, ako nadzor ili prikriveni istražitelji budu kompromitirani, ili ako se iznenada javi povećani rizik za žrtve. Stoga je preporučivo da se unaprijed pripremi okvirni plan hapšenja, tako da se može primijeniti u iznenadnim situacijama i bez čekanja. Naravno, plan se mora stalno ažurirati kako istraga napreduje. Hapšenja se moraju provesti koordinirano na način koji će maksimizirati mogućnost istovremenog hapšenja što više osumnjičenih, spašavanja što više žrtava i uzimanje dokaza.

U slučajevima koji uključuju zajedničke međunarodne operacije neophodno je sve aktivnosti koordinirati s drugim agencijama da se osigura maksimalna mogućnost istovremenog hapšenja ključnih igrača u svakoj od zemalja. Ukoliko je poduzimana kontrolirana isporuka, hapšenje se mora iskordinirati s tom isporukom kao i s najpogodnjim momentima, ukoliko se vodila operacija simuliranog otkupa ili potkupljivanja. I na kraju, ne manje bitno, potrebno je hapšenje iskoordinirati s paralelnom finansijskom istragom, tako da se osigura da naredbe Suda za osiguranje i/ili privremeno oduzimanje imovinske koristi, pribavljene krivičnim djelom trgovine ljudima, mogu biti izdate u isto vrijeme kada se vrše i hapšenja.

Hapšenje će zahtijevati pravovremeno i odgovarajuće planiranje potrebnih sredstava, što će prvenstveno ovisiti od veličine operacije. Broj osoblja, transportnih i komunikacijskih uređaja će ovisiti od uvjeta operacije. U ovakvim predmetima planovi hapšenja su složeni te prepostavljaju rad sa osumnjičenima, žrtvama i klijentima, pa bi timovi za hapšenje trebali biti oformljeni na način da odgovore svim potrebama prilikom akcije.

Ukoliko se prilikom hapšenja zateknu žrtve, one se trebaju ukloniti s mjesta hapšenja što je prije moguće, jer će to umanjiti mogućnost trgovcima da ih uznemire i dati vremena istražiteljima da razviju odnos povjerenja sa žrtvama, koji se može pokazati od ključne važnosti pri budućoj saradnji. Žrtvama se treba omogućiti da uzmu svoje stvari, a time će istražitelj dobiti priliku da provjeri njen identitet i putne dokumente, kao i da provjeri bilo koje druge dokumente koje ona ima, kao što su dnevnik, potvrde o plaćanjima, radni rasporedi, priznanice o transferu novca, itd., a koji mogu da se koriste kao dokaz protiv trgovca. S obzirom na to da je korištenje usluga žrtve trgovine ljudima krivično djelo, ukoliko se prilikom hapšenja osumnjičenih zateknu klijenti s njima će se postupati kao sa osumnjičenima ili svjedocima. Kada je moguće, treba napraviti video snimku službenika kako ulaze u prostorije i hapse osumnjičene, jer se tako može dokazati zakonito i pravilno ponašanje službenika i dokumentirati svi pronađeni dokazi.

16.2. Pretres i privremeno oduzimanje predmeta

U brojnim slučajevima, uspjeh istrage i osuđujuće presude trgovaca su najčešće postignuće zahvaljujući dokumentiranim dokazima, koji su pronađeni tokom pretresa u fazi hapšenja osumnjičenih. Uspješno procesuiranje, stoga, ovisi od pronalaska inkriminirajućeg materijala, a zatim i njegovom privremenom oduzimanju u skladu s krivičnoprocesnim zakonima. Kao što je prilikom hapšenja potrebno uhapsiti sve uključene i sve protiv kojih postoje dokazi, tako i prilikom pretresa treba pronaći i privremeno oduzeti sve što može biti dokaz.

Ukoliko su ispunjeni svi uvjeti po zakonu o krivičnom postupku, u sklopu limita raspoloživih resursa, svi objekti za regrutaciju, transport, eksplotiranje, kuće, stanovi i sve druge prostorije koje koriste osumnjičeni i koje se mogu dovesti u vezu s trgovinom, trebaju biti detaljno pretreseni uz snimanje svake. Svako vozilo koje koriste osumnjičeni se također treba pretresti i snimiti.

Neiscrpna je lista dokaza koji mogu biti pronađeni u pretresu, a oni će se uvijek razlikovati ovisno od okolnosti slučaja i moguće dokazne vrijednosti. Obično se pojavljuju sljedeći dokazi:

- ✓ Gotovina, kreditne kartice, čekovne knjižice i bilo koja druga dokumentacija vezana za finansijske transakcije bilo koje vrste, bez obzira kako mali iznosi bili;
- ✓ Bilo koja dokumentacija vezana za uplate koje je izvršila žrtva trgovcu, kao što su knjige uplata, rukom ispisani spiskovi isplata, formulari za transfer novca, itd.
- ✓ Bilo koja dokumentacija vezana za lične i putne isprave, karte, kuponi, priznanice, kartice za ulaz na avion, priznanice za prtljagu, itd.
- ✓ Bilo koja dokumentacija vezana za izdavanje pasoša i viza, uključujući garantno pismo, formulare za upise u škole za strane jezike, itd.
- ✓ Bilo koja dokumentacija vezana za svakodnevni rad žrtava, kao što su reklamni materijal, dnevni radni rasporedi, ponude usluga žrtava, cjenovnici, unaprijed pripremljeni tekstovi koji se trebaju čitati preko telefona, itd.
- ✓ Bilo koje druge stavke vezane za proviziju usluga prostitucije, kao uniforme, seksualna pomagala, velike količine kondoma, pornografski materijal, itd.

- ✓ Bilo koja dokumentacija vezana za iznajmljivanje objekata za bordele, "sigurne kuće", druge povezane adrese, zajedno s dokumentacijom o načinu plaćanja.
- ✓ Bilo koja dokumentacija o procesu regrutacije, kao što je reklamni materijal, knjige za rezervacije, pisma školama za strane jezike, odjelima za vize pri ambasadama, itd.
- ✓ Svi oblici opreme komunikacijske i informacione tehnologije, kao što su kompjuteri, mobilni telefoni, faks aparati, elektronski organizeri, itd.

Informatička i telekomunikacijska oprema su vrlo korištena pomagala organizovanih kriminalnih grupa, koje se bave trgovinom ljudima, stoga je jako važno pronaći i privremeno oduzeti svu takvu opremu. Kućni računari, džepni elektronski organizeri, faks uređaji, laptopi, mobilni telefoni, osobni komunikatori, pejdžeri i sve kasete iz telefonskih sekretarica neiscrpan su izvor obavještajnih podataka i dokaza. Važno je zabilježiti tačno koja osoba je vlasnik svake stavke, gdje je pronađen svaki uređaj i čije je vlasništvo, pošto će osumnjičeni najvjerovaljnije pokušati negirati vlasništvo opreme da bi pobili bilo koje dokaze, koji se dobiju analizom informacije pronađene na uređajima. Da bi se sačuvali svi podaci u informatičkoj i telekomunikacijskoj opremi neophodno je odmah po ulasku u prostorije uspostaviti kompletnu kontrolu lokacije i sprječiti bilo koga da dira bilo koju opremu. Kada se lokacija obezbijedi, oprema i sve što je prikazano na kompjuterskim ekranima u tom momentu se treba snimiti, tako da se način konekcije i ostalog kasnije može pokazati stručnjacima, koji će možda morati postaviti opremu kasnije pod kontroliranim uvjetima. Za oduzimanje i pakovanje opreme najispravnije je koristiti stručnjake, koji će osigurati ispravno postupanje s opremom, ali tokom rada s opremom treba imati u vidu da će se možda s nje trebati uzimati otisci prstiju ili će se raditi druga vrsta forenzičkog pregleda.

16.3. Intervjuiranje i ispitivanje

Nakon što se okonča hapšenje, pretresi i spašavanje žrtava, pristupa se ispitivanju osumnjičenih. Iskustva mnogih agencija su pokazala da bi struktura ispitivanja mogla biti vrlo efikasna pri ispitivanju trgovaca ljudima, ako je strukturirana da prvu fazu čini priprema dokaza, drugu fazu opći pregled, treću fazu detaljno ispitivanje i četvrtu, završnu fazu.

Prilikom pripreme dokaza prije ispitivanja trebaju se detaljno pregledati raspoloživi dokazi; izjave žrtava, klijenata i trećih lica o činjenicama i o djelima za koje je trgovac osumnjičen, te o kojima treba biti ispitivan, kao i zabilješke o hapšenju i pretresu.

U fazi općeg pregleda istražitelj treba da se upozna sa općim podacima o prošlosti osumnjičenog i detaljima o njegovoj kriminalnoj historiji; njegovom ponašanju u sredini u kojoj živi, o njegovim putovanjima i kretanjima, podacima o stanovanju, pomagačima, podacima o zaposlenju, prihodima i uopće o životnom stilu. Prije nego otpočne ispitivanje, dokazi o nadziranju, ukoliko ga je bilo, trebaju biti pregledani. Nakon toga slijedi inicijalno ispitivanje u kome je potrebno utvrditi odnos osumnjičenog sa žrtvama; kako i kada su se sreli; njihov fizički i finansijski odnos. Prije završetka ove faze, osumnjičenog treba upozoriti u skladu s odredbama zakona o krivičnom postupku o ispitivanju osumnjičenog.

Detaljno ispitivanje se vodi na način da se dokaže da osumnjičeni nije govorio istinu tokom faze općeg pregleda. Ovo će omogućiti istražnom timu da razmotri ponašanje i stav osumnjičenog i da napravi potrebne izmjene u stilu ispitivanja. Ovo će također omogućiti da se pregledaju i analiziraju odgovori osumnjičenog, te da se u svjetlu dokumentiranih dokaza, koji su sada u posjedu istražnog tima. Detaljno ispitivanje omogućava i da se opovrgnu njegove tvrdnje, kao i da se dokaže da nije govorio istinu.

U završnoj fazi pristup osumnjičenom bi se trebao promijeniti. Umjesto postavljanja uopćenih pitanja o općim stvarima, pitanja bi se trebala odnositi na specifične događaje. Pitanja bi trebala biti postavljana na osnovu dokaza koji su u posjedu istražitelja. Ako je moguće, ovi dokazi bi trebali biti pokazani osumnjičenom i on bi trebao biti pozvan da kaže svoj komentar o njima. Gdje bi dokazi pokazali da su odgovori dobijeni od osumnjičenog lažni, ta činjenica bi trebala biti naznačena i osumnjičeni bi trebao biti upitan da objasni zašto je lagao.

Danas je ustaljena praksa da se koristi tzv. PEACE model (priprema i planiranje, angažiranje i pojašnjenja, sravnjavanje, preciziranje i izazovi, završetak i ocjena), fleksibilan i koncipiran za primjenu manjeg ili većeg obima u svim vrstama razgovora, bez obzira na prirodu krivičnog djela, te na to da li se razgovor vodi sa žrtvom, svjedokom ili osumnjičenim. To znači da se ovaj model u značajnoj mjeri može efikasno primijeniti i kod ispitivanja osumnjičenih za trgovinu ljudima.

Idealno bi bilo da se ispitivanje obavlja u policijskim prostorijama koje su opremljene u te svrhe i koje raspolažu s opremom za audio i video snimanje, što se može pratiti iz druge prostorije. S obzirom na to da je broj takvih prostorija za ispitivanje u BiH nedovoljan, istražitelji bi za ispitivanje trebali osigurati prostoriju koja će barem donekle ispunjavati potrebne standarde, čak i u pogledu sigurnosti istražitelja i ispitanika, kako ne bi došlo do (samo)povređivanja. Podrazumijeva se da prostorija ne smije biti prometna, a svi nepotrebni ulasci tokom ispitivanja se onemogućavaju natpisom koji se postavlja na vrata „Ne ulazi – ispitivanje u toku“.

Za svako ispitivanje istražitelj treba imati plan. Plan ispitivanja određen je onim što se želi saznati, provjeriti i potvrditi od osumnjičenog. Naravno, ne smije se zaboraviti da se ispitivanje osumnjičenih mora obavljati u skladu s odredbama procesnog zakonodavstva.

17.

SEDAMNAESTI SAT NASTAVE

DISRUPTIVNA ISTRAŽNA METODA – ISTRAŽNE METODE SA SVRHOM UZNEMIRAVANJA I OBUSTAVLJANJA DJELATNOSTI: TAKTIČKE MOGUĆNOSTI; MJERE UZNEMIRAVANJA

Istražne metode sa svrhom uznemiravanja i obustavljanja kriminalne djelatnosti mogu biti korisne u slučajevima kada reaktivne i proaktivne istražne metode nisu pogodne. Uznemiravanje i obustavljanje kriminala može se vršiti korištenjem neke od taktičkih opcija za koju se procjeni da je odgovarajuća dатој situaciji. Za razliku od proaktivne opcije, taktike disruptcije ne moraju pratiti neku sekvencu.

U toku istrage trgovine ljudima glavna briga treba biti sigurnost žrtava. Kada to odredi procjena rizika, prva taktika uznemiravanja treba biti trenutni interventni odgovor, odnosno spašavanje žrtve i hapšenje osumnjičenih. Angažiranjem prikrivenog istražitelja ostvarit će se taktička prednost, jer će se omogućiti pregled objekta prije ulaska tima za hapšenje i raciju odnosno dobijanje obaveštajnih podataka. To je vezano za raspored u objektu i broj ljudi u njemu, čime će se omogućiti priprema sveobuhvatnijeg i pravilno interventnog plana. Bez obzira na vrstu objekta u koji se ulazi, trenutna intervencija će se morati zasnovati na zakonskom osnovu. Nakon ulaska, upute vezane za pretres i privremeno oduzimanje predmeta trebaju se uzeti u obzir da bi se obezbijedili svi dokazi koju se mogu naći. Ovaj postupak na kraju može dobiti ključnu važnost kroz identifikaciju i pridobijanje na saradnju žrtvi koje se nađu na lokaciji, a odluče da surađuju.

Ključni faktor pri upotrebi opcije uznemiravanja je taj da će uspješnost uznemiravanja ovisiti od kvaliteta raspoloživih obaveštajnih podataka koji su došli iz većeg broja izvora. Analiza raspoloživih obaveštajnih podataka će dati smjernice za taktike uznemiravanja i usmjeriti ih na najslabije tačke u strukturi trgovine ljudima gdje će biti najuspješnije.

Ove obaveštajne podatke dobijamo različitim stacionarnim ali i dinamičkim poduhvatima. Stacionarna prismotra, ako u nju uključimo i posmatranje iz „parkiranog“ službenog neobilježenog vozila, često može biti početna tačka, odnosno prva radnja kojom se pokreće proaktivna istraga. Svrha prismotre je prikupljanje i produbljavanje obaveštajnih podataka o mreži trgovaca, praćenjem njihovih cjelodnevnih aktivnosti i *modusa operandi*, kako njih tako i njihovih saradnika. U našim uvjetima, stacionarna prismotra se najčešće postavlja na određene pozicije, koje su u vezi sa lokacijama gdje se obavlja komercijalni posao, npr. blizu noćnog bara ili na pozicije blizu mjesta stanovanja trgovaca, njihovih saradnika ili pak žrtava trgovine. Zadaci prismotre u takvim slučajevima su da, između ostalog, utvrde:

- ✓ koje osobe ulaze, odnosno dolaze u te prostore, uključujući opis i karakteristike njihovih vozila;
- ✓ ko i na koji način otključava i zaključava takve prostore;
- ✓ da li su ti prostori prazni nakon zaključavanja ili neko ostaje u njima;
- ✓ da li žrtve imaju slobodu kretanja ili su uvijek pod pratnjom;
- ✓ koji je „tajming“ kretanja žrtava, trgovaca i njihovih saučesnika, te koje su to lokacije koje se posjećuju i na koji način;

- ✓ postoje li neki indikatori da su ženske osobe u opasnosti i ako jesu, u kakvoj su opasnosti;
- ✓ ko su klijenti, a ko ženske osobe koje se eksploriraju, uključujući podatak da li među njima ima maloljetnih osoba odnosno djece.

Kako se stacionarna prizmotra uvijek kombinira s drugim vidovima prizmotre, to će se mogućnosti dobivanja novih i produbljavanje već poznatih obavještajnih podataka proširiti i na utvrđivanje:

- ✓ (novih) lokacija koje posjećuju trgovci, njihovi saradnici i žene koje eksploriraju (banke, prodajni objekti, restorani itd.);
- ✓ vrste i načina prijevoza do tih lokacija;
- ✓ životnog stila i navika osumnjičenih;
- ✓ prijateljsko-poznaničkih, koruptivnih, saradničkih, ljubavnih i drugih veza osumnjičenih.

U istraživanju trgovine ljudima postoje brojne mogućnosti korištenja prikrivenih istražitelja i informatora, ali se sve one, generalno posmatrano, mogu svrstati u dvije mogućnosti korištenja prikrivenog istražitelja u ovakvim slučajevima:

1. kada se prikriveni istražitelj infiltrira u kriminalnu mrežu trgovine ljudima radi prikupljanja obavještajnih podataka i dokaza;
2. kada prikriveni istražitelj učestvuje u kupovini „robe“, odnosno seksualnih usluga.

Prva mogućnost u pravilu predstavlja veoma opasan posao za policijskog službenika koji je u ulozi prikrivenog istražitelja. Rizici su posebno prisutni tamo gdje su pripadnici kriminalne mreže nasilnog „backgrounda“ i gdje postoji međunarodna dimenzija u izvršenju krivičnih djela. U takvim slučajevima veoma je važno da prikriveni istražitelj ima potrebno iskustvo, vještine i znanje te da ga rukovoditelji akcije pravilno usmjeravaju. Podrazumijeva se da i rukovoditelj akcije mora imati neophodno znanje i iskustvo u ovom poslu. U tom kontekstu, uvijek treba imati u vidu da je sigurnost prikrivenog istražitelja i ostalih učesnika u policijskoj akciji primarni zadatak.

U praksi, kod istraživanja krivičnog djela trgovine ljudima, prikriveni istražitelj se pojavljuvao u ulozi potencijalnog korisnika seksualnih usluga. Njegova osnovna uloga u skladu s dosadašnjim iskustvima jeste da potvrdi postojanje organizirane prostitucije na nekom lokalitetu (najčešće u noćnom baru), da otkrije nove detalje i dokaze u vezi s organizacijom rada u navedenom objektu, posebno u pogledu nuđenja seksualnih usluga za novac, te da u vezi s tim spozna i preporuči najbolju metodiku izvođenja buduće policijske akcije. Da bi to postigao, prikriveni istražitelj sam ili s još jednim prikrivenim istražiteljem ili pak informatorom posjećuje navedene objekte, odnosno lokalitete. Tu, na osnovu operativnih instrukcija, koje je prethodno dobio od rukovoditelja akcije, odnosno od postupajućeg tužitelja, on obično konzumira piće, osmatra rad objekta, razgovara nemetljivo sa prisutnim osobljem i na kraju ugovara seksualne usluge s nekom od (prisutnih) djevojaka (radi se o slučajevima seksualne eksploracije).

Mogućnosti disruptivne aktivnosti u segmentu komunikacija i finansijskih transakcija su veoma ograničene a aktivnosti je moguće provesti u segmentima regrutiranja, reklamiranja, transporta i iznajmljivanja. Pri disruptivnim aktivnostima posebno je potrebno uzeti u obzir da taktike uznemiravanja ciljaju širu metu i moguće je da će se individue, kao što su marketinški agenti i agenti za nekretnine i putovanja, itd., žaliti na uznemiravanje ili nepravilnu upotrebu zakona. Ovo se može desiti zato što ukupni efekat rada u skladu sa zakonom za njih može biti šteta u poslovanju. Ako vrijeme dozvoli, aktivnost uznemiravanja se može pojačavati, korak po korak, da bi se poslala poruka trgovcima. Aktivnost uznemiravanja uvijek stvara obavještajne prilike i važno je osigurati da se svi obavještajni podaci zabilježe pravilno. To može biti osnova za kasnije proaktivne operacije.

U segmentu reklamiranja, može se kontaktirati osoba koja pruža tu uslugu i objasniti mu situaciju. Traženje saradnje je obično najbolji način, ali je uvijek dobro ukazati i na zakonske obaveze vezano za rad onoga koji pruža usluge marketinga i napomenuti šta pomaganje trgovine ljudima predstavlja. Ukupno poslovanje agenta za reklamiranje može se konstantno provoditi i tako poslati poruka da će službenici za sprovedbu zakona nastaviti nadgledati njegovu aktivnost. U svim slučajevima, kopije reklame se trebaju zadržati, kao i sačiniti potpuna zabilješka o svim poduzetim akcijama.

Slično akciji koja se poduzima protiv agenata za reklamiranje, može se poduzeti i akcija protiv vlasnika ili agenata za iznajmljivanje koji su angažirani od trgovaca. Treba razgovarati s agentima ili vlasnicima, pregledati dokumentaciju i kopirati je, a zatim dati sva upozorenja vezana za zakonske obaveze. Objekti, sami po sebi, predmet su mnogih zakonskih regulativa. Kada se koriste u komercijalne svrhe trebaju ispunjavati mnoge standarde po pitanjima zaštite od požara, zakona o radu, zdravstvu i okolišu, kao i po zakonima o preduzećima i oporezivanju. To stvara veliki prostor za konstantne kontrole, koje trebaju biti provedene u saradnji s nadležnim inspekcijskim organima i koje mogu biti vrlo produktivne u smislu uznenemiravanja. Rad koji nije u skladu sa striktnim pravilima o zaštiti od požara može dovesti do trenutnog zatvaranja objekta. Nepoštovanje ostalih pravila uglavnom vode do nekog oblika finansijske kazne i postižu cilj stvaranja toliko problema da operacija trgovine postane nemoguća na toj lokaciji.

Uznemiravanje transporta zavisi od raspoloživih obavještajnih podataka o metodama koje trgovci koriste. Uspješnost ovog uznemiravanja, također, zavisi od nivoa saradnje između zemalja izvora i odredišta, ako je u pitanju međunarodna trgovina. Ako tranzitna faza uključuje vize, uska veza s konzularnim uredima može omogućiti uznemiravanje. Kada se zna maršuta putovanja, pojačane granične provjere u svakom dijelu putovanja otežavaju rad za trgovca. Ako su uključene putne agencije i prevoznici veza s njima će se često pokazati uspješnom. Kada postoje obavještajni podaci, koji ukazuju na nedostatak rada u skladu s regulativama, intervenciju treba usmjeriti prema provjerama pravilnosti poslovanja.

U slučaju da se navedene mјere uznemiravanja pokažu neuspješnim, jasna i otvorena policijska aktivnost će obično prekinuti trgovinu, bilo da se poduzima samostalno ili kao dodatak drugim mjerama.

18.

OSAMNAESTI SAT NASTAVE

PARALELNA FINANSIJSKA ISTRAGA: IDENTIFIKACIJA KOLIČINE I LOKACIJE KRIMINALNIH SREDSTAVA KOJA SU PROIZAŠLA IZ KRIMINALNIH RADNJI (ISTRAŽIVANJE, ZAMRZAVANJE I KONFISKACIJA SREDSTVA KOJA SU PROIZAŠLA IZ TRGOVINE LJUDIMA)

S obzirom da je trgovina ljudima lukrativna kriminalna djelatnost i da je to nezakoniti prihod, koji proističe iz činjenja tog krivičnog djela, postoji potreba da se u krivičnu istragu integrira i specifično istražno postupanje usmjereni k otkrivanju, identifikovanju, lociranju, privremenom oduzimanju imovine i imovinske koristi proistekle iz činjenja tih krivičnih djela.

Finansijski aspekti trgovine ljudima podrazumijevaju utvrđivanje prirode, vrste, količine, kretanja i krajnje destinacije profita stečenog trgovinom ljudima koje je moguće dobiti provođenjem efikasnih finansijskih istraživačkih radova. Finansijske istrage su neizostavni dio rada na predmetima organiziranog kriminala, primarno zbog činjenice kako je svrha organiziranog vršenja krivičnih djela stjecanje protivpravne imovinske koristi. Otkrivanje i oduzimanje takve koristi, bez obzira u kojem obliku se ona nalazi, definitivno je najbolji metod urušavanja kriminalnih organizacija, što je potvrdila i dosadašnja praksa u borbi protiv organiziranog kriminala. Naime, danas se smatra da je nedovoljan klasični pristup u krivičnim istragama slučajeva trgovine ljudima, ukoliko u njega nisu integrirane paralelne finansijske istrage, čije provođenje se započinje odmah nakon saznanja da je počinjeno krivično djelo trgovine ljudima s elementima određene organizacije. Svrha paralelne finansijske istrage je da utvrdi tri osnovne činjenice: koliko je novca zarađeno činjenjem krivičnog djela; koliko je ostalo i gdje se nalazi.

Finansijske istrage se sastoje u sistematskom, organiziranom prikupljanju, evaluaciji, analizi i dostavljanju ekonomskih, finansijskih i drugih relevantnih informacija i podataka u svrhe provođenja zakona. Poseban naglasak se stavlja na sistematski pristup u organizaciji kapaciteta u državnim tijelima (policija, tužilaštva, poreski, carinski i drugi organi), koja se trebaju baviti provođenjem finansijskih istraga. Ciljevi finansijskih istraga su višestruki i s kriminalističkog stanovišta dokazi prikupljeni provođenjem finansijskih istraga imaju retrospektivni, trenutni i prognostički značaj. U prvom slučaju, finansijske istrage omogućavaju sveobuhvatnu rekonstrukciju načina na koji je krivično djelo trgovine ljudima izvršeno i stvara osnovu za donošenje sudskih odluka o privremenom oduzimanju (osiguranju) imovine za koju se sumnja da je stečena krivičnim djelom. Tokom trajanja krivične istrage, dokazi prikupljeni finansijskim istragama omogućavaju otkrivanje novih činjenica, tragova, veza između pojedinih osoba, pravnih subjekata, konkretnih aktivnosti koje naizgled nisu nezakonite, pojedinih fizičkih obilježja objekata i predmeta (adrese, motorna vozila, plovila), bankovnih računa, čime se otvaraju neki novi pravci u istrazi i omogućava proširenje istražnog perimetra na osobe ili područja koja do tada nisu bile poznate. U prognostičkom smislu, finansijske istrage omogućavaju rano otkrivanje i blagovremenu reakciju na sumnju da se u nekom slučaju radi o trgovini ljudima, tako što se kroz ranije provedene finansijske istrage otkrivaju načini počinjenja ovih krivičnih djela, što ima svoj strateški značaj i proaktivnu dimenziju u djelovanju.

U formalno-pravnom smislu, finansijske istrage se vežu za institut oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. U suštini, radi se o restitutivnoj mjeri, čija svrha je uspostavljanje stanja narušenog izvršenjem krivičnog djela i u zabrani nezakonitog bogaćenja kriminalnim djelatnostima. S kriminalno-političkog stanovišta ova mjera ima i generalno-preventivnu funkciju, jer se smatra da nezakonita dobit predstavlja „Ahilovu petu“ organiziranog kriminala i kao takva se treba u najvećoj mogućoj mjeri i oduzeti. Materijalni i procesni zakoni krivičnog zakonodavstva propisuju

da se imovinska korist pribavljeni krivičnim djelom utvrđuje u krivičnom postupku po službenoj dužnosti, dakle tužitelj i sud moraju *ex officio* postupati u pravcu utvrđivanja i oduzimanja takve koristi. Gledano s vremenskog stanovišta, tužitelj je zakonom obavezan da tokom istrage, ali i cijelog postupka prikuplja dokaze i izviđa aktivnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinske koristi pribavljeni krivičnim djelom.

Sud iznos imovinske koristi pribavljeni krivičnim djelom utvrđuje po slobodnoj ocjeni, ukoliko bi njegovo utvrđivanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama ili sa znatnim odugovlačenjem postupka. Sud po službenoj dužnosti po odredbama koje važe za izvršni postupak određuje privremene mjere osiguranja. Dakle, mjere osiguranja, ili privremeno oduzimanje imovinske koristi do okončanja postupka, sud određuje prema odgovarajućim odredbama zakona o izvršnom postupku (izuzetno to mogu biti i odredbe zakona o parničnom postupku). Ova mjera se često naziva terminom "osiguranje imovinske koristi", ili čak "zapljena, zamrzavanje" i sl. Cilj privremenih mjer osiguranja je da se od počinitelja krivičnog djela ili osobe koja je u posjedu imovine, koja je predmetom postupka, privremeno oduzme takva imovina ili da se zabrani raspolaganje s imovinom (dakle nije nekada nužno da se imovina i fizički oduzme od osobe koja je u posjedu imovine) radi sprečavanja otuđenja, prodaje, prijenosa ili uništenja. Ukoliko je materija oduzimanja imovinske koristi pribavljeni krivičnim djelom uređena u okviru posebnog *lex specialis* zakona, onda se u odredbama takvog propisa nalaze i instrumenti za privremeno oduzimanje i upravljanje imovinom.

Privremeno oduzimanje se najčešće primjenjuje tokom ranih faza postupka, odmah po započinjanju istrage, a one se sastoje u: zabrani otuđenja imovine, oduzimanju i polaganju novca na poseban račun, zabrani isplata s računa u poslovnoj banci, zabrani isplate dugovanja i potraživanja, a mjeru se može primijeniti kako prema fizičkim tako i prema pravnim osobama. Nezakonita imovinska korist se oduzima sudsakom odlukom, kojom je utvrđeno da je krivično djelo učinjeno pod uvjetima propisanim zakonom, i najčešće je to presuda suda, a rijetko rješenje ukoliko se radi o posebnom postupku, a može se desiti i da su nastupile određene procesne situacije gdje nije moguće donijeti presudu. Predmet oduzimanja je novac, koji je pribavljen izvršenjem krivičnog djela, ali isto tako i predmeti od vrijednosti, kao i svaka druga imovinska korist koja je proizašla izvršenjem krivičnog djela. Imovinska korist su i predmeti, odnosno druge pokretne stvari, koje su prisvojene u namjeri pribavljanja protivpravne imovinske koristi izvršenjem krivičnog djela.

Dokazi prikupljeni finansijskom istragom su dokazi s dvostrukom svrhom, jer pored dokazivanja ostvarene nezakonite finansijske koristi, što je bitan dio bića krivičnog djela trgovine ljudima, dokazat će se i životni stil trgovca ljudima. Pažljivi pregled finansijskih dokaza može odigrati važnu ulogu predstojećem suđenju, prilikom dokazivanja troškova i životnog stila. Pojedini dokazi će smjestiti opuženog na određeno mjesto, u određeno vrijeme. Ovo se ne odnosi samo na krupne, već i na sitne transakcije kao što su plaćanje goriva na benzinskoj pumpi, ili plaćanje računa u restoranu.

Finansijske istrage može provoditi i posebno obučen tim, odvojen od tima koji vodi istragu o trgovini ljudima. U ovakovom slučaju potrebno je obezbijediti blisku saradnju između timova. Finansijskim istragama se prikupljaju informacije i podaci o imovini osumnjičenih, saučesnika, povezanih (bliskih) lica, privrednih društava i drugih pravnih lica. Jako je bitno da se na sveobuhvatan način utvrdi količina, vrsta, kretanje i trenutna lokacija imovine stečene izvršenjem krivičnog djela, udio takve imovine u zakonito stečenoj imovini, struktura imovine, kojom osoba protiv koje se vodi istraga raspolaže (novac, nekretnine, pokretne stvari, prava i dr.), te razlika između zakonitih prihoda i procjene nezakonito stečene imovine. Najčešće se tokom provođenja finansijskih istraga poduzimaju operativne (provjere, razgovori, pretraživanja evidencija i baza podataka) i dokazne radnje (pretresi, privremeno oduzimanje predmeta i imovine, pristup bankovnim računima i dr.), koje su usmjerene k preciznoj identifikaciji imovine za koju postoji određeni stepen sumnje da je stečena krivičnim djelom, te donošenju odluke o privremenim mjerama osiguranja takve imovine radi nastavka vođenja postupka. Kod slučajeva organiziranog kriminala u vezi s trgovinom ljudima, primjenjuju se i posebne istražne radnje koje, osim što služe pribavljanju dokaza o krivičnoj odgovornosti, omogućavaju i utvrđivanje visine imovinske koristi pribavljeni krivičnim djelom. Poseban značaj imaju dokazi pribavljeni pristupom bankovnim podacima, finansijskim transakcijama (do kojih se dolazi na osnovu rješenja ili naloga suda) između osumnjičenih, osumnjičenih i drugih osoba, koji se na osnovu detaljnih analiza mogu iskoristiti za utvrđivanje visine i dinamike stjecanja imovinske koristi iz krivičnog djela.

Takvi slučajevi mogu obuhvatiti i finansijske transakcije, koje se provode u dvije ili više država, u kojim se koriste mehanizmi međunarodne policijske i krivično-pravne saradnje radi dobijanja informacija i podataka o transakcijama. U slučaju postojanja sumnje da se radi o finansijskim transakcijama, koje su u vezi sa izvršenjem krivičnog djela, moguće je od suda zahtijevati izdavanje naloga za obustavu finansijskih transakcija i privremeno blokiranje računa do okončanja postupka. Važno je naglasiti kako u utvrđivanju visine imovinske koristi, koja je predmetom oduzimanja, sve više preovladava tzv. „bruto načelo“, koje podrazumijeva da sud prilikom oduzimanja imovinske koristi počinitelju neće priznati troškove koje je imao prilikom počinjenja krivičnog djela (npr. plaćanje prijevoza i smještaja za žrtve trgovine ljudima).

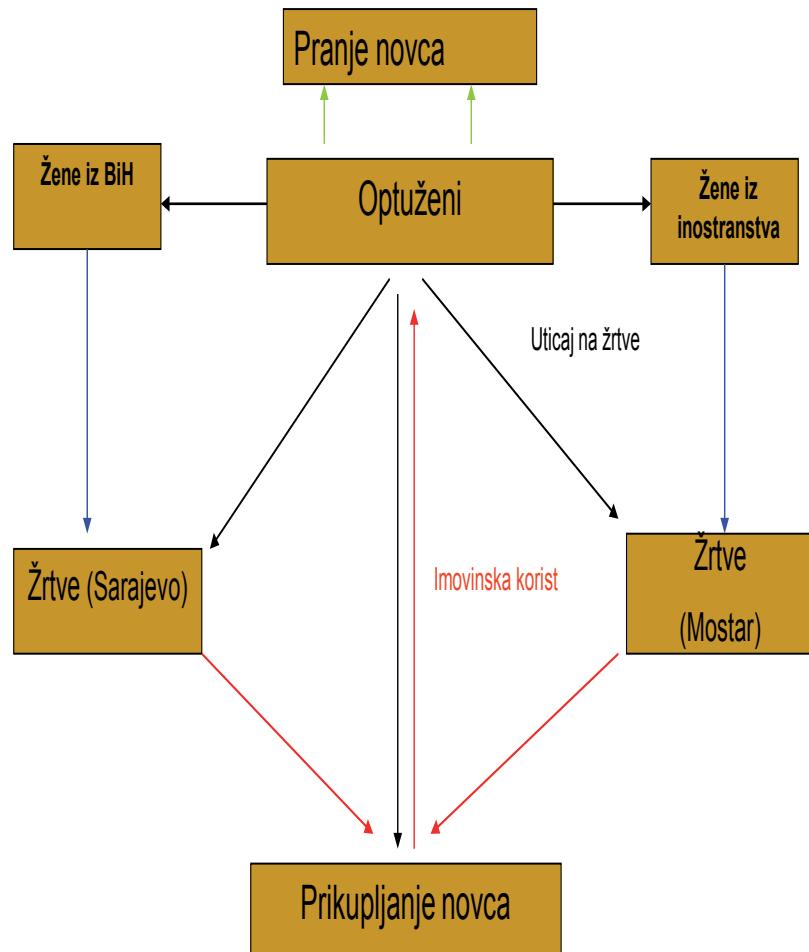
Materijalni dokazi finansijskih transakcija mogu, i u pravilu se pronalaze u svim fazama istrage te je vrlo važno da se svi takvi dokazi dostavljaju timu koji vodi paralelnu finansijsku istragu. Dokazi ovog tipa mogu biti brojni: uplate za stan, reklamu, putne troškove, vize ili škole jezika, lični troškovi na vozila, nakit, restorane, kazina, noćne klubove; priznanice i računi za gorivo, za putarinu, za parking, računi iz internet klubova, telefonske kartice; dokumentirani zapisi vezani za plaćanje žrtava prema trgovcu, kao što su rukom pisani zapisi ili priznanice o slanju novca preko posrednika, dokumenti koji ukazuju na to kako i na koji način je novac opran ili prebačen iz zemlje. Ovo može podrazumijevati slanje novca, prebacivanje novca između banaka, prebacivanje sredstava između kartičnih računa, itd.

Pranje novca ne podrazumijevaju uvijek kompjuterizirane, međubankovne transakcije novca kroz veliki broj računa prije nego što novac dođe na krajnje odredište. Trgovci ljudima koriste veliki broj načina da operu svoju zaradu i ovo može podrazumijevati pretvaranje novca u druge vidove aktive, kao što su nekretnine, vozila, ili velike narudžbe odjeće ili drugih stvari. Zato je važno poznavati načine na koji trgovci ljudima raspolažu s imovinom stečenom izvršenjem ovih krivičnih djela, gdje se takva imovina najčešće nalazi, koje metode prikrivanja koriste, jer se na osnovu takvih iskustvenih saznanja mogu efikasno planirati i provoditi finansijske istrage u predmetima trgovine ljudima. Dosadašnja praksa pokazuje kako određeni dio novca koji je stečen trgovinom ljudima počinitelji koriste za održavanje svog životnog stila (kupovina skupih vozila, nakita, putovanja, izlasci, pokloni, posuđivanja i sl.) i ovaj fenomen se u pojedinim izvorima naziva „akvarijumska (kriminalna) ekonomija“, misleći pod tim da takav novac uglavnom ostaje neinvestiran u legalne tokove. U drugim slučajevima, počinitelji stečeni novac iz trgovine ljudima ulažu u legalne ili nelegalne aktivnosti, bilo da se o radi o zemlji njihovog porijekla, ako se bave ovom vrstom kriminala u inostranstvu, ili u zemlji gdje borave. U nekim slučajevima se nezakonito stečeni novac koristi za prikazivanje vlastitog bogatstva izgradnjom velikih nekretnina koje privlače pažnju javnosti. Najčešće metode legalizacije kriminalno stečenog novca obuhvataju dinamične gotovinske transakcije ispod zakonskog cenzusa, korištenje usluga brzog slanja novca (WesternUnion, MoneyGram), upotreba alternativnih kanala slanja novca, korištenje kurira za prijenos novca, osnivanje poslovnih kompanija u svrhe pranja novca, investiranje u građevinski i ugostiteljski sektor i sl.

Pogledajmo sada jednu stvarnu studiju slučaja: Izvor: Sud Bosne i Hercegovine, presude K-71/05 i K-45/06.

Činjenični opis: u periodu 2002-2003., optuženi je organizirao prostituciju žena iz Bosne i Hercegovine i drugih država. Organizacija je imala obilježja trgovine ljudima u svrhe seksualne eksploracije. Glavni cilj te kriminalne aktiivnosti je bio stjecanje imovinske koristi. Žrtve su prisiljivane da pružaju seksualne usluge, na način da je prema njima bilo primjenjivano nasilje, prijetnje, bile su dovedene u stanje ovisnosti o drogama i sl.

Ilustracija slučaja

Slika 3 – Ilustracija slučaja

Žrtve su bile prisiljavane da pružaju seksualne usluge klijentima za iznose za koje je u postupku utvrđeno da su se kretali od 50 do 100 eura po klijentu. Žrtve su imale obavezu, odnosno bile su prisiljene da svaki dan zarade minimalno između 150 i 250 eura. Sud je prilikom utvrđivanja imovinske koristi, koju je optuženi stekao i vrijeme počinjenja krivičnog djela, procijenio da je otprilike 50.000 eura iznos imovinske koristi koju je optuženi stekao u inkriminiranom periodu, na način da je iskorištavao žrtve (žene) u svrhe seksualne eksploracije.

U cilju utvrđivanja svih činjenica koje se odnose na identifikaciju i oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u ovom predmetu, sud je po službenoj dužnosti proveo sljedeće radnje:

1. finansijsko vještačenje svih poslovnih aktivnosti optuženog (koji je u tadašnje vrijeme imao određeni ugostiteljski objekat kao izvor legalnih prihoda) u cilju utvrđivanja izvora i visine zakonitih prihoda;

2. prikupljanje informacija i podataka iz službenih evidencija (zemljišne knjige, poreske prijave, podaci o primanjima optuženog);
3. vještačenje u pogledu utvrđivanja vrijednosti nekretnina u vlasništvu optuženog.

Na osnovu utvrđenih činjenica, a posebno razlika između legalnih prihoda optuženog i vrijednosti imovine kojom je raspolagao u vrijeme kada je vođen krivični postupak, Sud je primjenom odredbi iz člana 110. i 111. KZ BiH od optuženog trajno oduzeo imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom u iznosu od oko 50.000 eura, u obliku jednog stana i određenog novčanog iznosa. Sud je tokom postupka nedvosmisleno utvrdio da optuženi nije imao nikakve zakonite aktivnosti koje bi mogle biti osnov za stjecanje vlasništva nad nekretninom koja mu je oduzeta, te je presudom naložio oduzimanje jednog stana u vrijednosti od cca 30.000 eura i 20.000 eura u gotovini, koji je optužni bio dužan vratiti kao stečenu imovinsku korist. Osim toga, optuženi je istom presudom osuđen na 14 godina zatvora za krivično djelo trgovine ljudima.

19.

DEVETNAESTI SAT NASTAVE

LJUDSKA PRAVA I TRGOVINA LJUDIMA U ODNOSU NA EVROPSKU KONVENCIJU O LJUDSKIM PRAVIMA

19.1. Obaveze država članica Vijeća Evrope proizašle iz Konvencije o ljudskim pravima

Praksa Evropskog suda za ljudska prava je pred države članice postavila sljedeće obaveze kako bi se spriječilo kršenje odredbi Konvencije o ljudskim pravima kada je u pitanju trgovina ljudima:

- a) Pozitivna obaveza da se usvoji odgovarajuće zakonodavstvo i administrativni okvir;
- b) Procesna obaveza za provođenje efektivne istrage;
- c) Pozitivna obaveza poduzimanja mjera zaštite žrtava trgovine ljudima.²⁶

Član 2. EKLJP nalaže državama članicama pozitivnu obavezu usvajanja zakonodavnih i administrativnih mjera usmjerениh k očuvanju života osoba unutar jedne jurisdikcije. Iako član 4. EKLJP ne spominje eksplicitno trgovinu ljudima, Sud zaključuje da ovaj član obuhvata trgovinu ljudima, kako je definirana članom 3(a) Palermo Protokola i članom 4(a) Konvencije Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima. Obim pozitivnih obaveza koje protističu iz člana 4. mora biti razmotren u širem kontekstu. Poput članova 2. i 3. Konvencije, član 4. može, u određenim okolnostima, zahtijevati od država da poduzmu preventivne operativne mjere na zaštiti pojedinca, čiji je život pod rizikom od krivičnih djela drugog pojedinca. Ali, to također nameće, u odgovarajućim uvjetima, pozitivnu obavezu vlasti da poduzmu operativne mjere na zaštiti žrtava, ili potencijalnih žrtava trgovine. U suprotnom, postojat će kršenje člana 4. Konvencije kada vlasti propuste da poduzmu odgovarajuće mjere unutar obuhvata njihovih ovlasti da spasu pojedinca iz situacije rizika. Evropski sud za ljudska prava smatra da je trgovina problem koji često nije ograničen za teritoriju jedne zemlje. Stoga su zemlje članice obavezne da u slučajevima prekogranične trgovine sarađuju efektivno s relevantnim vlastima druge države vezano za istragu događaja koji su se desili van njihovih teritorija. Sud ponavlja da obim bilo koje pozitivne obaveze mora biti tumačen na način koji ne nameće nemoguće ili nesrazmjerne poteškoće za vlasti, imajući na umu poteškoće u obavljanju policijskih poslova u modernim društvima, nepredvidivost ljudskog ponašanja i operativne izbore koji moraju biti načinjeni u pogledu prioriteta i resursa. Da bi utvrdio kršenje pozitivne obaveze za zaštitu života, Sud mora ustanoviti da su vlasti znale ili trebale znati za rizik, u vrijeme postojanja stvarnog i neposrednog rizika za život identifikovanog pojedinca od krivičnog djela treće strane, i da su propustile da poduzmu mjere u okviru svojih nadležnosti koje

²⁶ Evropski sud za ljudska prava, Presuda u slučaju Rantsev protiv Kipra i Rusije, Aplikacija br. 25965/04, dio II, prihvatljivost aplikacije po članovima 2, 3, 4. i 5. Konvencije.

su, razložno prosuđujući, mogle biti očekivane da izbjegnu taj rizik. Znači da pozitivna obaveza da se usvoji odgovarajuće zakonodavstvo i administrativni okvir podrazumijeva obaveze država:

- a) da se uzdrže od namjernog i nezakonitog oduzimanja života;
- b) da poduzmu odgovarajuće korake na čuvanju života onih koji su unutar njihove jurisdikcije;
- c) da usvoje adekvatne mjere u reguliranju biznisa, koji se često koriste za prikrivanje trgovine ljudima;
- d) da imigraciona pravila država moraju adresirati relevantne zabrinutosti vezane za ohrabrvanje, olakšavanje ili toleriranje trgovine;
- e) da poduzmu operativne mjere na zaštiti žrtava ili potencijalnih žrtava trgovine;
- f) da provedu efektivnu službenu istragu kada pojedinci budu ubijeni kao rezultat upotrebe sile, kada se smrt desila u sumnjivim okolnostima;
- g) da se takve istrage provedu po službenoj dužnosti, ne da se ostavi na inicijativu najbližeg nasljednika;
- h) da osobe odgovorne za vođenje istrage moraju biti nezavisne od onih koji su povezani s događajima, ne samo hijerarhijski ili institucionalno nezavisne, već također i praktično nezavisne;
- i) da istraga mora voditi k identifikaciji i kažnjavanju odgovornih;
- j) da istrage budu provedene prema principima hitnosti i razložne brzine;
- k) da najbliži nasljednik žrtve mora biti uključen u postupak u obimu neophodnom za očuvanje legitimnih interesa.

19.2. Praksa Evropskoga suda za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava je u svojoj presudi u predmetu *Rantsev protiv Rusije i Kipra* od 7. januara 2010.,²⁷ po prvi puta trgovinu ljudima jasno predstavio kao kršenje pojedinih odredbi Evropske konvencije o ljudskim pravima i to njenih članova 2, 3, 4 i 5.

- a) Sud smatra da postoje procesne povrede člana 2. Konvencije, ako se u slučajevima trgovine ljudima ne provede efektivna istraga, posebno u vezi osiguravanja relevantnih dokaza u inostranstvu prema međunarodnim ugovorima o uzajamnoj pomoći.
- b) Sud smatra da u ovom slučaju trgovine ljudima postoje povrede člana 3. Konvencije, jer su tortura ili nehumano ili degradirajuće postupanje ili kažnjavanje koje pretrpe žrtve trgovine ljudima inherentno povezane s trgovinom i eksploracijom.
- c) Sud smatra da u slučajevima trgovine ljudima postoje povrede člana 4. Konvencije, ako se ne dodijeli praktična i efektivna zaštita žrtvi trgovine i eksploracije uopće ali i kroz nepoduzimanje neophodnih specifičnih mjera da je se zaštiti.
- d) Sud smatra i da u slučajevima trgovine ljudima postoje povrede člana 5. Konvencije, jer je njegova svrha da osigura da niko ne bude lišen svoje fizičke slobode na samovoljan način, a što se kod trgovine ljudima u pravilu dešava.²⁸

27 Evropski sud za ljudska prava, Presuda u slučaju Rantsev protiv Kipra i Rusije, Aplikacija br. 25965/04

28 Dio 3 (Procjena suda), odjeljak 3. (Kompatibilnost lišenja slobode sa članom 5. § 1.), Evropski sud za ljudska prava, Presuda u slučaju Rantsev protiv Kipra i Rusije, Aplikacija br. 25965/04

Povreda člana 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima, prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, bit će učinjena ako se propusti da se provede efektivna istraga o smrti žrtve trgovine ljudima²⁹. Član 2. naglašava da će svačije pravo na život biti zaštićeno zakonom, a da niko neće biti lišen svog života s namjerom osim pri izvršenju sudske kazne, nakon što je osuđen za krivično djelo za koje je takva kazna predviđena zakonom. Istraga u slučaju *Rantsev protiv Kipra i Rusije*, nije bila zadovoljavajuća iz više razloga: nisu se razriješile proturječnosti u dokazima; nisu se ispitali relevantni svjedoci; malo je toga poduzeto u svrhu utvrđivanja događaja u policijskoj stanici i moguće korupcije policije; podnositelju zahtjeva nije omogućeno učinkovito sudjelovanje u postupku; kiparske vlasti odbile su ponudu pomoći od strane Rusije, koja bi im omogućila dobivanje svjedočenja dvaju bitnih svjedoka. Što se tiče ove posljednje tačke, Sud je naglasio da su države članice bile obavezne poduzeti nužne i dostupne korake kako bi osigurale bitne dokaze, bili oni dostupni na njihovoj teritoriji ili ne, posebno u slučaju kao što je ovaj, u kojem su obje države strane konvencije koja uređuje međusobnu pomoć u krivičnim predmetima. Da bi istraga bila efektivna, osobe odgovorne za njeno vođenje moraju biti neovisne od onih koji su povezani s događajima. To zahtjeva ne samo hijerarhijsku ili institucionalnu nezavisnost, već također i praktičnu neovisnost.

Istraga mora moći voditi k identifikaciji i kažnjavanju odgovornih. Zahtjev za hitnost i razložnu brzinu je obuhvaćen konceptom efektivne istrage unutar značenja člana 2. Konvencije. U svim slučajevima najbliži naslijednik žrtve mora biti uključen u postupak u obimu neophodnom za očuvanje legitimnih interesa. Član 2. nalaže državama ne samo da se uzdrže od namjernog i nezakonitog oduzimanja života, nego i da poduzmu odgovarajuće korake na čuvanju života onih koji su unutar njihove jurisdikcije. Na prvom mjestu, ova obaveza traži od država da osiguraju pravo na život putem usvajanja efikasnih odredbi krivičnog zakonodavstva, koje će odvraćati od počinjenja krivičnih djela protiv ličnosti, a koje će biti podržane mehanizmima za provođenje zakona u cilju prevencije, suzbijanja i kažnjavanja za kršenje takvih odredbi. Ali, to, također, nameće, u odgovarajućim uvjetima, pozitivnu obavezu vlasti da poduzmu preventivne operativne mjere na zaštiti pojedinca, čiji je život pod rizikom od krivičnih djela drugog pojedinca.

Povreda člana 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima, bez sumnje, je počinjena u slučaju Rantsev prema stavu Evropskog suda za ljudska prava. Sud je našao da nema dokaza da je Rantsev bila izložena zlostavljanju prije njene smrti. Ali, jasno je da je upotreba sile i zlostavljanje žrtava uobičajeno obilježje trgovine ljudima.³⁰ Sud stoga smatra da, u odsustvu specifičnih navoda o zlostavljanju, bilo koje nehumano ili degradirajuće postupanje, koje je pretrpjela Rantsev prije njene smrti, bilo je inherentno povezano sa navodnom trgovinom i eksploracijom. Na kraju je Sud zaključio da nije neophodno razmatrati odvojeno aplikantovu tužbu po članu 3. i odlučio je postupati po općim pitanjima pokrenutim u kontekstu ispitivanja aplikantovih tužbi prema članu 4. Konvencije.

Povreda člana 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima se čini zbog nedodjeljivanja praktične i efektivne zaštite žrtve od trgovine i eksploracije uopće i zbog nepoduzimanja neophodnih specifičnih mera da je se zaštiti. Član 4. predviđa da niko neće biti držan u ropstvu ili služenju pod prinudom i da ni od koga neće biti traženo da obavlja prisilni ili obavezni rad. Prema procjeni suda, u slučaju Rantsev, nisu ispunjene pozitivne obaveze iz člana 4., ako nije uspostavljen odgovarajući pravni i administrativni okvir za borbu protiv trgovine ljudima i ako nadležne vlasti ne poduzmu prikladne istražne mera kako bi se zaštitala žrtva od trgovine. Osnovanost svoje odluke Sud obrazlaže time da jasno proizlazi iz odredbi Palermo protokola i Konvencije protiv trgovine ljudima da su države ugovornice bile mišljenja da bi samo kombinacija mera mogla biti učinkovita u borbi protiv trgovine ljudima. Time su nastale pozitivne obaveze poduzimanja mera sa svrhom sprečavanja trgovine ljudima, zaštite njezinih stvarnih i potencijalnih žrtava kao i progona i kažnjavanja osoba odgovornih za trgovinu ljudima. Što se tiče posljednje tačke, trgovina ljudima po svojoj prirodi često nije bila ograničena na područje jedne države. Sa žrtvama se često trgovalo iz jedne države u drugu. Relevantni dokazi i svjedoci mogli su se nalaziti u više od jedne države. Iz ovog razloga, uz obavezu provođenja

29 Evropski sud za ljudska prava, Presuda u slučaju Rantsev protiv Kipra i Rusije, Aplikacija br. 25965/04, paragraf 242.: "Stoga, Sud nalazi da su postojaća proceduralna kršenja člana 2. Konvencije u pogledu propusta Kiparskih vlasti da provedu efektivnu istragu o smrti g. Rantseva."

30 Evropski sud za ljudska prava, Presuda u slučaju Rantsev protiv Kipra i Rusije, Aplikacija br. 25965/04, paragraf 85. 87. do 88. i 101.

domaće istrage događaja koji su se desili na njihovoj teritoriji, države članice su u prekograničnim slučajevima trgovine ljudima također bile dužne učinkovito sarađivati s drugim državama koje su bile uključene u istragu, kako bi se osigurao sveobuhvatan međunarodni pristup trgovini ljudima u zemljama porijekla, tranzita i odredišta.

20.

DVADESETI SAT NASTAVE

**MEĐUNARODNA
POLICIJSKA SARADNJA
U BORBI PROTIV
TRGOVINE LJUDIMA**

Najefikasniji način na koji se može postići uspješno krivično gonjenje trgovine ljudima, koja je transnacionalna, je istraga koja je koordinirana, proaktivna u svakom od tri stadija, izvora, tranzita i odredišta, a iskustva pokazuju da je najbolji način za postizanje ovog cilja upotreba zajedničkih istražnih operacija.

20.1. Paralelna istraga

Uspješna međunarodna istraga zavisi od mogućnosti istražitelja u različitim zemljama da istražuju krivična djela na sličan način i da identifikuju i skupljaju dokaze iz drugih zemalja. Dosadašnja iskustva pokazuju da međunarodne, a posebno, proaktivne operacije mogu biti efektivna opcija za borbu protiv trgovine ljudima. Razlozi za to su u tome što su krivična djela počinjena u više od jedne zone odgovornosti, a zajedničke operacije otkrivaju tu situaciju. Zatim, zajedničke operacije omogućuju prikupljanje dokaza u svakoj oblasti koja je uključena u kriminal. Iako su trgovci ranjiviji dok su u zemlji odredišta, također znaju biti više svjesni nadzora i pažljiviji po pitanju svojih aktivnosti u tim zemljama. Često ih manje brine da se sakriju i zaštite od istrage u zemljama porijekla ili tranzita jer se osjećaju sigurnijim. Zajedničke operacije znače da istražitelji u zemljama porijekla ili tranzita mogu koristiti jasne prilike u tim zemljama da prikupe važne dokaze o fazama kriminala, koje sačinjavaju regrutaciju i transport.

Važno pitanje u svim međunarodnim istragama jeste gdje se pokreće sudski postupak. Najčešće će to biti u zemlji u kojoj su prikupljeni najbolji dokazi, mada su moguće i drugačije situacije. Moguće je da se razviju zajedničke operativne istražne strategije, koje bi omogućile da se sudski proces ekskluzivno održava u bilo kojoj od uključenih zemalja, ili mogu postojati simultane istrage ali odvojeni sudski procesi za trgovce u svakoj od zemalja koje su učestvovale u istrazi. U ovisnosti od okolnosti slučaja, istražitelji mogu provoditi unaprijed dogovorenou, proaktivnu zajedničku operaciju, gdje se dokazi mogu simultano skupljati u svakoj zemlji sa ciljem da se sudski proces protiv trgovaca održi u zemlji izvorišta. Scenario koji je više vjerovatan je da istražitelji u zemlji porijekla mogu samo prikupiti ograničeni broj dokaza protiv trgovaca i da dokazi sami po sebi ne mogu garantirati sudski proces zbog trgovine u toj zemlji, ali bi bili od velike vrijednosti za sudski proces protiv istih osumnjičenih u zemlji odredišta ili tranzita. Važan momenat u donošenju odluke je svakako i situacija vezana za mogućnost izručenja. Fleksibilnost zajedničkih istraga je jedna od ključnih prednosti, a svakako je pitanje dogovora i zajedničke odluke koja od opcija pruža najbolje izgledе za uspjeh.

Pri planiranju i donošenju odluke o otpočinjanju međunarodne istrage posebno je važno imati pouzdanog i provjerenog partnera u drugoj zemlji, te imati na umu mogući sigurnosni rizik za operaciju ili žrtve. Pravni okvir će omogućiti razmjenu podataka, međusobnu pravnu pomoć koja omogućava proslijedjivanje prikupljenih dokaza u bilo koju od zemalja gdje se održava sudski proces i izručenje osumnjičenih za krivična djela, koja su cilj istrage. Također, neophodno je jasno definirati operativnu strategiju i taktiku koja će biti odobrena od svih uključenih, prije pokretanja operacije. Neophodno je dogоворити механизам pregleda i revizije ciljeva operacije te način koordinacije i komunikacije.

Međunarodne istrage mogu se voditi bilateralno ili mogu uključivati veći broj zemalja ali je osnovno pravilo i prvi preduvjet da se uspostavi mreža službenika za vezu i kontakti između njih, a njihova ključna funkcija i razlog njihovog postojanja je koordinacija aktivnosti u istrazi. Zadatak službenika za vezu nije samo da omoguće napredak operacije nego i da osiguraju da se izbjegnu opasne greške.

Pored direktnih kontakata vrlo je važno i korisno u međunarodne istrage uključivati i međunarodne organizacije za koje se procijeni da mogu dati najveći doprinos u konkretnoj situaciji: Interpol, Europol, SELEC – jer su ove organizacije u poziciji da eliminiraju rizik da se važne informacije previde te mogu pružiti podršku u koordinaciji, te tačnije i detaljnije procjene i analize prijetnje.

U najvećem broju slučajeva međunarodna saradnja se zasniva na zvaničnim pismima zamolnicama, a najčešće se odnose na zahtjeve za dostavljanje podataka, naloge za ulazak u i pretres lokacija, razgovor sa svjedocima i obezbjeđenje i predstavljanje dokumenata ili za razgovore sa zatvorenicima na odsluženju kazne, itd. Procedura se obično odvija prema zaključenim zajedničkim ugovorima o pomoći koji su obično bilateralni, ali mogu postojati i primjenjivi regionalni sporazumi, kao što je Evropska konvencija o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima iz 1959.

Da bi međunarodna saradnja u istragama bila efikasna i dala željene rezultate neophodno je prvenstveno identifikovati cilj međunarodne saradnje što podrazumjeva razlikovanje slučajeva gdje je potrebno koristiti odredbe ugovora o uzajamnoj pomoći i onih gdje to nije potrebno. U sklopu identifikovanja cilja potrebno je izvršiti planiranje, uzimajući u obzir moguće ishode istrage što podrazumijeva tačno određivanje šta se želi postići istragom i da li će to zahtijevati zvanično traženje uzajamne pravne pomoći ili ne. Svrishodno je čak i u okolnostima gdje se pomoći može dobiti i dokazi prikupiti bez Pisma zamolnice, ipak treba uzeti u obzir da se njegova dokazna snaga može dovesti u pitanje pred sudom. Stoga je u svakom slučaju bolje planirati izdavanje Pisma zamolnice, tako da se osigura integritet i validnost dokaza koji se dobije. U svakom slučaju, radi izbjegavanja bilo kakvih nejasnih i neizvjesnih situacija, prije poduzimanja bilo kakvih aktivnosti, preporučljivo je razmotriti situaciju sa stručnjacima koji rade na poslovima međunarodne policijske i pravosudne saradnje.

Praksa međunarodne policijske saradnje u istragama trgovine ljudima i drugih oblika prekograničnog kriminala jeste da se ostvaruju vrlo intenzivni direktni bilateralni ili multilateralni kontakti između operativnih istražitelja, dok provode istragu po raznim pitanjima poput organiziranja nadzora nad osumnjičenim, presjecanja kriminalnih aktivnosti, kontrolirane isporuke, itd. Česti su i kontakti čiji je cilj da se naprave inicijalne provjere da li su materijalni dokazi na raspolaganju ili ne, nakon čega će uslijediti zvanično Pismo zamolnice. Od ključne je važnosti da se ovakvi kontakti održavaju samo do tačke kada oni žele pretvoriti operativna saznanja u drugoj zemlji u dokaze za upotrebu u sudskim procesima u svojoj zemlji. Kada se dođe do tog momenta, istražitelji moraju potražiti uzajamnu pravnu pomoć u skladu s važećim međunarodnim ugovorima.

20.2. Saradnja u finansijskim istragama

Međunarodna saradnja je veoma bitna i korisna i kod provođenja paralelnih finansijskih istraga. Pomoć u ovakvoj istrazi ima cilj identifikaciju i ulaženje u trag sredstvima, prihodima i drugoj imovini, koja može biti predmet oduzimanja na osnovu zahtjeva druge države. Takva pomoć uključuje svaku mjeru koja se odnosi na pružanje i osiguravanje dokaza o postojanju, mjestu ili premještanju, prirodi, pravnom statusu ili vrijednosti navedene imovine.

U okviru međunarodne saradnje u finansijskim istragama mogu biti podneseni zahtjevi za dostavljanje podataka o bankovnim računima, zahtjevi za dostavu podataka o bankovnim transakcijama, i zahtjevi za praćenje bankovnih transakcija, kao i zahajtevi za utvrđivanje postojanja imovine.

Zahtjev za dostavljanje podataka o bankovnim računima se odnosi na utvrđivanje činjenica da li fizička ili pravna osoba, protiv koje se vodi krivična istraga, ima ili kontroliše jedan ili više računa, kao i za dostavljanje informacija o tim računima. Primjena ovakvog vida saradnje može biti i šira, tako da se primjenjuje i na račune u drugim finansijskim institucijama.

Zahtjev za dostavljanje podataka o bankovnim transakcijama se odnosi na pružanje detaljnih informacija o određenim računima u bankama i bankovnim transakcijama u određenom periodu. Isto tako može uključivati i podatke o svakom računu na koji i s kojeg je izvršena transakcija s tog računa ili više njih. Zahtjev za praćenje bankovnih transakcija se odnosi na praćenje bankovnih transakcija u određenom periodu i saopćavanje rezultata državi koja je uputila zahtjev.

Zahtjev za utvrđivanje postojanja imovine uključuje utvrđivanje činjenica i detalja o postojanju i prirodi svake druge vrste imovine pored one koja se kreće kroz bankarske i transakcije u drugim finansijskim institucijama. Tokom finansijske istrage ukoliko se sumnja da postoji imovina u inostranstvu, a stečena je izvršenjem krivičnog djela, sve što je moguće obaviti će se putem međunarodne policijske saradnje na osnovu bilateralnih sporazuma, posredstvom Interpola ili direktnom saradnjom, ukoliko je to moguće uraditi na osnovu raspoloživih pravnih osnova takve saradnje.

PRAKTIČNE VJEŽBE

Prvi sat praktične nastave: Vježba 1

Predmet koji je pokrenuo Centar za socijalni rad

„Punoljetna domaća žrtva“

Zovem se S.Č. Rođena sam u Ljubljani, Slovenija, dijete roditelja bosanskohercegovačkih državljana. Imam 29 godina. Završila sam osnovnu školu. Imam četvero djece, od kojih se dvoje, sin i kćerka, nalaze u Italiji, drugi sin u Albaniji, a treći sin je sa mnom u prihvatanom centru IOM-a u Tirani, Albanija.

S 11 godina smještena sam u Dom za maloljetne osobe, zbog problema u porodici. Tu sam boravila do svoje 14 godine. Završila sam kurs za krojačicu. Onda sam upoznala jednog momka koji me je odveo u Italiju s lažnim moldavskim dokumentima. Do Italije smo putovali preko Makedonije, trajektom, bez carinske kontrole. Tamo me je upoznao sa svojim roditeljima. S njima smo stanovali mjesec dana, a onda su počeli problemi. Natjerao me da se prostituišem. Prisiljavao me da radim na ulici, a sav novac, koji sam dobivala od mušterija, uzimao je on. Cijena za 1 sat pružanja seksualnih usluga bila je 50,00 eura, a cijela noć koštala je od 150,00–200,00 eura. Mušterija je bilo raznih, od 25–50 godina, uključujući policajce, doktore, gazde kafića, vlasnike kasina. „Momak“ mi je kupovao garderobu, parfeme i šminku da bih izgledala ljepše drugima.

Jedne noći upoznala sam klijenta, Italijana, policijskog inspektora, koji mi je rekao je da ja nisam za taj posao, da mu se sviđam i da trebam pobjeći s njim, tada mi je bilo 15 godina. Pomogao mi je da pobegnem, nakon čega sam nastavila živjeti s njim i potom se i udala za njega, nedugo nakon bijega. Napravio mi je italijanske papire uz pomoć nekog meni nepoznatog prijatelja koji je radio u policiji. S mužem sam živjela u bračnoj zajednici četiri i pol godine i rodila dvoje djece. Često je noću izlazio, dovodio je djevojke kući, pio, pravio je probleme, tukao me, policija je često dolazila. Nakon pet godina nisam više mogla da podnesem udarce i svađe i razveli smo se. Djevojčica je pripala njemu, a sin meni. Kasnije mi je policija u Italiji na prevaru oduzela sina, a ja sam potpisala da ga dajem na usvojenje. Ni danas ne znam gdje se nalazi.

Kada sam ostala bez sina, otišla sam na Kosovo bez papira, uz pomoć meni nepoznatog lica koji mi je naplatio 500 eura za tu uslugu. Na Kosovu sam tada boravila 2–3 godine, nakon čega sam se vratila ilegalno u Italiju, gdje sam upoznala jednog Albanca s kojim sam živjela skoro 4 godine. S njim sam dobila sina Emanuela. Godinu dana nakon rođenja djeteta napustila sam muža i djete, te ponovo otišla na Kosovo.

Tamo sam znala neke ljude, koji su mi ponudili posao konobarice u kafiću u Prištini. Tu sam zaista ispočetka radila kao konobarica, zatim kao striptizeta i pjevačica. Potom su me natjerali na pružanje seksualnih usluga. Klijenti su bili i mladi i stari, policajci, oficiri kosovske vojske, inspektorji. Tu sam boravila više od tri godine, zlostavljali su me i psihički i fizički. Živjela sam u jednoj sobici, radila sam od 16:00 sati pa do jutra, uz jedan hamburger na dan. Non-stop sam pružala seksualne usluge. Samo sam jednom dobila novac za to – 250,00 eura.

Jednog dana sam upoznala jednog momka, gazdu kafića nedaleko od onog gdje sam radila. Čuo je šta sam sve prošla, htio je da mi pomogne, rekao mi je da pređem kod njega da radim kao konobarica, da me neće prisiljavati da pružam seksualne usluge. U kafiću je radilo još 7 konobarica sa mnom. Tu sam mogla jesti što sam i koliko sam htjela. Gazda se lijepo odnosio prema meni. Dnevničica mi je bila 10,00 eura. Tu sam ostala 6 mjeseci.

Onda sam upoznala jednog momka iz Prištine. Udalala sam se za njega, živjeli smo kod njega s njegovim roditeljima. Bili smo u braku 9 godina. Nakon 4 godine dobili smo i sina. Razdvojila nas je moja ljubomora. Dovodio je žene u kuću, imao odnose s njima, a ja sam ih morala usluživati. Nakon 9 godina napustila sam ga, jer nisam više mogla izdržati.

S djetetom sam otišla u Prištinu, gdje sam upoznala čovjeka koji me je zaposlio u policiji kao prevoditelja stranih jezika. Tu sam radila i boravila sve dok isti nisu posumnjali u moj identitet i deportirali mene i dijete u Albaniju, gdje su nas smjestili u sklonište za žene i djecu, gdje se nalazimo već oko 3 godine.

I ja i dijete imamo zdravstvenih problema. Ja često imam agresivne ispadne kada najčešće povrijedim sina, ali i osoblje skloništa ili druge žrtve koje se nađu u mom okruženju. Sin ima problema s bubrežima.

Nemam nikakvih dokumenata, niti imam ičije državljanstvo. Konzulat Slovenije u Skoplju je obavijestio sklonište da, iako sam rođena u Ljubljani, nemam pravo na slovensko državljanstvo. Tada su kontaktirali Ministarstvo vanjskih poslova BiH, a oni s Ministarstvom sigurnosti i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice, koji su poslali obavještenje Centru za socijalni rad Banjaluka. Mislim da mi majka živi u Banjaluci, zove se P.Č.

Drugi sat praktične nastave: Vježba 2

„Maloljetna strana žrtva“

Rođena sam u Šapcu, Republika Srbija. Imam 12 godina. Majka mi je umrla prije četiri godine, a otac se prije dvije godine ponovo oženio. Mačeha me ne podnosi. Daje mi da jedem kuvano kamenje kada tata nije kod kuće, a onda me tuži da neću da jedem ono što ona skuha. Tata radi po cijeli dan i nije znao šta mi mačeha radi. Ipak, bila sam sretna jer sam išla u školu, a jela sam normalno kada je tata bio kod kuće. Mogla sam jesti i kod svoje braće u njihovim kućama.

Imam četiri brata i dvije sestre. Ja sam najmlađe dijete u porodici. Svi mi smo živjeli u istom dvorištu, ali su braća imala svoje kuće. Svi su oženjeni i imaju svoju djecu. Sestre su se udale i otišle od kuće. Jedna od sestara, Jovanka, udala se kada je imala 14 godina i otišla u Banja Luku da živi sa svojim mužem. Vjenčali su se prošle godine.

Prije više od godinu dana, ne znam tačno reći kada, moja sestra Jovanka je došla kod mene u školu, uzela me za ruku i rekla da idem sa njom u Banja Luku jer joj je potrebna pomoć. Ja nisam željela ići, ali me je ona natjerala. Imala je moj pasoš. Iz automobila kojim smo prelazili most na Drini vidjela sam natpis „Pavlovića most“. Prošli smo pored policije na obje strane mosta, ali nas niko nije zaustavio, samo su nam mahnuli da prođemo. Pasoš mi je ubrzo istekao.

Kada smo stigli u Banja Luku, sestra me upoznala sa svojim mužem i rekla mi je da će svaki dan morati da prosim, a da će pare davati njoj i njenom mužu Džasminu. Plakala sam jer sam htjela ići u školu, ali mi je ona rekla da nemam vremena za školu jer moram da zaradim novac i za sebe i za nju. Tako sam počela da hodam gradom od kafane do kafane i tražim novac od ljudi. Subotom po danu sam stajala ispred muzeja u kojem su se ljudi vjenčavali. Tamo bih zaradila puno novca. Nekada sam uspjevala da zaradim i po 200 KM dnevno. Noću sam stajala ispred noćnih klubova i do pet ujutru „radila“. Ponekad sam, krijući od sestre, od tih para kupila sebi picu, sok ili sladoled. Sve što bih zaradila, morala sam dati sestri ili njenom mužu.

Prije nekog vremena, ne znam tačno kada, ali je to bilo davno, upoznala sam još šestoro djece koji su se bavili istim poslom. Svi su bili braća i sestre. Počela sam raditi s njima u grupi. Njih je i ranije hapsila policija, ali bi ih uvijek vratili roditeljima. Mene još nisu uhvatili...

Četiri dana prije mog trinaestog rođendana, s drugovima sam „radila“ ispred jednog noćnog bara u Banja Luci. Bilo je hladno i padala je kiša. Svi smo bili mokri. Zaradili smo oko 250 KM tu večer. Oko 4 sata ujutro pored nas je stao bijeli kombi na kojem je pisalo policija. Nismo se plašili policije jer su i ranije prolazili pored nas, ali nas nisu dirali. Iz kombija su izašli muškarac i žena, otvorili zadnja vrata i rekli nam da uđemo. Bilo nam je hladno, a oni su rekli da će nas odvesti na toplo i da će nas nahraniti.

Kada smo izašli iz kombija, stajali smo pred velikom crvenom zgradom na kojoj je pisalo Dječiji dom. Unutra nas je dočekao mladi momak i rekao da je on vaspitač u prihvratnoj stanici. Odveli su nas u sobe, rekli nam da se okupamo i dali nam novu i suhu odjeću.

Treći sat praktične nastave: Vježba 3

„Maloljetna domaća žrtva“

Imam petnaest godina. Rođena sam u Gradišci gdje i živim. Učenica sam prvog razreda Gimnazije. Živim s mamom. Moji roditelji nikada nisu bili vjenčani. Tata nije želio da me prizna, pa ga je mama tužila sudu. Poslije priznanja očinstva dugo nije želio da me vidi, ali sam ja prije nekoliko godina sama otišla da ga nađem. On sada ima svoju porodicu s kojom živi nedaleko od mame i mene. Danas je naš odnos mnogo bolji i vidimo se barem jednom u mjesec dana. S njegovom ženom i djecom nemam kontakta, osim kada dođem u njihovu kuću. Nisu neprijatni prema meni, ali se ja svakako ne osjećam baš najbolje u njihovom društvu.

Moja mama puno radi kako bi nam obezbijedila dovoljno novca za život. Zbog toga je viđam samo kasno naveče, kada se vrati s posla. S njom imam dobar odnos. Mama je nježna prema meni i uvijek nastoji da mi ispunji svaku želju. Iako nisam bila ni odlična ni vrlo dobra učenica u osnovnoj školi, mama je uspjela da nađe vezu i upiše me u Gimnaziju, jer je to bila moja velika želja.

Nemam puno prijateljica. Samo jednu drugaricu, Sonju. Njoj povjeravam sve tajne, ali i ona meni. Sonja ima mnogo problema kod kuće. Tata i mama joj se stalno svađaju. Sonja voli i da piće i puši. I mene je nagovorila na to. Ona ima još prijateljica s kojima ja tek ponekad dođem u dodir. Jednom me je upoznala s nekim momkom s kojim sam kasnije bila u vezi. S tim momkom sam i prvi put spavala. Kasnije smo prekinuli. Jednom prilikom smo, taj moj bivši momak i ja, otišli na zbor u jedno selo blizu Srpsca. Tu sam upoznala puno ljudi, a momak me je upoznao i s jednim krupnim crnim čovjekom koji je imao jedno stakleno oko. Predstavio se kao Laki.

Prošlo je skoro godinu dana nakon tog zbora, a mene je pozvao telefonom neki čovjek. Prvo sam mislila da je pogriješio broj, a on me je pitao da li bih ja htjela da malo razgovaram s njim. Rekao je da se zove Dragan. Bio je veoma kulturni i imali smo puno tema za razgovor. Rekao mi je da me nikada ranije nije sreo, a da je broj slučajno okrenuo. Od tada smo se čuli svaki dan sljedećih nekoliko mjeseci. Svaki razgovor bi mi bio zanimljiviji. Obećavao mi je da će mi pomoći ako budem imala nekih problema u društvu, pričao o svojim poznanicima, koji mi mogu pomoći oko uspjeha u školi, ljudima koji će mi naći posao i sl. Jednom prilikom, kada sam ga pitala kako izgleda, rekao mi je da je veoma zgodan, visok i crn, te da ima jedno stakleno oko. Odmah sam se sjetila Lakija sa zbora u Srpcu i pitala ga da li je to on. Rekao je da nije i da ga to više ne pitam. Tada sam imala četrnaest godina. Jednom prilikom mi je predložio da se nađem s jednim njegovim prijateljem koji mi može pomoći. Pristala sam i taj prijatelj je došao po mene u školu crvenim mercedesom. Prvo me je odveo u Topolu na piće, a zatim me je odveo na mračno mjesto i tražio od mene da imamo seksualne odnose. Ja sam

se plašila šta bi on mogao da mi uradi, pa sam pristala samo da ga oralno zadovoljim. Poslije me odvezao kući i nikada ga više nisam vidjela. Poslije nekoliko dana me nazvao Dragan i rekao da ništa nisam morala da uradim ako nisam htjela.

U danima poslije toga Dragan je nastavio da šalje po mene muškarce iz Banja Luke. Ti muškarci su mi se predstavljali kao ugledni građani. Jedan je bio sudija, drugi je bio inžinjer u telekomu, treći ne znam šta je radio. Ova trojica su me redovno odvodili iz škole i dovodili u neku crvenu kuću u Banja Luci. Mislim da im je ta kuća služila samo za takve stvari. Bila je puna alkohola, porno filmova sa životinjama i seksualnih pomaga. Svaki put kada bi me doveli u tu kuću, prvo bi me poslali da se istuširam, a kada bih izašla iz kupatila, čekala me čaša crvenog vina koju bih morala popiti prije odnosa sa njima. Kada popijem to vino osjećala sam se izgubljeno i omamljeno. Nekada bi samo jedan spavao sa mnom, a nekada svi odjednom. Tjerale su me da radim stvari kojih nikada više ne želim da se sjetim. Kupili su mi telefon i stalno dopunjavalii račun. Samo nekoliko puta su mi dali nešto novca. Kada sam našla momka, sudija me zvao da dođem u lokal čiji je on bio vlasnik i, dok je moj momak sjedio u lokaluu, on me je natjerao da imam seksualni odnos sa njim u magacinu.

O svemu sam se povjerila mojoj drugarici Sonji. Ona je jednom prilikom pobjegla od kuće s nekom svojom priateljicom i da bi se izvukla, policiji je ispričala tajnu koju sam joj povjerila. Poslije toga se sve brzo odvijalo. Policija me je pronašla i odvela u stanicu u Banja Luci.

Četvrti sat praktične nastave: Vježba 4

BOSNA I HERCEGOVINA

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

KANTON SARAJEVO

JU KANTONALNI CENTAR ZA SOCIJALNI RAD SARAJEVO

Gatačka 80

Broj:

Datum:

SLUŽBA SOCIJALNE ZAŠTITE OPĆINE ILIDŽA

n/r Šef/ica Službe

PREDMET: Informacija, dostavlja se

Poštovani,

Terenski radnici Dnevnog centra su 9. februara 2012. godine u jutarnjim satima zatekli dječaka starosti 12 godina unutar prostorija Željezničke stanice Sarajevo. Dječak je s radnicima Dnevnog centra dobrovoljno došao u prostorije Dnevnog centra s ciljem da jede, ugrije se, obuče i okupa. U prostorijama Dnevnog centra dječak je izjavio da se zove K.Š. i da je rođen 7.7.1999. godine u Zenici. Izjavio je da je državljanin BiH, da živi sa još šestoro braće i sestara u Zenici. Dječak je naveo da nema majke, a da ga otac prisiljava na prosjačenje, te da je to razlog zbog čega je pobjegao u Sarajevo i živi na Željezničkoj stanici. Prema dječakovim navodima saznali smo da njegovi roditelji nikada nisu živjeli u braku i za majku ništa ne zna, te da se na stanici već duže vrijeme krio od hladnoće.

Nakon što je dječak Š.K. u Dnevnom centru proveo cijeli dan do 19.00 sati uvečer, policijski službenici PU Općine Centar zajedno s dežurnom socijalnom radnicom Centra za socijalni rad došli su u prostorije Dnevnog centra i odveli Š.K. u Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave, kako bi on na topлом i sigurnom mjestu proveo noć.

Molimo da poduzmete mjere i radnje iz okvira vaše nadležnosti i o poduzetom nas informišete.

DOSTAVITI:

- Naslovu
- a/a

DIREKTOR/ICA

Peti sat praktične nastave: Vježba 5

BOSNA I HERCEGOVINA

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

JU KANTONALNI CENTAR ZA SOCIJALNI RAD SARAJEVO

Gatačka 80

Broj:

Datum:

SLUŽBA SOCIJALNE ZAŠTITE OPĆINE CENTAR

n/r Šef/ica Službe

PREDMET: Informacija, dostavlja se

Poštovani,

Redovnim obilaskom terena na području Kantona Sarajevo, od strane Mobilnog tima, kao potencijalna žrtva trgovine ljudima, identifikovana je mldb. R.M. rođena 17.9.1998. godine u Beogradu (Srbija). Prvi put je, prema navodima Tima, evidentirana u prosjačenju još 2003. godine.

Mldb. R.M. je članovima Mobilnog tima dala sljedeće informacije: Otac mldb., A.G., rođen u Sarajevu, nezaposlen, navodno uživatelj opojnih droga i alkohola, sklon činjenju krivičnih djela. Majka, Z.R., rođena u Srbiji, nezaposlena, nepismena, bez riješenog stambenog pitanja i bilo kakvih materijalnih primanja. U vanbračnoj zajednici roditelja, pored mldb. R.M., rođeno je još petoro djece, dva sina: R.S. rođ. 19.11.2006. g., R.E. rođ. 13.12.2008. g i tri kćerke: R.H. rođ. 1. 8.2000. g., R.I. rođ. 10. 3.2002. g., R.E. rođ. 3. 7.2004. g. Mldb. R.M., rođena je u Republici Srbiji i posjeduje državljanstvo te zemlje, a braća i sestre su rođeni u BiH i posjeduju državljanstvo BiH.

Sva djeca su upisana u školu, koju ne pohađaju redovno, navodno iz razloga što ih otac prisiljava na rad na ulici. Mldb. R.M. navodi da je svakodnevno na ulicama grada, a pri tome je prisiljena obavljati i sve kućne poslove. Od 2003. godine, kada je pri put zatečena u prosjačenju, u nekoliko je navrata bila smještena u Dom za djecu bez roditeljskog staranja i u Sklonište za žrtve trgovine ljudima, odakle je svaki put vraćena porodici.

Mldb. R.M. je dana 8.10.2012. godine došla u Dnevni centar, gdje je redovna korisnica, te zatražila od Stručnog tima Dnevnog Centra da joj pomognu. Stručnom timu je prijavila da je čula razgovor svoga oca A.G. s nepoznatim osobama, u kojem je dogovarao njenu udaju i iznos novca koji bi trebao tom prilikom da dobije. Odmah je zatražila od socijalne radnice Dnevnog centra da je negdje smjesti.

S obzirom na sve navedeno, potrebno je da hitno poduzmete mjere i radnje u skladu sa vašim nadležnostima kako biste ustanovili tačnost navoda i u slučaju njihove potvrde poduzeli aktivnosti na zaštitu mldb. R.M.

DOSTAVITI:

DIREKTOR/ICA

Šesti sat praktične nastave: Vježba 6

PRIČA PUNOLJETNE POTENCIJALNE ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA (SEKSUALNA EKSPLOATACIJA)

Rođena sam 1990. godine u Blagoevgradu. Državljanka sam Bugarske. Moji roditelji su također Bugari. Školu sam pohađala i završila sam sedam razreda, znam čitati i pisati, sada bolje govorim i razumijem bosanski jezik nego svoj maternji, jer sam ga zbog vrlo malo korištenja zaboravila. Do moje sedamnaeste godine živjela sam u Bugarskoj s tatom i bakom, a to je majka moje mame. Mama me ostavila kod bake kada sam imala deset godina. U Bugarskoj sam imala i prvo zaposljenje, radila sam u fabrici čokolada. Tokom 2004. godine upoznala sam momka po imenu Nikol, prezimena se ne sjećam, živio je u gradu Sadanski u Bugarskoj, iako sam tada imala četrnaest godina počeli smo se zabavljati i tada sam ostala u drugom stanju. Dana 3. 10. 2004. godine sam rodila kćerku. S mojim nevjenčanim mužem sam živjela nakon poroda još pet mjeseci, kada moja baka dolazi po mene i moju kćerku i odvodi nas kod sebe, jer ja nisam bila sretna u porodici mog muža. Tata je umro u 2007. godini, kada ja odlučujem da napustim Bugarsku iz razloga što mi je bilo žao moje bake koja je morala da izdržava mene, moju kćerku i mog mlađeg brata. Tada odlazim u Italiju. Moj otac i njegova porodica u Bugarskoj su se bavili raznim kriminalnim radnjama, između ostalog i prodajom žena u svrhu prostitucije, tako kada sam 2007. godine otišla u Italiju znala sam da će se baviti i ja tim poslom, jer mi je od malih nogu preko očeve porodice poznato to zanimanje i taj posao. Te godine kada sam otišla u Italiju u Torino, otišla sam s jednim momkom po imenu Krešimir Hatić čije je porijeklo iz Albanije, kao i sa njegovom djevojkom po imenu Marija Krešimirova koja je, također, Bugarka. U Italiji sam radila oko godinu i po, sav novac koji sam zarađivala, pružajući seksualne usluge sam dijelila s Krešimirom na pola. U Torinu sam 2010. godine upoznala jednog Albanca, koj se zvao Luka, s njim sam živjela u vanbračnoj zajednici do marta 2011. godine. Život s njim je bio lijep, međutim ja nisam mogla da provodim vrijeme u kući bez ikakve obaveze. Nakon napuštanja Luke upućujem se ponovo u Bugarsku, gdje se zadržavam pet dana kod prijateljice Natali Kočeve. S njom sam razgovarala o tome kako mi treba posao i da ne mogu samo sjediti u kući i biti na teretu drugima. Ona mi je preporučila da idem u Bosnu gdje mogu da se bavim mojim „poslom“ – pružanjem seksualnih usluga. Također mi je rekla da poznaje neke momke koji mi mogu pomoći oko toga, ona ih je kontaktirala i dogovorila mi sastanak s njima. Našli smo se u jednom kafiću u Sofiji. Oni su mi rekli da poznaju djevojku u Sarajevu koja se zove Mirela Agić i koja će mi pomoći da započнем posao u Bosni. U Bosnu, Sarajevo sam prvi put došla taksijem iz Beograda, taksistu je po mene je poslala Mirela i on je imao nadimak Ribica. Na graničnom prelazu sam prošla bez ikakvih problema, niko me ništa nije pitao, a uz sebe sam imala svoje dokumente, pasoš i ličnu kartu. Kada sam došla u Sarajevo boravila sam kod Mirele, ne znam adresu, ali znam da smo svaki mjesec morale mijenjati stan, vjerojatno zbog posla kojim sam se ja bavila. U tom periodu, pružajući seksualne usluge zarađivala sam ponekad i po 2.000 KM dnevno, sav

novac koji sam dobijala morala sam predavati Mireli, nije mi dozvoljavala da ostavim za sebe ni jednu jedinu marku. Ona mi je obezbjeđivala stan i hranu, odjeću koju sam nosila je bila lično moja koju sam donijela iz Bugarske. Sa mnom u stanu je bila još jedna djevojka iz Sarajeva i ona je, također, radila za Mirelu. Po samom dolasku u Sarajevo, Mirela mi je oduzela moje lične dokumente, govorila mi je da je to iz razloga da ne bih pobjegla, jer sam ja sada njen vlasništvo. Iz dana u dan sam tražila da mi vrati moje dokumente, međutim ona mi je nakon godinu dana vratila samo ličnu kartu, a pasoš nije nikada. Sigurna sam da je ona pasoš prodala ili ga je dala onim momcima iz Bugarske kako bi sa njim preveli i druge djevojke preko granice. Mirela mi je uradila lažne dokumente, odnosno ličnu kartu i vozačku dozvolu na tuđe ime, s datumom rođenja 1987. godine u Sarajevu, datum izdavanja lične karte je bio, dobro se sjećam, 16.1.2009. godine. Za te dokumente Mireli sam morala platiti 1.500 KM. Gdje ih je izvadila ne znam, ali sam te dokumente koristila tokom mog boravka u Sarajevu. Onaj taksista s kojim sam došla iz Beograda je sigurno znao čime se Mirela bavi, jer on me znao odvesti do hotela, ili stana ili nekog drugog mjesto i sačekati dok ja odradim svoj posao, te me ponovo vrati do stana. Ne znam tačno gdje sam sve bila, međutim sjećam se Malte, Grbavice i Gradačake ulice. Sve vrijeme otkako sam došla u Sarajevo 2011. godine, pa do marta 2012. godine, ja sam samo dva ili tri puta izašla iz stana i to u pratinji Mirele, zabranjivala mi je da igdje idem, čuvala me je i uvijek je prijetila s policijom, odnosno s tim da će imati problem ako izađem i policija me uhvati bez dokumenata. Ja sam od Mirele tražila da prijavi moj boravak u Sarajevu, međutim ona to nikada nije uradila. U vrijeme dok sam radila za Mirelu, upoznala sam momka po imenu Jasmin, koji je živio u Sarajevu na Dobrinji. On je živio u stanu sa majkom i tatom. Znam da je bio oženjen, da ima dvije kćerke, te da se bavi raznim kriminalnim radnjama (prostitucija, droga, šverc, naručena ubistva), te da je bio u zatvoru 15 godina. Mirela kada je shvatila da sam ja u vezi sa Jasminom, uplašila se, jer je znala da više neće moći sa mnom manipulirati, iz razloga što je poznavala Jasmina i znala je na šta je on sve spremjan. S Jasminom sam od marta 2012. godine živjela u stanu koji se nalazio na Dobrinji u Sarajevu. Moju bugarsku ličnu kartu sam predala dobrovoljno Jasminu, jer sam se bojala da će je izgubiti. Moj momak je znao čime se ja bavim, nije imao ništa protiv toga, dogovorili smo se da će ja nastaviti i dalje raditi te da će sav novac koji zaradim zadržavati za sebe. On je također radio kao taksista na Dobrinji, znam da je radio i s drogom. On mi je, također, obezbijedio momka po imenu Jasmin, koji je imao oko 45 godina, da me čuva, jednostavno bio je tu samo da u slučaju problema s klijentima uskoči i pomogne mi. Moj Jasmin je bio dobar prema meni, nije me nikada ni na kakav način povrijeđivao. Molila sam ga da prestane s kriminalom kojim se bavio, jer sam ja mogla dovoljno zaraditi za nas dvoje, međutim on to nije htio. Pošto sam ja stvarno dosta zarađivala, za sebe sam ostavljala od 200 do 300 KM za lične potrebe, a ostalo sam predavala Jasminu, kako bi on polagao novac na naš štedni račun. Jednom prilikom Jasminova majka je bila bolesna i ja sam joj kupovala lijekove jer sam to željela, Jasminu sam pomogla da kupi BMW sivi tako što sam mu dala 5.000 KM, a vikendicu koju je Jasmin imao u Jablanici sam sa svojim novcem renovirala. U našoj vezi je sve bilo dobro do posljednjih mjesec dana, kada sam primjetila da mi Jasmin laže i nešto krije od mene. Nagovarao me je da sve više radim kako bi zaradila više novca nego inače, non-stop bi me pitao koliko sam imala mušterija i koliko sam zaradila, nakon čega bi mi uzeo sav novac, a meni bi ostavio samo 50 KM. A ja sam za sedam dana znala zaraditi i oko 4.000 KM. On mi nije zabranjivao da idem bilo gdje ali sam mu se uvijek morala javljati i uvijek je u blizini mene bio moj čuvan. Svjesna sam da me i Jasmin u posljednje vrijeme iskorištavao, kao i Mirela prije njega. Svi su me iskorištavali i preko mog tijela dolazili do velikih novaca. U međuvremenu sam saznala da me Jasmin varao s više djevojaka, da sam čak i za jednu od tih djevojaka ja plaćala i fakultet na nagovor Jasmina. Tokom mog boravka u Bosni ja sam koristila devet brojeva telefona imala sam i svoj FB profil. Osjećam se iskorištenom, svi su od mene uzimali pare i tražili da zarađujem za njih.

Sedmi sat praktične nastave: Vježba 7

PRIČA MALOLJETNE POTENCIJALNE ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA (SEKSUALNA EKSPLOATACIJA)

Rođena sam 1995. godine u Bugojnu. Moji roditelji ne žive zajedno, odnosno oni su razvedeni, imam dvije mlađe sestre. Nakon rastanka mojih roditelja, ja i moje sestre smo pripale majci, živjele smo u stanu u Bugojnu kao podstanari, imali smo normalne uvjete za život. Majka je izdržavala mene i moje sestre, ona je plačala i kiriju i ostale režije. Nije bila nigdje stalno zaposlena, povremeno je radila kao konobarica u Bugojnu, a i van Bugojna. U vrijeme kada majka radi, moje sestre i ja smo ostajale same u stanu. Ja sam završila osnovnu školu u Bugojnu (Druga osnovna škola), bila sam vrlodobar učenik, nakon osnovne škole upisujem Srednju ekonomsku školu i završavam tri razreda. Upisala sam ja i četvrti, ali sam počela često da izostajem s nastave. Moji problemi kreću krajem jula 2012. godine, kada odlazim s jednom djevojkom u Zenicu, ta djevojka se zvala Selma i baš taj dan sam je upoznala u Bugojnu. Naša razlog odlaska u Zenicu je bila posjeta njenom bivšem momku, ona je imala namjeru da ga uspava, ali tako da ja izađem s njim i stavim mu neke tablete u piće. Za taj posao od nje bih ja dobila 2.000 KM. Međutim, u toj namjeri nismo uspjele, u Zenici se zadržavamo tri dana, nakon čega idemo u Busovaču kod Selminog prijatelja, ona se zadržava u Busovači dva dana, a ja ostajem i poslije nje, te počinjem isti dan raditi u baru AS. Njen prijatelj se zvao Mario i on je bio vlasnik bara. Na prvi pogled AS je izgledao kao svaki normalan kafić, ali ja sam kasnije saznala da u njemu imaju sobe i djevojke koje su pružale seksualne usluge. Prvobitno sam radila u šanku kao konobarica, ali u AS-u je postojalo nepisano pravilo da ko radi u šanku, a ja sam radila dvije sedmice, mora raditi i u sobama, tj. pružati seksualne usluge. Za posao konobarice mi je obećana dnevnička od 30 KM i stan. Za pružanje seksualnih usluga sam saznala od kolegice, koja je također radila kao konobarica ali i ovo drugo. Radila sam svaki dan, odnosno noć od 20:00 do 03:00 sata, najviše sam četiri klijenta imala tokom mog boravka i rada u AS-u. Za pružanje seksualnih usluga sam dobijala 100 KM, duže od pola sata s klijentom se nije smjelo ostajati u sobi. Novac sam uvijek dobijala ja ali ga nikada nisam u cijelosti mogla zadržavati za sebe, morala sam dijeliti na pola s gazdom Mariom. Tokom boravka u AS-u niko me nije tukao, niti sam morala da konzumiram bilo koju vrstu narkotika, prilikom seksualnih odnosa uvijek sam koristila zaštitu i niko mi je nije mogao osporiti. U vrijeme mog rada u AS-u nisam imala nikakve lične dokumente, odmah sam gazdi rekla da imam 17 godina. U tom baru sam boravila oko mjesec dana. Nakon čega se upućujem kući u Bugojno, jer počinje nova školska godina. Gazdu Marija sam upoznala prije na dva ili tri dana o mojoj odluci, te smo se dogovorili da ja dolazim vikendom i radim i dalje u baru. Kući me odvezao gazdin prijatelj. Po povratku kući majka me pitala gdje sam bila i šta sam radila, istoj sam, naravno, rekla da sam bila u Busovači i da sam radila kao konobarica u baru AS, ali joj nisam rekla da sam pružala seksualne usluge. Također sam joj rekla

da imam plan da i dalje idem vikendom i radim, s čim se ona složila. Ponovo sam išla raditi ali samo dva vikenda, iz razloga što se u baru AS dogodilo samoubistvo, tj. izvršeno je samoubistvo ili ubistvo gazdine djevojke. Moja majka nije znala za pružanje seksualnih usluga, ali sestra jeste, kao i moj dečko koji se nije slagao s tim. Mislim da sam s njim ostala u drugom stanju. O događajima u baru AS sam morala ispričati predstavnicima CSR Bugojno i SIPA-e, jer su saznali da sam živjela i radila tamo.

Osmi sat praktične nastave: Vježba 8

PRIČA MALOLJETNE POTENCIJALNE ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA (EKSPLOATACIJA U SVRHU PROSJAČENJA)

Imam deset godina, ne znam datum rođenja i gdje sam rođena. Moji roditelji pored mene imaju još sedmoro djece. Što znači da imam četiri brata i tri sestre, neki su stariji, a neki mlađi od mene. Moj otac je psihički bolesnik, tako mi je mama rekla. On nikada ništa nije radio, kao ni moja braća. Otac je samo sjedio kod kuće, pio je alkohol puno, pušio i pio dosta nekih tableta. Mene i moje sestre je tjerao da prosimo, ali mene najviše, ne znam zbog čega, ja imam i mali problem sa stopalima pa nekako kad hodam heram, pa je možda zbog toga mislio da će se sažaliti narod na mene. On mi je govorio i gdje da idem da prosim, odnosno određivao mi je mjesta. Tokom dana znala sam naprositi od 10 do 20 KM, a nekada i više, sav novac koji dobijem morala sam predavati ocu, a on bi sve to popio i prokockao. Nije ga bilo briga šta ćemo jesti i piti, ni gdje ćemo živjeti. Nismo imali struju, ni vodu u kući, nismo imali ni kupatilo. Niko od nas osmero djece nije išao u školu, ne znam čitati ni pisati, a želja mi je da idem u školu i naučim. Moja majka kada ide s nama prositi uvijek sa sobom vodi najmlađu sestruru i ona tada isprosi od 50 do 150 KM, i ona je novac morala davati ocu, ali znala je nešto i sakriti kako bi nam kupila šta da jedemo. Ja sam svakog četvrtka išla u Orašje da prosim, a u Lončare nedjeljom, većinom sam išla sama ili s majkom. U te dane sam znala donijeti kući i po 200 KM. Najviše sam voljela prositi za praznike, recimo kada je Bajram tada sam znala najviše para dobiti, i tata bi tada bio sretan, ne bi me tukao ni galamio na mene. On je bio dobar, ali znao me je često tući zato što ne želim da idem da prosim ili što donesem malo novca, ponekad bi me znao čak i ugristi, recimo po prstima, to me je puno boljelo. Ja nikada nisam krala, ali bih bila sretna kada bih na ulici našla neke lijepе stvari (odjeću i obuću) koje drugi ljudi bacaju, a koje bi odgovarale meni ili mojim sestrarama, tada bih to uzela i odnijela kući. Moja jedina želja je ta da me tata više ne tuče i ne tjera da prosim, jer ja želim da idem u školu, da imam gdje da spavam i šta da obučem, da imamo svi šta da jedemo, da ne gladujemo i ne čekamo da nam neko pruži nešto za jesti i obući. Voljela bih da moj tata radi i da on nama donosi novac, a ne mi njemu, dok on sjedi kod kuće i čeka nas s novcem koji će on poslije popiti i prokockati.

Deveti sat praktične nastave: Vježba 9

PRIČA MALOLJETNE POTENCIJALNE ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA (UGOVORENI BRAK)

Rođena sam 2002. godine u Tuzli. Moji roditelji ne žive zajedno, majka me ostavila kod oca još dok sam bila vrlo mala. Ja ne znam šta je matična knjiga rođenih, otac mi je rekao da nisam upisana u tu knjigu i zato nemam dokumente. Živjela sam sa ocem i dva mlađa brata u Poljicu, općina Lukavac. Otac se ženio dva puta, tako da su moja braća iz drugog očevog braka. Živjeli smo u kući u kojoj je bila samo jedna soba, nije bilo kupatila, ali moj otac se tukao sa svojim bratom zbog te kuće, jer je to bila njegova kuća. Svi smo spavali u istoj sobi, struju smo imali od komšije i plaćali smo im mjesечно 40 KM. Moj otac je ponekad pio, kada bi bili praznici. Nije nas tukao i nije nas ostavljao bez hrane i pića u kući. Ja nikad nisam išla u školu, a voljela bih. Prehranjivali smo se tako što bismo išli u selo proziti, otac je ponekad radio sa željezom. Ja i mačeha smo išle proziti, a braća nisu nikad. Zarađivale smo od 5 do 40 KM. Kad smo išle proziti tražile smo novac za hranu. Otac me nije tjerao da idem proziti, a kad nemamo para nemamo ništa ni da jedemo. Nekad sam ostavljala zarađene pare kod sebe i kupovala sebi nešto. Otac me nije puštao da izlazim sama noću, a po danu sam mogla ići kuda sam htjela. Moja prava mama me ostavila kad sam bila mala, tata mi je govorio da je ona sebi našla drugog čovjeka. I mačeha je otišla od oca, ne znam pravi razlog zašto je ona napustila moga oca. Kada je ona otišla dolazile su nam tetke da pospremaju kuću i prave hranu. Jer kada nema ni njih, ja sam morala sav kućni posao da odrađujem, da čistim i kuham. Mog muža Gargija sam upoznala u Lukavcu. On je došao kod Nedžada iz Rahića. Živio je tu kod njega i radio. Upoznali smo se na Majdanu, bila sam s rođicom i on je mene pitao da li želim hodati s njim, na šta ja nisam odmah pristala, ali sam kasnije rekla da hoću. Ne znam koliko on ima godina. Otac nije znao da se zabavljam s njim. Jednog dana su došli u prošnju kod mog oca. Došli su Nedžad sa ženom i i djecom, kao i Gargi. Otac me pitao: „Sine, hoćeš li se udati?“, na što sam ja pristala, tada se otac naljutio jer je smatrao da nemam dovoljno godina. Ocu su dali pare za mene, ne znam tačno koliko, dobio je uz to i Golfa 2, crnog. Kroz nekoliko dana došli su po mene, Nedžad je platio svadbu u Poljicu, a u Rahiću ne znam ko je platio, znam da smo imali dvije svadbe. Živjela sam u Rahiću u velikoj kući i bila je baraka pored nje. U njoj su živjeli Nedžadovi sin i snaha. Oni su radili sa željezom, a žene su ponekad išle proziti. Ja nisam išla s njima, samo sam radila po kući. Gargi mi je prvi momak i samo sam s njim spavala. Nije me tukao, nije bio grub preme meni. Ponekad nisam pričala s njim, naljutila sam se zato što on hoda s Nedžadom. Niko od Nedžadovih nije bio grub prema meni, nije me niko tjerao ni na šta dok smo živjeli zajedno u istoj kući. Kad sam bila kod njih, nisam išla ocu, jer oni nisu htjeli ići sa mnom. Nikad nisam nigdje išla sama, uvijek je neko morao ići sa mnom. Dok smo bili u Brčkom, Nedžad je prodao svoju kuću i preselili smo se u Poljice kod Edisa. Edis je oženjen i ima dvoje djece. Ja Edisa poznajem od prije.

Živjeli smo u istom mjestu a zna ga i moj tata. Nedžad je htio da ide u Njemačku, ali nisu htjeli mene voditi, htjeli su me ostaviti kod Edisa. Negdje su sreli moga oca i rekli mu da me vodi kući, jer oni svi hoće da idu u Njemačku, a ja nisam imala papira i sada im smetam, jer mene ne mogu da vode. Mene je otac vratio kući. Ispitivao me kakav mi je život bio. Iskrena sam bila i sve mu rekla, da me niko nije tukao i da mi je bilo lijepo, ali i da ja Gargija nisam voljela, nije mi žao što sam se rastala s njim. Dok sam bila sa Gargijem imali smo šta jesti i piti, dobila sam od njih lančić, ali sam ga morala opet vratiti. Bila sam udata 10 dana.

PRIČA MALOLJETNE POTENCIJALNE ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA (UGOVORENI BRAK)

Rođena sam 1997. godine u Krivoj Palanci – Makedonija. Završila sam pet razreda osnovne škole u Krivoj Palanci, dobrim uspjehom. Školovanje sam prekinula iz razloga što moj tata nije imao sredstva da me školuje. Živjela sam s tatom, mamom i tri brata, dva brata su starija a jedan mlađi od mene. U mojoj porodici niko nije radio, ponekada smo imali novčanu pomoć od CSR-a. Moj tata, zajedno s nama svima, skupljao bi plastične flaše, kako bismo ih prodali i imali novac za uzdržavanje. Nikada nismo prosili. Imali smo svoju kuću u Krivoj Palanci gdje smo i živjeli, kuća je imala struju i vodu. Kada sam živjela kod roditelja nikad nisam imala problema, tata i mama me nisu tukli, imala sam osnovno za život. Ponekada sam znala odlaziti u grad, tamo sam išla u klub gdje je bio besplatan Internet. Na Internetu sam upoznala momka koji se zvao Robert Đemal, te sam se s njim dopisivala oko dva mjeseca putem Interneta. Kada smo se dopisivali nisam vidjela njegovo lice, niti sam znala kako on izgleda. Rekao mi je da ima devetnaest godina i da živi u Bosni, tačnije u mjestu Bihać. Također mi je rekao da živi s roditeljima i da ima četiri brata. Ja sam svome tati rekla da sam upoznala momka po imenu Robert putem Interneta, te da se dopisujem s njim svaka dva dana. Tati sam, također, rekla da mi je Robert predložio da se udam za njega. Nakon toga moj tata je stupio u kontakt s Robertovim tatom Mehmedom putem Interneta. Tada je rekao Robertovom tati da se on slaže da se njegova kćerka Sanita uda za Roberta ako se vole, ali da ne želi da ima problema i da želi da sve bude u redu. Robertov tata je rekao mom tati da će sve biti u redu, te da će mu poslati putem pošte 4.000 eura, pa da od tih para tata ide sa mnom kako bih dobila pasoš i mogla putovati u BiH. Taj novac moj tata je preuzeo u pošti u Krivoj Palanci. Pasoš sam dobila za nekih sedam dana i sutradan sam se odmah spremala za put. Pošto sam ja maloljetna i nisam mogla preći granicu sama, moj tata je dao punomoć meni nepoznatoj osobi, nikada prije tog čovjeka nisam vidjela. Tata mi je rekao da je on prijatelj mog brata i da se zove Bajram i kako će me on odvesti u Bosnu, tačnije Bihać. S nama na put u Bosnu je krenuo i moj brat. Krenuli smo autom, te smo preko granice prešli uredno, imali smo granične kontrole, ali su nas uredno puštali. U autu s nama je bio i vozač kojeg ja nisam poznavala i Bajramova snaha, ime joj ne znam. Kada smo došli u Bosnu, tačnije u Sarajevo, dočekali su nas Robert, njegovi roditelji i njihova snaha Kjama. Naši roditelji su se predhodno dogovorili da se po dolasku u Bosnu nađemo u Sarajevu, gdje smo prenoćili kod porodice od moje svekrve. Sutradan smo svi zajedno krenuli za Bihać, dok su se moj brat i ostali iz Makedonije vratili za Makedoniju. Kada smo došli u Bihać, moj svekar je napravio svadbu, kako bi označio ženidbu sina. U Bihaću smo živjeli u nekom selu, ne znam kojem i u kojoj ulici. Po mom dolasku kod Roberta sve je bilo uredno nekih 3–4 dana, gdje nakon toga nastaju problemi. On bi me tukao svaku noć kada dođe s posla. Radio je na pijaci, prodavao je tekstilnu robu. Razlog zbog čega me je tukao, meni nije poznat, ali svaku noć kada dođe s posla, prvo ide kod svoje majke, a nakon toga bi me tukao. Najčešće me tukao sa šlaufom, odnosno crijevom za vodu, tukao me po cijelom tijelu. Često sam na sebi imala modrice od udaraca. Kada bi me tukao pitala bih ga za razlog što me tuče, ali on bi samo šutio. U grad mi nisu dali da idem sama, samo u pravnji moje svekrve. Robert mi je zabranio i telefonski kontakt s roditeljima, na početku mi je dozvoljeno i možda sam nekih 2–3 puta kontaktirala moje roditelje. Za vrijeme mog boravka s Robertom išla sam doktoru za žene u Bihać sa svekrvom, doktor me pregledao i rekao mi da izađem i da čekam, a moj svekar je rekao da sačeka kod njega. Kada je izašla od doktora rekla mi je da sam trudna. Ne znam kako se zvao doktor, a ni ordinacija. Dok sam živjela s Robertom, s ostalim

članovima njegove porodice nisam imala problema, tj. s njegovim ocem i braćom, dok je svekra bila drska prema meni i šamarala me kada ne bih ustala ujutro u 05.00 sati, jer su oni ustajali u 06.00 i moralo ih je čekati sve spremno. U kući sam ja sve sama radila. Nakon dva mjeseca mog boravka u vanbračnoj zajednici s Robertom, tačnije u novembru 2011. godine, u našu kuću je došla policija te su rekli da su došli po mene i odveli su me do policijske stanice u Bihaću. Tu su od mene uzimali izjavu, te su me nakon toga smjestili u Sigurnu kuću. Policiji sam rekla da hoću da se vratim roditeljima u Makedoniju i da neću da me vrate Robertu jer me tukao. Policiji sam saopćila da moj pasoš nije bio kod mene za vrijeme mog boravka kod Roberta, jer mi je pasoš oduzela moja svekra odmah po mom dolasku u Bihać. Ona mi je često govorila da je moj pasoš poderala, ali kad je policija došla i pitala za pasoš ona ga je predala policiji, gdje je bila i punomoć za moje putovanje iz Makedonije u Bosnu.

Deseti sat praktične nastave: Vježba 10

PRIČA MALODOBNE POTENCIJALNE ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA (RADNA EKSPLOATACIJA)

Rođena sam 1998. godine u Visokom. Moja majka živi u vanbračnoj zajednici sa osobom iz Visokog. Pored mene mama i tata imaju još četvero djece (1 dječak i 3 djevojčice). Jedna od mojih sestara, Almedina i ja se vodimo na majku i u našem rodnom listu ne piše ime oca. Ja nikada nisam išla u školu, željela sam ići i tražila sam od roditelja da me upišu u školu, ali oni nisu htjeli. Nas šestero smo živjeli u Zenici, dio grada Nova Zenica, u baraci na adresi Velikog sudske Gradišće 21. U toj baraci smo imali vodu, struju, ta baraka je imala tri sobice, ja sam spavala u sobi sa sestrom, a brat i dvije mlađe sestre su spavale s roditeljima. Kupatilo nismo imali u baraci, ono je bilo vani, preko puta barake. Mi smo preživljavali od novca koji skupimo prošenjem. Prositim smo išle ja, moja majka i sestra. Pretežno smo prosile po Sarajevu i Zenici. Dok smo mi prosile, babo je bio kod kuće i čuvao mlađu djecu. Moj babo nikada nije radio u firmi, povremeno je išao da po kontejnerima skuplja željezo. Moji roditelji su često pili alkohol i često su bili pijani. Mene i moje sestre i brata su svaki dan tukli, mene su čak tukli i kablom za vodu. Nikad niko nije video da nas tuku, jer su oni to radili kada nas zaključaju u kuću. Roditelji su često mene i moju sestruru tjerali da idemo same proziti, tada bi nam rekli da moramo donijeti kuću po 50 KM i ukoliko ne skupimo taj novac da ne dolazimo kući. Mi bismo u tom slučaju prespavale kod nane, koja živi u Crkvicama kod bolnice u Zenici i ujutro bismo ponovo išle proziti kako bismo skupile novac. Ja sam se s 14 godina udala za Saju iz Sarajeva. Sajo je imao 14,5 godina. Nisam se htjela udati, ali sam morala, jer me natjerala moja tetka Milka. Ja ne znam je li moja tetka dobila kakve pare. Kod Saje nisam išla proziti, međutim skupljala sam željezo sa Sajom, dok su njegovi roditelji bili kod kuće. Kod Saje me niko nije tukao, niti je ko galamio na mene. Sajo je bio prvi momak sa kojim sam ja bila. Kada sam imala nekih 12 godina upoznala sam jednu ženu koja se zvala Remzija, a koja je iz Sarajeva. Nju sam upoznala na Čaršiji u Sarajevu, kada sam jednom prilikom šetala s drugaricama. Tako dok smo nas tri šetale, Remzija nas je primijetila i pozvala nas, te nam rekla da idemo sa njom kod njene kuće. Mi smo rekli da nećemo, na šta nam je ona rekla da smo mi neki dan nešto izgubile i da nam ona želi to dati. Mi smo tada krenule kod nje, međutim ona nas je zaključala u kuću. Sutradan je došla i rekla nam da moramo ići i krasti za nju. Mi smo rekli da nećemo ići krasti, ali ona nas je tjerala. Tukla nas je, mene je čak i pržila cigaretom u predjelu lijeve ruke iznad lakti. Nakon čega sam s drugaricama krenula krasti, ulazile smo u kuće i stanove, odakle smo uzimale novac, zlato i telefone i sve smo predavale Remziji. Mi kada smo u krađi, Remza nas čeka preko puta kuće ili stana u koji smo ušle i ona nam oduzme sve što smo uzele. Kod Remze sam bila oko pet mjeseci, za to vrijeme sam dosta toga ukrala za nju, znala sam joj donijeti dnevno i po dvadeset zlatnih ogrlica. Ona me je jako tukla i tjerala nas je da pijemo alkohol i pušimo cigarete. Jedan dan

u Sarajevu, dok smo krale u jednom stanu na Alfakovcu, nas tri je uhvatila policija i odveli su nas u policijsku stanicu gdje su nas ispitivali i mi smo im sve ispričali, nakon čega su nas odveli u Nedžariće u Dom. U Domu smo bile tri dana, nakon čega smo otišle u stan, koji smo nas tri iznajmili. Taj stan se nalazio na Ilidži. Tu smo za prenoćite plaćale 6 KM po krevetu, u tom stanu smo živjeli i prije nego smo upoznale Remzu. Prije nego nas je policija uhvatila, mi smo za Remzu krale i u Živinicama. U Živinice nas je odveo Remzin čovjek, rekavši nam da moramo raditi za njega. Mi smo morale ići krasti, jer da smo rekli da nećemo on bi nas ubio. Oboje su nas znali često tući, a sve zbog našeg odbijanja da krademo ili ako im donešemo malo para i zlata. Jednom prilikom sam u Živinicama ukrala i mali crni pištolj i metke, koje sam dala Remzi. Dok sam bila kod njenog čovjeka, on je pokušao da spava sa mnjom, ali ja nisam htjela, on je čak i na silu htio da bude sa mnjom. Na to ga je Remza nagovorila, ona nas je zaključala u sobu. Ja sam, kako bih pobegla, iskočila kroz prozor s prvog sprata. Tada sam pobegla u Zenicu kod nene Milke, kojoj sam sve ispričala. Nena mi je tada rekla nemoj više nigdje ići od mene. Nisam čak srela ni roditelje. Kod nene sam bili oko godinu dana, nakon čega sam otišla kod rodice u Sarajevo. Više nisam krala ni za koga. Nisam ni prosila, bila sam kod nene i živjeli smo od njene penzije. Povremeno bismo otišle kod rodbine u Sarajevo.

PRIČA PUNOLJETNE POTENCIJALNE ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA (RADNA EKSPLOATACIJA)

Rođena sam 1993. godine u Saugerhausemu, Republika Njemačka. Državljanka sam Republike Njemačke. Imam tri brata i pet sestara. Završila sam tri razreda osnovne škole, roditelji su se razveli, a ja sam ostala da živim s majkom. Nakon završetka trećeg razreda osnovne škole, moja majka nije htjela da nastavim školovanje nego je mene i moje dvije sestre dovela u Austriju kod nekog čovjeka i njegove žene, gdje sam ostala oko 7 dana. Nakon toga sam s majkom, na čijem sam pasošu bila i ja, došla u Bosnu. Tada sam imala 11 godina. S majkom sam došla kod Milenka u Kalesiju. Majka mi je rekla da je razlog mog dolaska ovdje što sam bila loš učenik u školi i što nismo imale dovoljno hrane. Majka se vratila u Austriju, jer je tamo radila u nekom hotelu, a meni je rekla da će po mene doći sredinom mjeseca aprila. Međutim, ona je došla tek na ljeto. Milenko i moja majka su se upoznali u Njemačkoj, kada sam ja imala 7–8 godina. Njih dvoje su se vjenčali samo da bi Milenko dobio Njemačke papire, nikada nisu živjeli zajedno, samo se sjećam da je Milenko dolazio u posjetu kada bi bio u Njemačkoj. Moja majka je ostala u Gojčinu do oktobra i tada se ponovo vratila u Austriju da radi, a ja sam ostala kod Milenka. Milenko je živio sa Slavicom u vanbračnoj zajednici. On je imao kćerku Moniku, čija je majka ranije umrla. Ostala sam da živim s njima. Znala sam da se Milenko oženio mojom majkom samo radi papira. Milenko se bavio prodajom polovnih stvari na pijaci. Polovnu robu su nabavljali iz Austrije i Njemačke. Također mi je poznato da je Milenko dok je boravio u Njemačkoj krao bakar, koji je preprodavao. Milenko ima šestoricu braće i dvije sestre. Milenko, njegova žena Slavica i njegova kćerka Monika su prvi pet godina, do moje 16 godine lijepo postupali sa mnjom, ali sam morala od početka raditi teške fizičke poslove. Tih prvi godina sam, također, imala dovoljno hrane. Od 16. godine su počeli da me tuku, nisu mi davali hranu, optuživali su me za krađu i moralu sam da radim najteže fizičke poslove. Slavica, Monika i Milenko nisu radili, samo su ponekad hranili svinje, dok sam ja morala raditi teške poslove. Morala sam hraniti kokoši i konje, da idem u drva s konjem, da čistim štalu od svinja i konja. Jednom prilikom me za ruku ujeo konj. Monika je starija od mene i ona me najviše tukla, kaišem od kojeg imam i ožiljke, željeznim štapom me tukla po leđima. Jednom me je istukla zato što sam ukrala hljeb i meso, ukrala sam jer nisam ništa jela sedam dana, a također me je štapom tukla kada sam od cuke uzela da pojedem hranu jer sam bila gladna. Oni su imali uvijek hrane i uvijek su jeli frišku hranu, a meni su davali onu koja je pokvarena i koja je stara 4–5 dana. Jednom su me tukli jer su me optužili da sam im ja ukrala meso i pojela. I nož su grijali kojim su me pržili po ruci i licu. Ma tukli su me svim i svačim, kablom od vode i struje, udarali su mojom glavom od zid, jednostavno nanosili su mi bol, a ja i pored svega toga, morala sam da radim sve što mi narede, iako je bilo preteško za mene. Također sam morala da spavam na pločicama u kupatilu bez pokrivača. Slavica i Milenko su mi prijetili i rekli su da ako budem pričala policiji šta se

desilo da će me naći i ubiti. Imala sam u selu dvije prijateljice, koje su mi davale da jedem kad sam bila gladna. Ja sam morala puno da radim. Miloš je sjekao drva, a ja sam morala sve da natovarim. Kada je bio da sam vrijedna i da mnogo radim dao mi je mnogo hrane da jedem. Draginja, Zoranova žena je, također, bila dobra prema meni i ona mi je davala hranu, ali samo kada Darko njen sin nije tu, jer ga se i ona bojala. Više puta sam majci govorila da me vodi iz BiH, jer ne mogu više da izdržim to što oni rade od mene, ali ona mi je rekla da prvo moram izvaditi pasoš. Moja majka mi nikada nije davala novac, nego ga je ostavljala Milenku jer se on brinuo za mene. Ja sam mami rekla da ja ne dobijam hranu, ali ona je rekla da će razgovarati s Milenkom, ali ona nije ništa uradila. Dok je moja majka bila u BiH kod Milenka, oni me nisu tukli, ali sam morala i dalje da radim teške poslove, a moja mama nije ništa radila. Ona mi je rekla da moram ostati kod Milenka, jer me ona ne može povesti sa sobom zato što nemam pasoša. Ja sam se krila od policije u Kalesiji, jer su mi Slavica i Milenko rekli da ako me policija nađe, da će morati spavati na ploči i da će biti iza rešetaka i da opet neću imati šta jesti. Tako su me oni krili u šumi, staroj šupi i štali gdje je sijeno, a kasnije sam se i sama krila. Dva puta sam htjela da odem do policije da se prijavim ali oni mi nisu dozvoljavali. Razlog što sam se htjela prijaviti policiji je što nisam više mogla izdržati teškoće kod te porodice. Najteže mi je bilo što nisam imala šta jesti. Pokušala sam pobjeći dva puta, ali oba puta su me našli Milenko i njegovi, nakon toga su me tukli, a najviše me tukla Monika. Od 15. godine nisam imala slobodu da bilo gdje odem sama, jer su mi prijetili policijom, te sam ostajala kod kuće, radeći najteže poslove. Nisam bila prisiljavana da spavam s muškarcima i da tako zarađujem novac. Također su meni uvijek davali poderanu odjeću, a obuću nisam imala dok su oni uvijek nosili nove stvari. Dan prije nego što me policija pronašla, dali su mi komad hljeba i 4 glavice luka da jedem. Najveća želja mi je da se vratim u Njemačku kod mog tate ili kod mojih sestara u Austriju i da nastavim normalan život. Ne želim više da se vratim kod Milenka da živim, jer devet godina živim kod njih i oni su me tukli, mučili, držali gladnu, tjerali da radim teške poslove i nisam imala slobodu, a ja to ne želim više trpiti. Išla sam u školu za djecu sa zaostatkom u razvoju. S ocem sam imala kontakt do moje 8 godine.

Literatura:

1. Andrilović, V. i Čudina-Obradović, M., *Osnove opće i razvojne psihologije*, Zagreb, Školska knjiga, 1994.
2. Bojanić, N. i Modly, D., *Djeca kao izvor informacija o kriminalnom događaju*, Sarajevo, Kriminalističke teme, 2012.
3. Britton, R. i Maljević, A., *Trgovina ljudima i krijumčarenje migranata – smjernice za međunarodnu saradnju*, UNODC, 2010.
4. Charnysh, V., Lloyd, P. i Simmons, B., *Frames and consensus formation in international relations: The case of trafficking in persons*, European Journal of International Relations, 2014.
5. Di Nicola, A., *Prostitution and Human Trafficking: Focus on Clients*, New York, NY: Springer, 2009.
6. European Commission, *The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 2012–2016*, Brussels, 2012.
7. The smoking gun, *Federal agents arrest Twitter pimp for sex trafficking of child*, 2012., Preuzeto sa: <http://www.thesmokinggun.com/buster/twitter-pimp-arrested-758490>
8. Gallagher, A., *Human rights and the new UN Protocols on Trafficking and Migrant Smuggling: A preliminary analysis*, Human Rights Quarterly 23(4): 975–1004., 2001.
9. Gallagher, A. i Holmes, P., *Developing an Effective Criminal Justice Response to Human Trafficking: Lessons From the Front Line*, International Criminal Justice Review, vol. 18, 3: pp. 318-343., 2008.
10. 10. http://www.zemljadjece.org/index.php?option=com_content&view=article&id=195&Itemid=129&lang=sr
11. ILO, *Global Estimate of Forced Labour*, Geneva, 2012.
12. John, T. i Maguire, M., *Criminal Intelligence and the National Intelligence Model*, (u: *Handbook of Criminal Investigation*, ur. Newburn, T. et. al.), Devon, Willan Publishing (199-226), 2007.
13. Krivični zakon RS, *Službeni glasnik RS*, br. 22/03

14. Krivični zakona FBiH, *Službene novine FBiH*, br. 36/03
15. Latonero, M., Musto, J., Body, Z., Boyle, E., Bissell, A., Kim, J., i Gibson, K., *The rise of mobile and the diffusion of technology-facilitated trafficking*, USC Annenberg Center on Communication Leadership and Policy, University of Southern California, 2012. Preuzeto sa: https://technologyandtrafficking.usc.edu/files/2012/11/HumanTrafficking2012_Augt12.pdf
16. Nieuwenhuys, C. i Pécout, A. *Human trafficking, information campaigns, and strategies of migration control*, American Behavioral Scientist 50(12), (1674–1695), 2007.
17. Obradović, V., *Trgovina ženama u Bosni i Hercegovini*, Fakultet kriminalističkih nauka, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, Centar za naučno-istraživački rad, 2004.
18. Okech, D., Morreau, W. i Benson, K., *Human trafficking: Improving victim identification and service provision*, International Social Work, vol. 55, 4 (488-503), 2012.
19. Organization for Security and Co-operation in Europe, *Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings*, Vienna, 2003.
20. Organization for Security and Co-operation in Europe, *Adeendum to the OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings: One Decade Later*, Vienna, 2003.
21. OSCE, *Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the non-punishment provision with regard to victims of trafficking*, 2013.
22. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, *Preporuka 1325 (1997) o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji u zemljama članicama Vijeća Evrope*, Strassbourg, 1997.
23. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, *Preporuka 1450 (2000) o nasilju nad ženama u Evropi*, Strassbourg, 2000.
24. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, *Preporuka 1523 (2001) o ropstvu u domaćinstvu*, Strassbourg, 2001.
25. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, *Preporuka 1526 (2001) o kampanji protiv trgovine maloljetnicama da bi se zaustavila istočno Evropska ruta: primjer Moldove*, Strassbourg, 2001.
26. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, *Preporuka 1545 (2002) o kampanji protiv trgovine ženama*, Strassbourg, 2002.
27. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, *Preporuka 1610 (2003) o migracijama povezanim sa trgovinom ženama i prostitucijom*, Strassbourg, 2003.
28. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, *Preporuka 1663 (2004) o ropstvu u domaćinstvima: služenje, djevojke za pomoć u kući i naručenim/ugovorenim mladama za zaključenje braka*, Strassbourg, 2004.
29. Peer Concordian, *Journal of European security and Defense Issues, Crime, Corruption and National Security*, vol. 3, izdanje 1.; The George C. Marshal European Center for Security Studies in Garmish-Partenkirchen, Njemačka, www.marshallcenter.org
30. Službeni glasnik BiH, *Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH*, broj 66/07, čl. 6, 7, 10 i 15.
31. Ratcliffe, J., *Intelligence Led Policing*, Devon, Willan Publishing, 2000.
32. *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.
33. Tilley, N., *Crime Prevention*, Devon, Willan Publishing, 2009.

34. United Nations Office on Drugs and Crime, *Global Report on Trafficking in Persons*, Vienna, 2012.
35. United Nations Office on Drugs and Crime, *Global Report on Trafficking in Persons*, Vienna, 2014.
36. United Nations Office on Drugs and Crime, *Strategy on Human Trafficking and Migrant Smuggling*, Vienna, 2012.
37. Ustav Bosne i Hercegovine
38. Vijeće Evrope, *Preporuka broj R (2000) 11 Komiteta ministara zemaljama članicama o akciji protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksplotacije*, Strassbourg, 2000.
39. Vijeće Evrope, *Preporuka Rec (2002) 5 Komiteta ministara zemaljama članicama o zaštiti žena od nasilja*, Strassbourg, 2002.
40. Vijeće Evrope, *Preporuka broj Rec (2001) 16 Komiteta Ministara zemaljama članicama o zaštiti djece protiv seksualne eksplotacije*, Strassbourg, 2001.
41. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, *Strategija i Akcioni plan suprostavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za period 2013–2015*, Sarajevo, 2013.
42. Wooditch, A., *Human Trafficking Law and Social Structures*, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, vol. 56, 5 (673-690), 2012.
43. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovina, *Službeni glasnik Brčko Distrikta*, broj 9/13.
44. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 67/13.
45. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, *Službeni glasnik BiH*, br.36/08, čl. 54, 56 i 58.
46. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH, *Službene novine FBiH*, br.36/03, čl.7.
47. Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS, *Službeni glasnik RS*, br. 48/03, čl.6.

